

Mədəniyyət.AZ

ISSN 2413-2365

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

10 (296) 2015

A large silhouette of a person in a dynamic running pose, positioned over a stylized city skyline. The skyline includes a castle-like structure on the left and several pointed hills or buildings. The background is a gradient of light blue and white, suggesting a sky. The overall image has a semi-transparent red overlay.

BAKI, MƏN SƏNİ SEVİRƏM

Turana qılıncdan daha kəskin ulu qüvvət,
Yalnız mədəniyyət, mədəniyyət, mədəniyyət!

Hüseyn Cavid

Mədəniyyət.AZ

Culture.AZ/Культура.Аз

Təsisçi:
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

Baş redaktor:
Zöhrə Əliyeva

Redaksiya şurası:
Əbülfas Qarayev
Arif Mehdiyev
Vaqif Əliyev
Sevda Məmmədəliyeva
Ədalət Vəliyev
Nazim Səmədov
Lala Kazımova
Rəfiq Bayramov
Vüqar Şixəmmədov
İlham Rəhimli
Ayaz Salayev

Redaksiya:
Səminə Hidayətqızı
Yaşar Vəliyev
Elmira Musaqızı
Gülşənə Mustafayeva
Rəmilə Əliyeva
Pərvin İlqaroglu
Azər Əlihüseynov

Dizayn:
Mədəniyyət.AZ

Jurnal Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası Rəyasət Heyətinin 30 aprel 2010-cu il tarixli (protokol № 10-R) qərarı ilə Sənətsünaslıq, Memarlıq, Kulturologiya və Pedoqogika üzrə "Azərbaycan Respublikasında dissertasiyaların əsas nəticələrinin dərc olunması tövsiyə edilən dövrü elmi nəşrlərin siyahısı"na daxil edilmişdir.

Ünvan:
AZ 1073, Bakı şəhəri
Moskva prospekti 1,
Dövlət Film Fondu, 5-ci mərtəbə

Telefonlar:
(+99412) 431 49 25
(+99412) 431 49 54

Email: medeniyyetaz@box.az
[facebook.com/medeniyyetinfo.az](https://www.facebook.com/medeniyyetinfo.az)

Jurnal təqdim olunan əlyazmalar geri qaytarılmır, dərc olunan materiallar yalnız redaksiyanın icazəsi ilə istifadə oluna bilər.
Jurnal CBS mətbəəsində nəşr olunur.
Sifariş №
Tiraj: 2000
10 (296) 2015

Elmi, metodiki, publisistik
"Mədəni-maarif işi" jurnalı 1967-ci ildən çıxır.
Şəhadətnamə № R-122
2012-ci ilin yanvarından "Mədəni həyat",
2015-ci ilin mart ayından
"Mədəniyyət.AZ" adı ilə nəşr olunur.

Founder:
Ministry of Culture and Tourism

Editor:
Zohra Aliyeva

Editorial board:
Abulfas Karayev
Arif Mehdiyev
Vagif Aliyev
Sevda Məmmədəliyeva
Ədalət Vəliyev
Nazim Səmədov
Lala Kazımova
Rəfiq Bayramov
Vüqar Şixəmmədov
İlham Rəhimli
Ayaz Salayev

Editorial:
Səminə Hidayətqızı
Yaşar Vəliyev
Elmira Musakızı
Gülşənə Mustafayeva
Rəmilə Əliyeva
Pərvin İlqaroglu
Azər Əlihüseynov

Design:
Culture.AZ

The journal was included in the "Register of scientific publication recommended for publishing the main results of dissertation in the Republic of Azerbaijan" by the decision of Presidium of the Supreme Attestation Commission under the President of the Republic of Azerbaijan (decision dated April 30, 2010: protocol № 10): on the Study of Art, on the Study of Architecture, on the Study of Culture and on the Study of Pedagogy

Address:
AZ 1073, Baku.
Moscow Avenue, 1
State Film Fond, 5th floor

Telephones:
(+99412) 431 49 25
(+99412) 431 49 54

Email: medeniyyetaz@box.az
[facebook.com/medeniyyetinfo.az](https://www.facebook.com/medeniyyetinfo.az)

Submitted manuscripts are not returned back and publishing materials can be used only by permission of editorial staff.
The journal is published in printing house CBS.
Order №
Circulation: 2000
10 (296) 2015

The journal "Cultural and educational" covering scientific, methodical and publicistic areas have been publishing since 1967.
Certificate No. R-122
In 2012, January journal was renamed "Cultural life", but since 2015 March have been publishing with the name of "Culture.AZ".

Учредитель:
Министерство Культуры и Туризма

Главный редактор:
Зохра Алиева

Редакционный совет:
Абульфас Караев
Ариф Мехтиев
Вагиф Алиев
Севда Мамедалиева
Адалат Велиев
Назим Самедов
Лала Кязимова
Рафиг Байрамов
Вугар Шихаммедов
Ильхам Рагимли
Аяз Салаев

Редакция:
Самина Идаятқызы
Яшар Велиев
Елмира Мусакызы
Гюльшана Мустафаева
Рамила Алиева
Парвин Ильгароглу
Азер Алигусейнов

Дизайн:
Культура.Аз

Журнал внесен в "Список научных периодических изданий, рекомендованных для публикации основных результатов диссертаций в Азербайджанской Республике", решением Президиума Высшей Аттестационной Комиссии при Президенте Азербайджанской Республики от 30 апреля 2010-го года (протокол №10-R).

Адрес:
AZ 1073, город Баку
Московский проспект 1,
Государственный Фильм Фонд, 5-й этаж

Телефоны:
(+99412) 431 49 25
(+99412) 431 49 54

Email: medeniyyetaz@box.az
[facebook.com/medeniyyetinfo.az](https://www.facebook.com/medeniyyetinfo.az)

Рукописи, представленные в редакцию журнала, не возвращаются.
Материалы, опубликованные в журнале, могут быть использованы только с разрешения редакции.
Журнал печатается в издательстве CBS.
Заказ №
Тираж: 2000
10 (296) 2015

Научно-методический, публицистический журнал
"Культурно-просветительская работа"
издается с 1967-го года.
Свидетельство № R-122
С января 2012-го года издавался под названием "Культурная жизнь", с марта 2015-го выходит под названием "Культура.Аз".

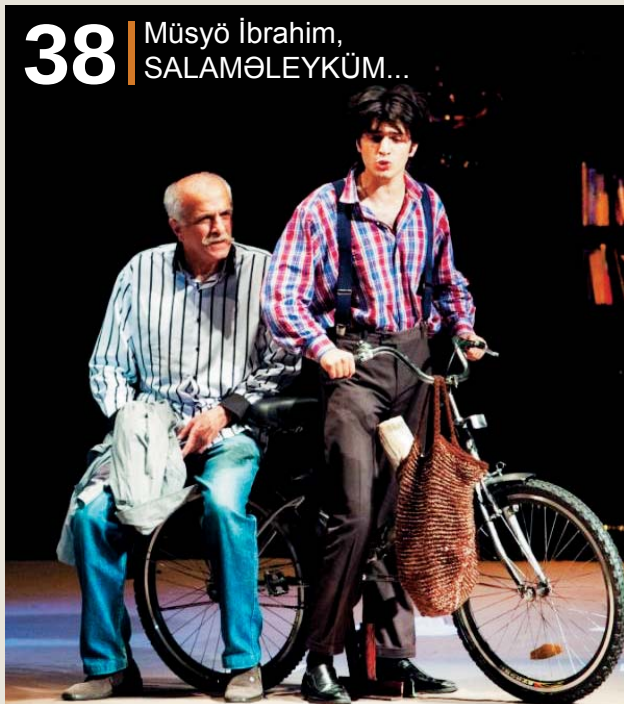
14 | Dərdlər böyük olanda...

30 | Qadın fədakarlığının
ekran yozumu

Mündəricat

38 | Müsyö İbrahim,
SALAMƏLEYKÜM...

48 | 50 il dirijor pultu arxasında...

62 | Fövqəlbeyin...

52 | Bir təzə
nağıl başlar dünya...

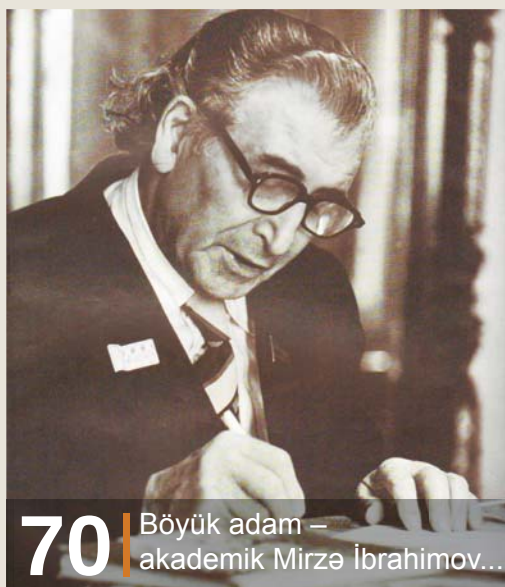
44 | ...Dilimizin də dahi sənətkarı

58 | "Bir-birimizin mədəniyyətini tanımaq,
öyrənmək üçün çox işlər görməliyik"

66 | "İntellekt və gözəllik nümunəsi"

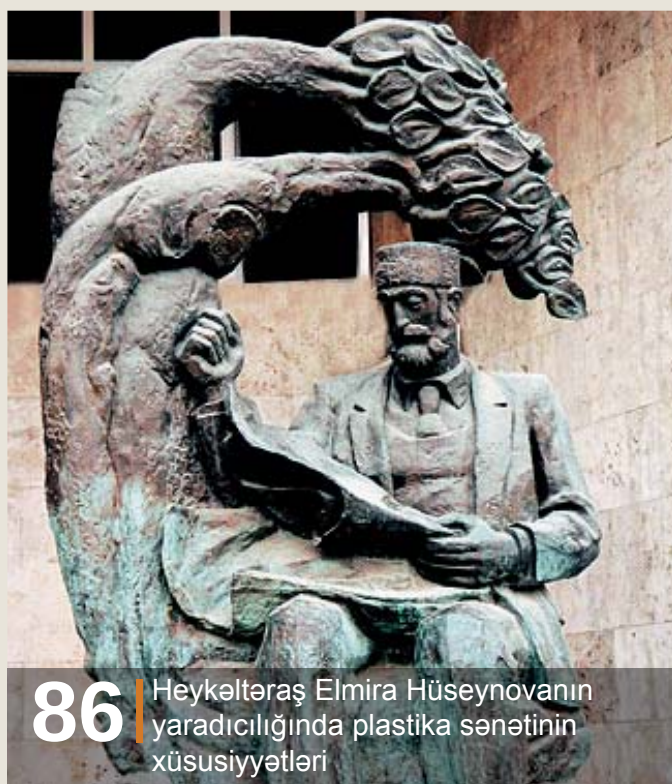
74 | Tağı Tağıyevin yaradıcılığında
tematik əsərlər

70 | Böyük adam –
akademik Mirzə İbrahimov...

80 | Təbrizli Memar Əli

86 | Heykəltəraş Elmira Hüseynovanın yaradıcılığında plastika sənətinin xüsusiyyətləri

90 | Hüseyn Cavidin ev muzeyinin elmi-tədqiqat fəaliyyəti

94 | And olsun atlara

98 | Turizm – xidmət etikası

77 | L.Bokkerini yaradıcılığının violonçel incəsənəti tarixində əhəmiyyəti və rolu

84 | Azərbaycan-İran münasibətlərinin inkişafında ədəbi-mədəni əlaqələrin rolu

102 | Ankara – qədimliyin və müasirliyin harmoniyası

106 | "Bölgələrdən paytaxta" və "Paytaxtdan bölgələrə"

GÖRÜŞLƏR, ƏLAQƏLƏR, ƏMƏKDAŞLIQ

Ölkəmiz növbəti dəfə Parisdə keçirilən "Top Resa" beynəlxalq sərgisində iştirak edib. Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzində sərginin yekunlarına həsr olunan tədbir keçirilib. Tədbirdə turizm potensialına dair təqdimatların gerçəkləşdirilməsi, şirkətlər arasında B2B formatında görüşlərin təşkili, respublikamızın turizm assosiasiyası və SNAV arasında anlaşma memorandumunun imzalanması məsələləri müzakirə edilib...

Nazir Əbülfəs Qarayevin Fransa, Meksika və Latviyanın Azərbaycandakı səfirləri Paskal Mönje, Xuan Rodriqo Labardini Flores və Yuris Maklakovsla görüşlərində ölkələrimiz arasında ikitərəfli əməkdaşlıq, mədəniyyət və turizm sahələrində birgə layihələrin reallaşdırılması, qanunvericilik bazasının möhkəmləndirilməsi, əməkdaşlığa dair proqramların həyata keçirilməsi müzakirə olunub, birgə mübadilələrin təşkili ilə əlaqədar təkliflərin qısa müddətdə qarşılıqlı surətdə təqdim olunması barədə razılıq əldə edilib...

Muzey Mərkəzində Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin rəsmi internet resursu – www.mct.gov.az sayının yenilənmiş versiyasının təqdimat mərasimi keçirilib. Tədbirdə bu yenilənmənin səbəbləri açıqlanıb, təqdim olunan yeni versiyanın funksionallığı, sürətli keçidləri, sosial şəbəkələrə integrasiyası, daha rahat istifadə imkanları və digər amillərə görə fərqləndiyi diqqətə çatdırılıb. Mərasimdə çıxış edən nazir müvafiq tövsiyələrini bildirib...

Mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev Ağsu rayon Uşaq-Gənclər Yaradıcılıq Mərkəzində İsmayilli, Qəbələ, Ağsu, Qobustan və Şamaxı rayonlarından olan bir qrup vətəndaşı qəbul edib. Görüşdə yerlərdə mədəniyyət ocaqlarının fəaliyyəti, ixtisaslı kadrlarla təminat, tarixi abidələrin təmir-bərpası, bölgələrdə turizm imkanlarının inkişafı və digər məsələlər barədə müraciətlər səsləndirilib...

Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyində Yaponiyanın Sülh Naminə Daş Xirosima Assosiasiyası və bu ölkənin "Kyodo News" İnformasiya Agentliyinin dünyada sülhü təbliğ etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasına hədiyyə etdiyi "Sülh naminə daş" adlı xatirə simvolunun təqdimat mərasimi keçirilib. İştirakçılar ölkələrimiz arasında mədəni, siyasi, iqtisadi əlaqələrin inkişaf etdiyini vurğulayıb, bu sıx əməkdaşlıqdan məmnunluqlarını bildirib...

"Gülüstan" sarayında reallaşdırılan "Görüşlər sənayesində görüş məkanlarının rolu" tədbirində Konqreslər Bürosunun MDB məkanında ilk olaraq məhz ölkəmizdə yaradılması, onun fəaliyyət sahəsində irimiqyaslı beynəlxalq tədbirlərin təşkili, Azərbaycanın mərasimlərin keçirilməsi üçün əlverişli məkan olması, büronun Beynəlxalq Konqres və Konvensiya Assosiasiyası üzvləri arasında özünəməxsus yer qazanması və s. barədə fikirlər səslənib.

Əziz oxucular!
Bütün sabahlarınız
aydınlığa açılsın!

Bu payız nə payızdı... heç bu il qədər gözəl olmamışdı..! Bəlkə də yaddaşım məni aldadır, nə bilim, amma belə hiss edirəm, belə duyuram, nəhayət, belə olmasını istəyirəm! Ərköyünlükdür, eləmi? Nə olsun ki? Qoy biz də birçə dəfə də olsun təbiətə də ərköyünlük eləyək... böyüklüyündən, səxavətindən nə əskiləcək ki?! Canını, qanını, həyatını sevdiyi işə, vətəninə, elinə-obasına həsr edən adamların ərkyana, təəssübkeş, idrak edən, səmimiyyət dolu, canıyanan, doğmalığ gətirən, mehrini ucalara, böyüklərə, adillərə bağlayan əzabkeş şıltaqlıqdır bizimki...

Bəzən 25 yaşlı bir gənc dövlətin özgür iradəsini, supergüclərə meydan oxumaq cəsarətini belə müdrik, uzaqgörən dəliqanlıqla müqayisə edirəm. Sanki kənar gözlə baxıram vətəndaşı olduğum ölkəyə, yaşadığım şəhərə... Bir payız daha böyüdü, qocalıb-gəncləşdi, ərköyünləşib müdrikləşdi! Dərs verib görk olan dərdləri ilə yaddaşımdan heç vaxt silinməyəcək bəzən məşum, bəzən məsud keçmiş, bizi yetkinləşdirən, sözükeçən, nüfuzlu, ali məqamlı, mərdanə xislətli, MÜSTƏQİLLİK səadətinə yaşamaq şansı verən insanları bəxş edən Tale Vətənimə, onun misilsiz gözəli, baş tacı BAKlyə etiraflar eşitdirdi... gözəlim şəhərimdə yaşanan səfalar uzaqdan-yaxından gələnləri dilləndirdi, "Bakı, mən səni sevirəm" deyə kimini kino, kimini musiqi, kimini rənglərin dili ilə danışdırdı. Kiminə ləziz milli təamlarımızı daddırdı, kiminə tamaşa oynatdı, kiminə cild-cild kitablar yazdırdı, kiminə də fırcasıyla ərköyün bir səmimiyyət və şıltaqlıqla bu sadə, amma yalnız hiss edilincə tələffüzü mümkün olan kəlmələri söylətdi: "Bakı, mən səni sevirəm" ...səni sevməmək mümkün deyil, sən gəzib gördüyüm ən şirin nağıl, ən gözəl məkan, tapdığım ən sadıq dost, tapındığım məqamsan, səni sevirəm, sevəcəyəm"...

Bu payız belə payız oldu... Bu payız bizə də çox işlər gördürdü, çox yazılar yazdırdı, çox dostlar qazandırdı, çox nəfləri qurutdu... əvəzində isə jurnalımızda oxuyacağınız hər səhifədə ölkəmizə, tariximizə, millətimizə, keçmişimizə və gələcəyimizə, qadınına-anasına, şairinə-şerinə, rəssamına, bəstəkarına, sözünə-sovuna, aliminə-elminə-irfanına belə məhəbbətin, ali, uca sevginin şahidisiniz, əziz oxucumuz!

Sevgilərlə,

Zöhrə Əliyeva,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
Əməkdar mədəniyyət işçisi

MÜBARİZƏLƏRDƏN KEÇƏN YOL...

18 OKTYABR – AZƏRBAYCANIN DÖVLƏT MÜSTƏQİLLİYİ GÜNÜDÜR

Təkbizədilməz həqiqətdir ki, müstəqilliyi qoruyub saxlamaq onu qazanmaqdan qat-qat çətinidir. Bunun üçün bütün sınaqlara hazır olmalı, çətinliklərə mətanətlə sinə gərməlisən. Xoşbəxtlikdən xalqımız bu şərəfli imtahandan alnıaçıq, üzüağ, ləyaqətlə çıxdı...

*“Azərbaycan dünyaya
günəş tək doğacaq...”
H. Əliyev*

Azərbaycan dünyanın elə ölkələrindəndir ki, bir əsrdə iki dəfə müstəqillik əldə etmək, özünün suveren dövlətini yaratmaq imkanı qazanıb. Amma təəssüflə qeyd etməliyik ki, birinci imkan xarici müdaxilələr, daxili çəkişmələr və beynəlxalq təminatın olmaması səbəblərindən itirilib. Belə ki, 1918-ci ildə qurulmuş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti cəmi 23 ay yaşayıb.

Əlbəttə, daim azad olmaq, hürriyyətə qovuşmaq arzusu ilə yaşa-

yan xalqımız tarixin bu ədalətsizliyi ilə barışa bilməzdi. Odur ki, qüdrətli sərkərdəs Babəkin dediyi kimi, “bir gün azad yaşamağı uzun illərin köləliyindən üstün tutdu”, müstəqilliyin hədiyyə olunmadığını, onun uğrunda savaşa qalxmağın zəruriliyini yaxşı bilərək uzun müddət mücadilə etdi və daim həsrətini çəkdiyi o xoş günə, nəhayət, 70 il sonra qovuşdu. Sovet imperiyasının dağılması Azərbaycan xalqına öz milli müstəqilliyini bərpa etmək imkanı verdi.

Beləliklə, 1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sessiyasında "Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiya Aktı" qəbul olundu. Bu mühüm tarixi sənəd xalqımızın uzun illərdən sonra azadlığına ikinci dəfə qovuşduğunu rəsmiləşdirdi.

İndi hadisələrin qısa xronikasını təhlil edərkən qeyri-ixtiyari ötən çağları göz önünə gətirməli oluruq.

1991-ci il... Azadlıq meydanı kükrəyirdi. Xalqımız öz əzəli və əbədi arzusuna qovuşmaq, həmin tarixi anı tezləşdirmək üçün hər şeyə hazır idi. Bu xalq meydan hərəkətində bərkimiş, 20 Yanvar qırğınının şahidi olmuşdu. İmperiyanın tankları da artıq azadlığa gedən yolun qarşısını kəsməkdə aciz görünürdü. Özünün istiqlal mübarizəsində neçə-neçə şəhid və qurbanlar vermiş Azərbaycan addım-addım, inadla müstəqilliyə doğru gedirdi...

“ 1991-ci ilin bir payız günü uzun-uzadı qızğın müzakirələrdən sonra “Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiya Aktı” nəhayət, qəbul olundu. Bununla da ölkəmizin tarixində yeni dövrün başlanğıcı qoyuldu. Bir tərəfdən imperiyanın dağılmağa başlaması, digər tərəfdən xalqın artmaqda olan təzyiqi respublikanın hakim dairələrini manevr etmək məcburiyyətində qoymuşdu.

Rəhbər dairələrdə belə hesab edirdilər ki, bu sənədin qəbul edilməsi xalqı sakitləşdirəcək, hakimiyyətin ömrünü uzatmağa imkan verəcək. Məhz ona görə də "Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiya Aktı" ilkin mərhələdə yalnız quru kağız parçası olaraq qaldı, ölkəmiz yenə də Moskvadan idarə edilir, rejim Kremlin dediyi ilə oturub-dururdu...

Xoşbəxtlikdən indi bunlar arxada qalıb. Hadisələrin sonrakı axarına düşərək qeyd edək ki, elə həmin il – dekabrın 29-da ölkəmizdə ümumxalq səsverməsi keçirildi. Referendum bülleteninə bu sözlər yazılmışdı: "Siz Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi haqqında Azərbaycan Ali Sovetinin qəbul etdiyi Konstitusiya Aktı'na tərəfdarsınız mı?" Səsvermə hüququ olanların 95%-indən çoxu referendumda iştirak etdi. Azərbaycan xalqı yekdilliklə dövlət müstəqilliyinə tərəfdar çıxdı.

Müstəqilliyini çox mürəkkəb şəraitdə elan etmiş Azərbaycan suveren respublika kimi tezliklə çox ölkələr tərəfindən tanındı. Bu sırada əlbəttə, birinci qardaş Türkiyə cumhuriyyəti gəlir. Türkiyədən (9 noyabr 1991-ci il) sonra Azərbaycanın müstəqilliyini həmçinin Rumıniya (11 dekabr 1991-ci il), Pakistan (13 dekabr 1991-ci il), İsviçrə (23 dekabr 1991-ci il), İran (25 dekabr 1991-ci il), ABŞ (23 yanvar 1992-ci il), Rusiya (10 aprel 1992-ci il) və başqa dövlətlər tanıdılar.

Azərbaycanın BMT-yə üzv qəbul olunması ilə (2 mart 1992-ci il) onun beynəlxalq aləmdə mövqeyi möhkəmləndi, nüfuzu artmağa başladı... Bununla belə, müstəqilliyini qazandıqdan iki il sonra xalqımız yenidən onu itirmək təhlükəsi ilə üzləşdi. Bir tərəfdən Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində geniş miqyas almış Qarabağ müharibəsi, digər tərəfdən dövlət rəhbərliyində

olan sərəştəsiz adamların yeritdikləri yanlış siyasət, daxilə gedən siyasi çəkişmələr, separatçılıq meyilləri müstəqilliyin beşikdəcə boğulması təhlükəsini reallaşdırırdı. Lakin böyük siyasi təcrübəyə malik olan Heydər Əliyevin ölkədə hakimiyyətə qayıdışı ilə bu təhlükə sovuşdu və beləcə, xalqımızın başı üzərini almış qara buludlar dağılmağa başladı. Bu, ilk növbədə onun nəticəsi idi ki, əvvəlki rəhbərlərdən fərqli olaraq, ulu öndər, özünün də dediyi kimi, hakimiyyətə vəzifə üçün deyil, xalqı fəlakətlər silsiləsindən, daxili çəkişmələr və hərc-mərcliklərdən, parçalanmaq qorxusundan, hər gün axıdılan şəhid qanından xilas etmək üçün gəlmişdi...

İndi müstəqilliyimizin siyasi və iqtisadi sütunları getdikcə möhkəmlənir. Xalqın öz dövlətçiliyinin taleyi barədə narahatlığı yoxdur. Suverenliyimizi təmin edən əsas amillər böyük məhəbbət və qayğı ilə əhatə olunur. Dövlətin güclənməsinə, iqtisadiyyatın inkişafına, milli-mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanmasına eyni dərəcədə diqqət verilir.

Azərbaycan bu gün həm siyasi, həm də iqtisadi cəhətdən dünyanın qüdrətli dövlətlərindən birinə çevrilib, bölgədə iqtisadi artım tempinə görə ölkəmiz liderlik edir. Regionda heç bir irimiqyaslı layihə Azərbaycanın iştirakı və razılığı olmadan həyata keçirilmir. "Əsrin müqaviləsi" çərçivəsində reallaşan "Bakı-Tbilisi-Ceyhan" əsas İxrac Boru Kəməri neftimizi dünya bazarına çıxarır. Bu kəmərlər həm Cənubi Qafqazda təhlükəsizliyin təmin olunmasında, həm də xalqımızın daha fırvan yaşamasında mühüm rol oynayır.

Qürurla vurğulamalıyıq ki, ulu öndərdən sonra bu siyasəti inamla davam etdirən prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycanın hərtərəfli inkişafı yeni mərhələyə qədəm qoyub. Dövlət başçısının həyata keçirdiyi iqtisadi siyasətin əsas xarakterik xüsusiyyətləri onun sosialyönümlü olması, habelə bütün problemlərin həllində iqtisadi aspektin mövcudluğunun ön plana çəkilməsidir.

“ Dövlət proqramlarının, fərman və sərəncamların icrası ölkədə gedən iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsini uğurla təmin edir, tərəqqi prosesində özəl sektorun payını və rolunu davamlı şəkildə artırır. İqtisadiyyatın bütün sahələrində dövlət imkanları hesabına müasir sahibkarlıq subyektlərinin formalaşmasına geniş imkanlar yaradır, onların öz potensiallarından səmərəli istifadə etmələri üçün əlverişli mühit formalaşdırır.

İqtisadiyyatımızda özəl sektorun üstünlük qazanması, neft hasilatının və gəlirlərinin məqsədyönlü idarə olunması ilə yanaşı, qeyri-neft sahələrinin inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilməsi prezident İlham Əliyevin iqtisadi siyasətinin ana xəttini təşkil edir. Son illərdə dövlət büdcəsinin formalaşmasında qeyri-neft sektorundan gələn gəlirlərin xüsusi çəkisinin yüksələn xətlə artması aparılan siyasətin müsbət nəticələrinin təzahürüdür.

Təsədüfi deyildir ki, dünyada neftin qiymətinin təxminən iki dəfə ucuzlaşmasına baxmayaraq, həmin tendensiya ölkə iqtisadiyyatına və əhalinin rifahına ciddi mənfi təsir göstərə bilməyib. Bu da qeyri-neft sektorunun inkişafı, xüsusilə regionlarda yeni istehsal sahələrinin yaradılması nəticəsində mümkün olub. Əhalinin gündəlik

tələbatının ödənilməsində xüsusi rol oynayan kənd təsərrüfatı məhsullarının respublika daxilində istehsalı ciddi qiymət artımına imkan verməyib.

2015-ci ilin doqquz aylıq yekunu da bunu əyani şəkildə təcəssüm etdirir. Belə ki, hesabat dövrü ərzində Azərbaycan iqtisadiyyatı ümumilikdə 3,7 faiz, sənaye istehsalı 2,1 faiz, qeyri-neft sənayesi 10 faizdən çox artmışdır. Bu, ümumi daxili məhsulun təxminən 70 faizini təşkil edir.

Azərbaycanda qeyri-neft sektoru yüksək tempə inkişaf edir və bu sahədə məhsul istehsalı ildən-ilə artır. Təkcə cari ilin yanvar-iyul aylarında xarici ölkələrə 973,4 milyon dollarlıq qeyri-neft məhsulları ixrac olunub ki, bu da keçən ilin yanvar-iyul aylarının səviyyəsini 11,4 faiz üstələyib.

Bölgələrdə infrastruktur layihələri gerşəkləşdirilir, yollar, kommunikasiyalar salınır, elektrik, qaz, su xətləri çəkilir. Bütün bunlar insanların sosial vəziyyətini yaxşılaşdırmaqla yanaşı, həm də şəhər və kəndlərimizin abadlaşdırılmasına təkan verir, yaşayış məntəqələrinin gözəlliyinə əlavə çalar qatır.

“ Fəxrlə vurğulamalıyıq ki, regional və qlobal səviyyədə mürəkkəb siyasi və iqtisadi proseslərin mənfi təsirlərinə baxmayaraq, ölkə iqtisadiyyatının inkişaf dinamika-sı davam edir. Qlobal Rəqabət Qabiliyyəti hesabatında Azərbaycan iqtisadiyyatı rəqabət qabiliyyəti səviyyəsinə görə 140 ölkə arasında 40-cı yerdə qərarlaşaraq, MDB məkanında 7 ildir ki, lider mövqeyini qoruyur, “G-20”yə üzv olan 8 ölkəni qabaqlayır, “Makroiqtisadi vəziyyət” göstəricisi üzrə 10-cu yeri tutur, biznesin təkmilləşdirilməsi, əmtəə bazarının səmərəliliyi, daxili bazarın həcmi, infrastruktur göstəriciləri üzrə əhəmiyyətli irəliləyişlərə nail olur. Əhalinin gəlirlərində artım meyilləri davam edib və ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 5,8 faiz, hər nəfərə düşən gəlirlər 4,5 faiz artıb. Yanvar-avqust ayları ərzində orta aylıq əmək haqqı 4,4 faiz artaraq 460 manata yüksəlib, 87 min yeni iş yeri yaradılıb ki, onlardan 67 mini daimidir. Ölkə iqtisadiyyatına bütün mənbələrdən 16 milyard dollar sərmayə qoyulub onlardan 9 milyardı daxili, 7 milyardı xarici sərmayədir...”

Bütün bunlar cari ilin doqquz ayı ərzində qazanılan uğurların yalnız bir hissəsinin rəqəmlərlə ifadəsidir. Bu həm də müstəqilliyin ölkəmiz, onun inkişafı üçün yaratmış olduğu perspektivlərin göstəricisidir. Müstəqil vətənimdə özün olaraq fəxrlə addımlamağın, milli mənsubluğundan duyduğun qüruru sözdə və əməldə yaşatmağın nə qədər böyük xoşbəxtlik olduğunu düşünürkən istər-istəməz ulu öndər, müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı Heydər Əliyevin sonsuz inamından cılalanan müdrik fikirlərini xatırlayır və təsdiqini görürük: “Azərbaycan dünyaya günəş tək doğacaq...” ❖

Dərdlər böyük olanda...

...Zaman da yaralara məlhəm ola bilmir

XOCAVƏND VƏ ZƏNGİLANIN İŞĞAL GÜNLƏRİ

Zaman bütün dərdlərin məlhəmidir deyirlər, lakin elə yaralar var ki, zaman onları sağaltmaq bir yana, unutdurmaqda belə acizdir. Torpaqla, işğalla bağlı faciələrimizin yeganə məlhəmi nəyin bahasına olursa-olsun tarixən Azərbaycana məxsus əraziləri mənfur düşmən caynağından qurtarmaq ola bilər. Çünki təcavüzkarın burnu vaxtında ovulmayanda o, xam xəyallara düşür. Hegemon güclərin dəstəyini duyunca, onların iştahası daha da artır. Nə yazıq ki, nankor qonşularımızın namərdliyi, xəyanəti təmsalında bu acı gerçəkliyi illərdən bəri yaşamaq məcburiyyətində qalmışıq...

Artıq Xocavənd rayonunun erməni qəsbkarları tərəfindən işğalından 23 il ötür. Bu hadisə Azərbaycan Respublikasının 26 noyabr tarixli Qanununun qəbulundan bir il sonraya təsadüf edir. 1991-ci ildən qüvvəyə minən həmin qanuna əsasən Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti ləğv edilmiş, Martuni şəhəri Xocavənd şəhəri, Martuni rayonu Xocavənd rayonu adlandırılmış, Hadrut rayonu isə ləğv edilərək ərazisi Xocavənd rayonunun tərkibinə verilmişdir.

Ərazisi alçaq dağlıq və düzənlikdən ibarət olan Xocavənd rayonunun işğala qədər ümumi sahəsi 1458 kvadrat kilometr, əhalisi 41725 nəfər olmuşdur. Rayonda 1 şəhər, 2 qəsəbə və 81 kənd vardı

(bu kəndlərin 10-u tamamilə azərbaycanlılardan ibarət idi). Qədim yaşayış məskənlərindən sayılan Xocavəndin ərazisi təbii sərvətlərlə - tikinti materialları və faydalı qazıntılarla, meşə zolaqları və şirin su ehtiyatları ilə zəngin idi...

2 oktyabr 1992-ci il tarixində Ermənistan Silahlı Qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində Xocavənddə 71 arxeoloji-memarlıq abidəsi, 41 klub, 40 kitabxana, 12 ziyarətqah, 10 məktəbəqədər müəssisə, 21 məktəb məhv edilmişdir. İşğal altında olan Xocavənd bütövlükdə ekoloji terrora məruz qalmış, münbüt torpaqları, meşə və su ehtiyatları məhv edilmiş, Azıx mağarası ermənilərin silah anbarına

XOCAVƏND

çevrilmişdir. Rayon ərazisində yerləşən və ümumi sahəsi 25,5 min hektar olan meşədəki palıd ağacları qırılaraq daşınmış, Xonaşen çayının kənarlarındakı təbii meşəlik isə tamamilə məhv edilmişdir. Xocavəndin Yelli Gədik sahəsində Füzuliyə gedən yolun sağ və sol tərəflərində avtomobil yollarının mühafizəsi məqsədilə əkilən ağaclar da tamamilə kəsilmişdir.

Rayonun müdafiəsi zamanı 145 nəfər (onlardan 13 nəfəri qadın, 13 nəfəri uşaq idi) xocavəndli şəhid olmuşdur...

Xocavəndin işğal tarixi 1992-ci il oktyabrın 2-nə təsadüf etsə də, azərbaycanlılar yaşayan Tuğ (30.10.1991), Salakətin (30.10.1991), Xocavənd (19.11.1991) və Axullu (09.01.1992) kəndləri bundan bir il də əvvəl süquta uğramışdı. Muğanlı, Əmirallar, Kuropatkin (02.10.1992) kəndləri Xocavəndlə eyni gündə, Qaradağlı (17.02.1992), Günəşli (23.07.1993), Xətai (20.08.1993) kəndləri isə sonradan düşmənlə əlaqə keçmişdi...

İndi bu qeydləri edərkən istər-istəməz təxminən bir il əvvəl Xocavəndə qovuşmaq həsrətilə bəlkə də ömrünün son günlərini yaşayan bir qaçqının göz yaşları içərisində danışdığı hekayəti xatırlayırıq. Ən böyük arzusunun doğrulduğu kənddə basdırılmaq olduğunu söyləyən həmin ziyalı sonsuz qəzəb və kədərlə Salakətin kəndi yaxınlığında (Quruçay vadisində) 1,5 milyon il yaşı olan Azıx mağarasının, qədim tarixə malik Tağlar mağarasının, Tuğ kəndi ərazisində yerləşən V-VIII əsrlərə aid "Ritiş" qalasının, Ərgünəş dağının yamacında sıldırım qayalar üzərində yerləşən "Ərgünəş" qalasının, Düdükçü kəndi ətrafında XIII əsrə aid "Rzaqulu bəy" türbəsinin, Xocavənd kəndi yaxınlığında "Aşıqlı Qoşa" günbəzinin, Böyük Tağlar kəndində "Alban" məbədinin (1241-ci il), Tuğ kəndindəki "Qırmızı" məbəd adlı X əsrə aid tarixi memarlıq və incəsənət abidələrinin ermənilər tərəfindən vəhşicəsinə dağıdılmasının dözülməz dərd olduğunu dilə gətirirdi:

“Erməni təcavüzü nəticəsində rayonun mədəni və dini abidələri - Tuğ kəndinin 5 kilometrliyindəki V əsrə aid Alban kilsəsi, I-V əsrlərə aid Alban qəbiristanlıqları, Salakətin kəndi ərazisindəki Dəmirov və Dağdağan ocaqları, Xocavənd kəndi ərazisində yerləşən Cicim ocağı, Qaradağlı kəndinin ərazisində qeydə alınan və III-VI əsrlərə aid olan Alban qəbiristanlıqları, Əmirallar kəndi yaxınlığındakı (keçmiş Bəhrəmli kəndi ərazisində) Bəhrəmli piri, Muğanlı kəndində yerləşən Seyid Rza günbəzi, Qaradağlı kəndi ərazisindəki Yel piri və neçə-neçə qiymətli maddi memarlıq abidələri də dağıntıya məruz qaldı”...

Başqa qaçqınlar kimi Xocavənd rayonun məcburi köçkünləri də respublikanın müxtəlif şəhər və rayonlarında məskunlaşılar. Ötən illər ərzində onların yaşayış şəraitlərinin yaxşılaşdırılması və işlə təmin edilmələri məqsədilə müvafiq tədbirlər həyata keçirilmişdir. Beyləqan rayonu ərazisində "Qaçqınların və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və məşğulluğun artırılması üzrə Dövlət Proqramı"na əlavələr çərçivəsində 500 ailəlik qəsəbə inşa edilmişdir. Burada 360 şagird yerlik orta məktəb, 50 yerlik uşaq

bağçası, poçt şöbəsi, 25 çarpayılıq xəstəxana, klub, icma mərkəzi, baytarlıq məntəqəsi, yanğınsöndürmə deposu, inzibati və anbar binaları da tikilmişdir. Yollar, su və elektrik təchizatı lazımı səviyyəyə çatdırılmışdır.

Sonradan Beyləqan rayonu ərazisində Xocavənd rayonundan olan məcburi köçkünlər üçün 320 ailəlik yeni yaşayış qəsəbəsi də salınmışdır. Ümumi ərazisi 380 hektar olan bu qəsəbənin ərazisində müasir standartlara tam cavab verən 360 yerlik məktəb binası, 50 yerlik uşaq bağçası, musiqi məktəbi, inzibati bina, həkim məntəqəsi, poçt binası da tikilmişdir. Qəsəbənin elektrik enerjisi, içməli su və qaz təchizatı ilə bağlı da müvafiq işlər aparılmışdır. Burada müasir yol-küçə infrastrukturu qurulmuş, şagirdlərin yüksək səviyyədə təhsil almaları üçün məktəbdə hərtərəfli şərait yaradılmışdır. Təhsil ocağının sinif otaqları və idman zalı bütün zəruri inventar və avadanlıqla təchiz olunmuşdur...

ZƏNGİLƏN

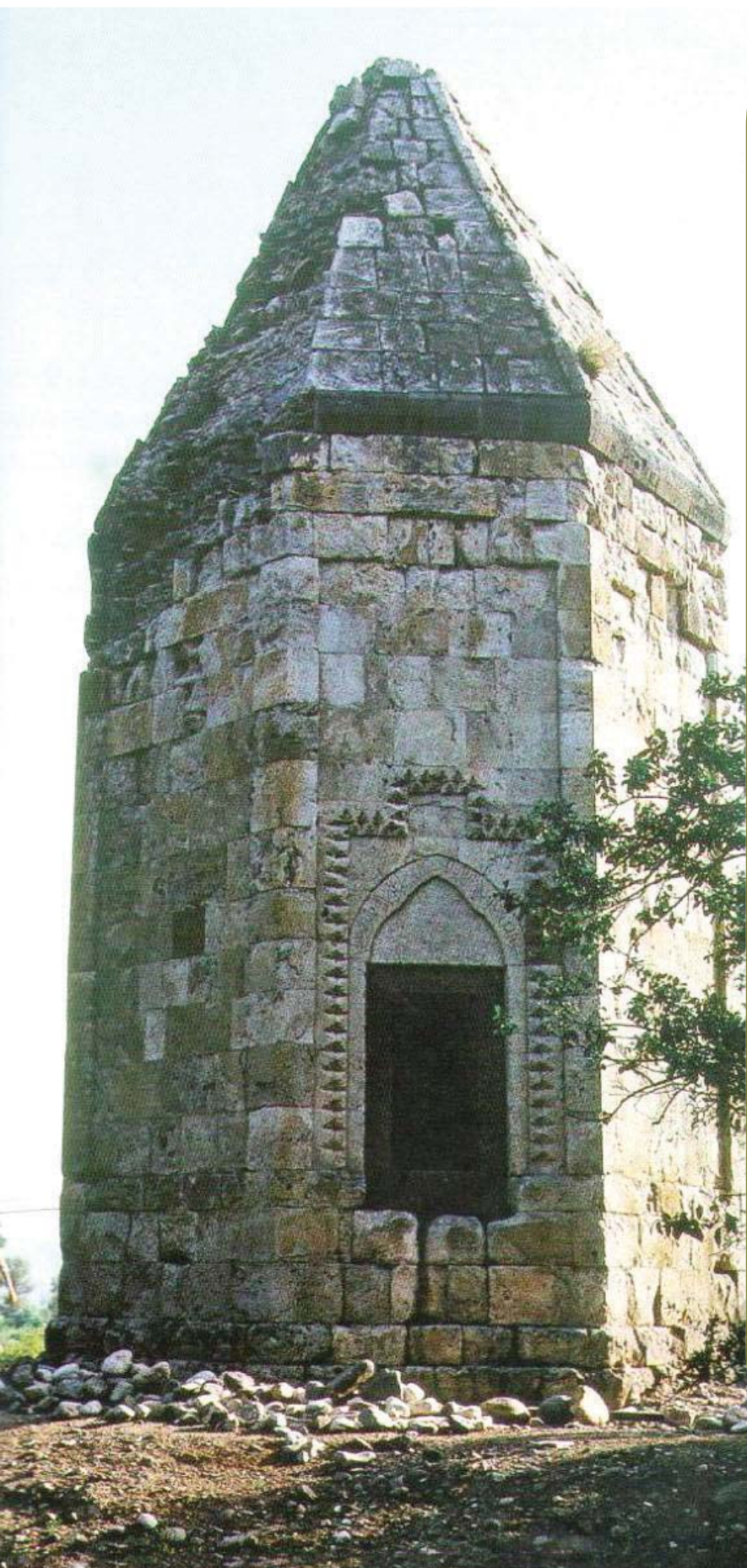
Ən qədim insanların yaşayış məskəni olan Zəngilan isə 1993-cü il oktyabr ayının 29-da erməni barbarlarının xain təcavüzü ilə üzləşdi. 707 kvadrat kilometrlik sahəyə, 33900 nəfərlik əhaliyə, 1 şəhər, 1 şəhər tipli qəsəbə, 1 qəsəbə və 81 kəndə malik rayonun işğalı artıq 1992-ci ildə faktiki olaraq reallaşmışdı. Ermənilərin hücumu iyunun 29-da başlamış, çox ağır və qanlı döyüşlər baş vermişdi. Artıq iyulun 6-da düşmən rayon mərkəzini atəşə tutmuş, bütün yayı Zəngilanın kəndləri və rayon mərkəzi düşmən atəşinə məruz qalmışdı. Müəyyən fasilədən sonra - oktyabrın 20-də ermənilərin döyüş təyyarələri rayon mərkəzini bombalamışdır. Beləliklə də, 1992-ci ilin sonunda Zəngilanın 13 yaşayış məntəqəsi, bir çox strateji yüksəklikləri düşmənin əlinə keçdi. Oktyabrın sonuna yaxın rayon tam mühasirə vəziyyətinə düşdü, ayın 25-26-da Sığirt və Bartaz yüksəklikləri işğal olundu, bununla da Zəngilanın mühasirəsi başa çatdı. Şahidlərin deyiyinə görə, təxminən 34 min əhali İran sərhədinə - Arazın kənarına toplaşmışdı. Təbii ki, belə bir ağır məqamda gur sulu çayı keçmək mümkün deyildi: "Azərbaycanın xilaskarı, ulu öndərimiz Heydər Əliyev bu dəfə də xalqın köməyinə gəldi. O, İran hökuməti ilə danışıqlar apardı və Araz çayı üzərindəki bənddə suyu bağlatdırdı. Yalnız bundan sonra əhali çayı keçib xilas oldu..."

İşğal nəticəsində 67 məktəb, 56 kitabxana, 34 klub, 9 mədəniyyət evi, 7 xəstəxana, 6 iri dəmiryol stansiyası, 2 şərab zavodu, konserv

zavodu, dəmiryol deposu, sənaye əhəmiyyətli ehtiyatları 6,5 ton qızıl və 3 min ton mis təşkil edən Vejnəli qızıl, ehtiyatları 6618 min m³ olan və üzlük daşı istehsalına yararlı Oxçuçay mərmərlənmiş əhəngdaşı, təsdiq edilmiş ehtiyatları 129 mln. ton olan Zəngilan (Daşbaşı-Əsgurum) əhəngdaşı, ehtiyatları 6024 min ton olan qırmadaş və əhəng istehsalına yararlı Zəngilan əhəngdaşı, ümumi ehtiyatları 28943 min m³ təşkil edən Bartaz-I və Bartaz-II porfirit, ehtiyatları 1102 min m³ olan kərpic-kirəmid istehsalına yararlı Zəngilan gil və ehtiyatları 17367 min m³ olan Zəngilan qum-çınqıl qarışığı yataqları, 107 hektar sahəsi olan Avropada 1-ci Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğu, 2,2 min hektar sahəsi olan Arazboyu yasaqlıq, 4 təbiət abidəsi, 10 min hektar xüsusi mühafizə edilən Araz palıdı meşəsi, 12864 hektar dövlət meşə fondu, 1200-dək təbii bulaqlar, 4 mənbədən ibarət Yesentuki-4 suyuna tərkibcə uyğun gələn Qotursu mineral bulaqları, Seyidlər və Gəyəli kəndlərində Türşsu mineral bulaqları düşmən əlinə keçib.

Döyüşlər zamanı Zəngilan 235 nəfər şəhid verib, 127 nəfər əlil olub, 395 uşaq valideynlərini itirib...

Hazırda zəngilanlılar Bakı şəhəri və respublikanın 43 müxtəlif bölgəsində məskunlaşaraq öz fəaliyyətlərini davam etdirirlər. "Qaçqınların və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və məşğulluğunun artırılması üzrə Dövlət Proqramı"na müvafiq olaraq Sabirabad rayonu ərazisində 161 zəngilanlı məcburi köçkün

ailələri üçün tikilib istifadəyə verilmiş yeni qəsəbədə, rayon mədəniyyət və turizm şöbəsinin tabeliyində olan Rüstəmli kənd klubunun, Hacallı kənd kitabxanasının fəaliyyəti bərpa edilmişdir.

Burada həmçinin mədəniyyət ocaqları tikilib istifadəyə verilmiş, müvafiq infrastruktur yaradılmışdır.

İşğaldan sonra 3 musiqi məktəbi, 1 rayon mədəniyyət evi, 2 klub, 1 Mədəniyyət mərkəzi və 1 kənd kitabxanası, 1 tarix-diyarşünaslıq muzeyinin fəaliyyəti də bərpa olunub. Rayon mədəniyyət evi Xətai rayon mədəniyyət mərkəzində, mərkəzi kitabxana N.Nərimanov rayonundakı 193 saylı məktəbin yardımçı binasında, Hacallı kənd kitabxanası, Pirveyis kənd klubu Sabirabad rayonu ərazisində salınmış yeni qəsəbədə, 1 saylı şəhər yeddiillik uşaq musiqi məktəbi Zabrat qəsəbəsindəki peşə məktəbinin binasında, 2 saylı Mincivan yeddiillik uşaq musiqi məktəbi Nizami rayon 272 saylı orta məktəbin binasında, 3 saylı Bartaz kənd yeddiillik uşaq musiqi məktəbi Binəqədi rayonu ərazisində məcburi köçkünlər üçün salınmış şəhərcikdə yerləşən Zəngilan rayon 4 saylı tam orta məktəbin binasında fəaliyyət göstərir. Tarix-diyarşünaslıq muzeyi Masazır qəsəbəsində zəngilanlılar üçün salınmış yaşayış massivində hər bir şəraiti olan müasir tipli məktəbin birinci mərtəbəsində yerləşir.

Rayon Mədəniyyət və Turizm şöbəsinin tabeliyində olan müəssisələr kompüter avadanlığı və inventarla, musiqi məktəbləri musiqi alətləri ilə tam təmin olunub. Şöbə tarixi hadisələr və bayramlar, habelə yubileylərlə bağlı müxtəlif tədbirlər keçirir, sərgilər hazırlayır, rəngarəng layihələr gerçəkləşdirir. Məcburi köçkünlərin yaşadığı qəsəbəyə gələn ABŞ, Türkiyə, İsveç səfirləri, BMT-nin müvafiq qurumlarının və digər xarici ölkələrin rəsmi nümayəndələri üçün muzeydə ekskursiyalar təşkil edilib, qonaqlara rayon və ekspozatlar haqqında məlumat verilib...

Əhalinin sosial şəraitinin yaxşılaşdırılması, məşğulluğunun artırılması, yeni iş yerlərinin yaradılması istiqamətində gerçəkləşdirilən layihələr, həyata keçirilən tədbirlər bütün xalqımız kimi, Xocavənd və Zəngilan sakinlərinin də tezliklə ərazi bütövlüyümüzün təmin ediləcəyinə inanlarını yüksəltmişdir. Nəinki bu rayonlardan, erməni işğalındakı bütün torpaqlarımızdan məcburən didərgin düşən soydaşlarımız artıq inanırlar ki, doğma yurd-yuvalarına qovuşacaqları, uzun illər həsrətini çəkdiqləri o yerlərdə qurub-yaradacaqları gün o qədər də uzaq deyil. ♦

Xaca Yahya türbəsi.
Məmmədbaylı kəndi.
(1304-1305-ci illər)

10 KINONOVELLA

**BAKI, MƏN
SƏNİ SEVİRƏM**

Layihəsində...

Bu şəhəri sevməmək mümkün deyil...

Heydər Əliyev Fondunun dəstəyilə həyata keçirilən “Bakı, mən səni sevirəm” kinolayihəsinin Heydər Əliyev Mərkəzində keçirilən təqdimat mərasimi yaddaşlara unudulmaz xatirələr yazdı. Üç gün ərzində böyük anşlaqla baş tutan təqdimatın ilk günündə layihənin rəhbəri, Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyeva iştirak edərək tədbirdən əvvəl layihənin prodüserləri ilə görüşdü, yaradıcı heyəti premyera münasibətilə təbrik etdi

Ekran əsərinin prodüserlərindən biri **Yeqor Mixalkov-Konçalovski** premyeradan əvvəl jurnalistlərlə fikirlərini bölüşdü. Azərbaycanda bir ildən çox çalışdığını deyən prodüser bir tərəfdən qədim Bakı, digər tərəfdən müasir, gündən-günə inkişaf edən meqapolis gördüyünü, bu şəhəri sevməməyin mümkünsüzlüyünü vurğuladı: “Bakı, mən səni sevirəm” kinolayihəsinin reallaşmasında bizə dəstək verən Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevaya və Fondun vitse-prezidenti Leyla Əliyevaya minnətdarlığımı bildirirəm. Həmçinin Bakıya və bəkililərə “çox sağ ol” deyirəm”.

Baş rolda – *Bakı...*

“Hər bir kinonovella Bakının həyatından müxtəlif anları özündə əks etdirir, insanlar arasında münasibətləri, onların sevgi və həsrətlərini, sevincini və kədərini canlandırır. Bu insanları birləşdirən baş qəhrəman isə Bakı şəhəridir. Film aktyor və rejissorların yozumunda həm də Bakıya dərin bir sevgi etirafıdır.

“Mosfilm” kinokonsermində istehsal olunmuş “Bakı, mən səni sevirəm” layihəsi 10 novella əsasında ekranlaşdırılan hər biri doqquz dəqiqəlik qısametrajlı filmdən (“Aziya”, “Görüş”, “Rəssam”, “Həyat”, “Bəhram Gur”, “Xəzər Atlantidası”, “Lotereya bileti”, “Sevgi haqqında”, “Aysel”, “Hadisə”) ibarətdir. Filmlərin rejissorları Yeqor Mixalkov-Konçalovski, Nadir Maçanov, Aleksey Qolubev, Andrey Razenkov (Rusiya), Aleksander Fodor (Böyük Britaniya), Andre Badalo (İspaniya), Nərgiz Bağırzadə, İlqar Safat, Samir Kərimoğlu və Yavər Rzayevdir (Azərbaycan). Ssenari müəllifləri isə Nadir Maçanov, Yavər Rzayev, İlqar Safat, Samir Kərimoğlu, Nərgiz Bağırzadə və Aleksandr Novotoskidir.

İdeya...

Paris, Nyu-York, Moskva... yəqin filmin yaranma ideyası elə bu dünyanı dolaşan sevgilərdən qaynaqlanır... Dünya mədəniyyətinin mərkəzi sayılan meqapolislər kimi bu gün Bakı da dünya insanının xəyallarının şəhəridir.

“**Filmin hazırlıq prosesinə 2011-ci ilin noyabrında start verilib. Çəkiliş isə 2012-ci il martın 12-dən başlayıb və iki sessiyada həyata keçirilib. Mart-aprel, və iyun-iyul aylarını əhatə edən yaz-yay sessiyalarının hər birində 5 film çəkilib. Heyət 138 nəfərdən ibarət olub. Kütləvi səhnələr də daxil “Bakı, mən səni sevirəm” layihəsinin yaradıcı heyətinin sayı 150-dən artıqdır.**

Ekran əsərində Azərbaycanın Xalq artistləri Rasim Balayev, Məbud Məhərrəmov, Laləzar Mustafayeva, Əməkdar artistlər Şamil Süleymanlı, Bəhram Bağırzadə, Ayşad Məmmədov, Sənubər İsgəndərli və digər sənətkarlarımızla yanaşı, İtaliya, Böyük Britaniya, Türkiyə, Rusiya, Belarus, Litva və Özbəkistandan dəvət olunmuş aktyorlar çəkiliblər.

İndiyə qədər dünyada Parisə, Nyu-Yorka, Moskvaya, “səni sevirəm” etirafları analoji kinolayihələrdə həyata keçirilib.

Tariximizin yaddaş kitabəsi sayılan, şöhrəti əsrləri adlayan, təbii ehtiyatları ilə hər zaman dünyanın diqqət mərkəzində olan, xalqımızın inam və güvənc yeri sayılan doğma Bakımız haqqında nə qədər film çəkilsə də yenə azdır. Doğma paytaxtımızı, burada yaşayan insanların həyatını tərənnüm edən “Bakı, mən səni sevirəm” filmi dünyanın hər bir yerində tamaşaçıya qədim və müasir şəhərimizi görmək istəyi oyadacaq və onu daha da çox sevdirecək. ❖

Paytaxtımızda Rusiya Kino Həftəsi

Köhnə dostlar, tanınan və sevilən simalar, yaddaşlara həkk olunmuş ekran əsərlərinin rimeyki və daha nələr-nələr... Söhbət oktyabrın 1-dən 7-dək paytaxtımızda baş tutan Rusiya Kino Həftəsinə gedir. Gözəl ənənənin davamı olaraq Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Rusiya Federasiyası Mədəniyyət Nazirliyi, "Kinofest" prodüser mərkəzi və "Nizami" Kino Mərkəzinin təşkilatçılığı ilə keçirilən kino həftəsinə Bakı kinosevərlərinin və kino ictimaiyyətinin marağı yüksək səviyyədə idi...

Aktyorlarda ən çox diqqət çəkən sovet kinosunun "ulduz"larından biri, Rusiyanın Xalq artisti **Boris Şerbakov** oldu:

"Azərbaycanda Rusiya Kino Həftəsində təmsil etdiyim film ("Qum Dolli kinli idi və tez öldü" – red.) ciddi Rusiya kinosunun bu gününün mənzərəsini kifayət qədər aydın göstərən layiqli ekran əsəridir. Mən bu filmi görmüşəm və bütün meyarlar üzrə çox xoşuma gəlib. Baxmayaraq ki, ideyanı çox inamsız və ehtiyatla qəbul etmişdim. Lakin rejissor (Aleksey Pimanov – red.) məni inandırır və həmin layihə ilə maraqlandıra bildi. Buna görə ona çox minnətdaram. Düşünürəm ki, nəinki bizim nəslə aid tamaşaçı, həm də gənc və orta nəslə mənsub kinosevərlər də bu filmi qəbul edəcəklər".

B.Şerbakov müasir filmlərin sovet dövründə çəkilənlər qədər ba-

xımlı olmamasının səbəbini kino istehsalına lazımı qədər vəsait ayrılmasında gördüyünü gizlətmədi:

"Hər şey çox sadədir – yaxşı kino yaxşı vəsait deməkdir. Bütün digər amillər, yəni yaxşı rejissorlar, aktyorlar, operatorlar var. Və əlbəttə ki, yaxşı ssenari amilinin öz yerini tutmaması da bu məsələyə təsir edir. Mən istisna etmirəm ki, yaxşı ssenarilər var, amma onları sanki hardasa gizlədib ehtiyatda saxlayırlar. Təbii ki, yaxşı ssenari heç bir zamana sığmır. Ümumiyyətlə isə, sovet kinosu ilə indiki Rusiya kinematografını müqayisə etsək, görürük ki, o dövrün kinosunun kifayət qədər uğurları olub. Təəssüf ki, indiki Rusiya kinosu haqqında hələ ki, bunu söyləmək çətindir, amma düşünürəm ki, Rusiya kinosu öz sözünü mütləq deyəcək".

Paytaxtımız haqqında təəssüratlarını soruşanda isə aktyorun reaksiyası belə oldu:

– “Oo!... Bakı möhtəşəm şəhərdir! Mən burda illər öncə olmuşam, hardasa 20 il əvvəl. “Qanuni oğrular” filmi ilə. Samoxina da gəlmişdi. Yerlə göy qədər fərq görürəm o vaxtkı Bakı ilə bugünkü şəhər arasında. Bugünkü Bakını Şərqi Qərbi Şəhəri adlandırmaq olar. Manhattanı ötüb keçəcək qədər yüksəliş səviyyəsindədir. Paytaxtınızı çox bəyənirəm. İnsanlarınızı da həmçinin”.

Müsaiblərimizin ölkəmiz və kinomuz haqqında məlumatlı olduğunu eşitmək son dərəcə xoş təəssürat oyatdı. Tanınmış teatr rejissoru Mark Rozovskinin qızı, teatr və kino aktrisası **Aleksandra Rozovskya**: “Paytaxtınıza ilk səfərim olsa da, Bakı şəhəri və Azərbaycan kinematografi haqqında məlumatım var idi. Bu gün hətta bir ekskursiyada bu şəhərin nə dərəcədə gözəl olduğunu görüb hiss etdim”.

Kino həftəsi proqramının Rusiya kinosunun bu gününü nə dərəcədə əks etdirməsi haqqındakı sualımıza qonağın cavabı belə oldu: “Mən proqrama daxil edilən bütün filmləri görməmişəm. Ona görə bu suala dəqiq cavab verə bilmərəm. Yəqin ki, proqrama daha çox tamaşaçıya hesablanan filmlər daxil edilib. Rusiya kinosunun bugünkü mənzərəsini isə festival filmləri daha qabarıq çatdırırdı, lakin onlar bu kino həftəsinin proqramına daxil edilməyiblər. Amma inanıram ki, Rusiya kinosunun Bakıdakı tamaşaçıların ümidini doğrulda biləcəyik”.

“Мама дорогая!” (“Əziz anal!”) filminin prodüseri **Yekaterina Filippova**dan paytaxtımız və kinematografi haqqında hansı təəssürat və məlumata malik olduğunu xəbər aldığımız **Y.Filippova**:

“Azərbaycan kinematografi haqqında danışanda ağıma bir neçə ad gəlir ki, biz onların filmləri ilə, başqa sözlə, sovet kinosunun tərkib hissəsi olan klassik Azərbaycan ekran əsərləri ilə böyüyüb, boya-başa çatmışıq, zövqümüzün formalaşmasında, həyat yolumuzun müəyyənləşməsində o filmlər də əvəzsiz rol oynayıblar. Bakıya ilk gəlişimdirdi. Böyük təəssürat altındayam. Bakı haqqında dəniz sahilində yerləşən gözəl, ağı şəhər kimi çox eşitmişdim. Və indi gözlərimlə görəndə eşitdiklərimin əyaniliyinin şahidi oldum. Çox şadam ki, Rusiya kino həftəsi iştirakçısı kimi paytaxtınızın qonağıyam və ümid edirəm ki, bu, Bakıya son səfərim olmayacaq”.

Aktrisa **Valeriya Şkirando**:

“Bizim “Batalyon” filmi çox çətin, demək olar ki, süjetdəki şəraitə maksimal dərəcədə yaxın atmosferdə çəkilib. Çəkişlərdən əvvəl üç ay hazırlıq dövrü keçərək döyüş xəttindəki davranış qaydalarını öyrəndik. Süjet 1917-ci il Fevral

inqilabı fonunda baş verən hərbi hadisələrdən bəhs edir. Rusiya kinematografi sovet kinosu ilə müqayisə etsək, onların bir-birindən çox fərqləndiyini görürük. Sovet kinosunun öz irsi var idi. Mən inanıram ki, Rusiya kinosu bundan sonra daha da inkişaf edəcək və bizim film bakılı kinosevərlər tərəfindən layiqli nümunə kimi qəbul ediləcək.”

Rəsmi açılış mərasimini kinoşünas və kinorejissor **Ayaz Salayev** açdı:

“Mən bu gün tələbəlik illərimi xatırladım. O vaxtlar biz ekranlara hansı yeni filmin çıxacağını, hansı yeni kinoqəhrəmanların təəyyülümüzü əlinə alacağını səbirsizliklə gözləyirdik. Bu maraqlı gün də öz tərəvətini itirməyib – biz indi də Rusiya kinosunun hansı mövzulara toxunacağını, hansı kinosimaları kəşf edəcəyini gözləyirik. Ona görə də bu kino həftəsi bizim üçün çox maraqlı və sevincidir. Bakıya xoş gəlmisiniz!”

B.Şerbakov, "Неуловимые" ("Ələkeçməzlər") filminin ssenari müəlliflərindən biri İvan Kapitonov, həmin filmə çəkilmiş aktyor Denis Şvedov, "Kinofest" prodüser mərkəzinin baş direktoru Sergey Bragin, prodüser Dmitri Savinski paytaxtımızın heyrətamiz cazibədarlığını bir daha vurğuladılar, kino həftəsinin baş tutmasında köməyi olan Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinə, "Nizami" Kino Mərkəzinə və Rusiya Federasiyası Mədəniyyət Nazirliyinə minnətdarlıqlarını bildirdilər, məhz bu birliyin sayəsində kino həftəsinin növbəti dəfə keçirildiyini və belə kino bayramlarının davamlı olacağını dedilər.

Rusiya kino həftəsi "А зори здесь тихие..." ("Burda üfüqlər sakitdir...") filmi ilə açıldı. Müharibə iştirakçısı, yazıçı Boris Vasilyevin gerçək hadisələrdən qaynaqlanıb təxəyyülündən keçirdiyi eyniadlı povesti, dərc olunduğu 1969-cu ildən bəri müxtəlif teatr və kino rejissorlarının yozumunda təqdim edilib. Böyük Vətən müharibəsi illərində zenit qoşunları dəstəsinin kişi komandirinin və dəstənin üzvləri olan altı gənc qızın alman faşistlərinə qarşı igidliliklə döyüşmələrindən, onların düşmən qarşısındakı yenilməzliklərindən bəhs

edən süjeti, keçmiş sovet tamaşaçıları daha çox 1972-ci ildə Stanislav Rostotskinin çəkdiyi ekran əsəri sayəsində çox yaxşı xatırlayırlar. Rusiya kino həftəsi çərçivəsində nümayişlənən rimeykin quruluşçu rejissoru Renat Davletyarovdur. İlk kadrlardan yaradıcı heyətin mövzuya və sələflərinin qoyub-getdikləri ənənəyə məsuliyyətlə yanaşdıqları nəzərə çarpdı.

Kino həftəsinin digər günlərində Oleq Asadullinin "Зеленая карета" ("Yaşıl kareta") dramı, Dmitri Mesxiyevin "Батальонъ" ("Batalyon") hərbi-tarixi dramı, Aleksandr Voytitskinin komediya və mistika janrında çəkilmiş "Призрак" ("Kabus"), Aleksey Pimanovun melodram, elmi fantastika, macəra janrında çəkdiyi "Овечка Долли была злая и рано умерла" ("Quzum Dolli kinli idi və tez öldü"), Artyom Aksenonkonun gənclərin macəralarının ekran versiyası olan "Неуловимые" ("Ələkeçməzlər") və Yaroslav Çevajevskinin "Мама дарагая!" ("Əziz ana!") komediya filmləri nümayiş etdirildi. ❖

Samirə Behbudqızı

MƏDƏNİ ƏMƏKDAŞLIQDAN QAYNAQLANAN GÖRÜŞ

Mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev tanınmış rusiyalı telejurnalist, “İnsan və qanun” verilişinin (1-ci kanal) müəllifi və aparıcısı, rejissor, prodüser, Rusiya Kinosu Həftəsi çərçivəsində paytaxtımızda səfərdə olan Aleksey Pimanovu qəbul etdi. Görüşdə nazir Azərbaycanda kinematografiya ilə bağlı işlər barədə söz açıb, son illərdə bu sahədə mühüm inkişafın nəzərə çarpdığını, filmlərimizin xaricdə müxtəlif festivallarda nümayiş etdirildiyini vurğuladı.

Qeyd olundu ki, bu müddət ərzində kino sahəsinə maraq artıb, ekran əsərləri əvvəlki illərə nisbətən daha geniş auditoriya qazanıb. Azərbaycanda hazırda bədii film, serial, sənədli filmlər çəkilməkdədir.

Söhbət zamanı Azərbaycanda Rusiya filmləri həftəsinin keçirilməsinin əhəmiyyətindən danışılıb. Bildirilib ki, bu layihənin əsas məqsədi iki ölkə arasında kino sahəsində əlaqələrin inkişafına töhfə verməkdir.

“ Bakılı kino həvəskarları isə Aleksey Pimanovla “Nizami” Kino Mərkəzində rejissoru və prodüseri olduğu filmin təqdimat mərasimində görüşdülər. Filmə baxışdan öncə rejissorun tamaşaçılarla səmimi söhbəti oldu. O, yaradıcılığı ilə bağlı sualları məmnuniyyətlə cavablandırırdı və filmə (“Quzum Dolli kinli idi və tez öldü” – “Овечка Долли была злая и рано умерла”) baxış baş tutdu. Daha sonra bizim də onunla söhbətləşmək imkanımız yarandı.

Kino xoşbəxtlik gətirən nağıl kimidir...

– Cənab Pimanov, siz öz yaradıcılığınızda kino və televiziyanı birləşdirmisiz. Deyə bilərsinizmi, reallıq televiziya və kinoda necə əks olunur?

– Müxtəlif formalarda. Əslində mən kinonu, məhz buna görə sevirəm. Televiziya həyatımın böyük bir hissəsini əhatə edir. Mən öz proqramımı sevirəm, kampaniyamı sevirəm, mənimlə işləyən insanları sevirəm. Amma onlar da bilirlər ki, mənimçün kino ən sevimli övladımdı və bundan incimirlər. Televiziya həyatı olduğu kimi əks etdirməlisən. Xüsusilə də əgər uzun illər “İnsan və qanun” kimi ciddi bir proqramı aparırsansa, daima ağır informasiya sahəsində olursan. Hətta indi Bakıdayam, amma yenə də mənə sms-lər göndərirlər və adətən, bu sms-lər yüngül hal-əhval mesajları yox, ağır xəbərlər olur. Hansısa araşdırmanı bitirmək, ya da hansısa məlumatı dəqiqləşdirmək lazımdı. Və belə mühitdə uzun illər yaşayırsan. Bu çox ağırdı. Kino isə xoşbəxtlik gətirən nağıl kimidir! Çünki personajları özün fikirləşə, özün yaza, özün istədiyin konflikti qura, uzun müddət üzərində işləyə bilərsən.

– Xüsusilə, siz kinonun sevinc gətirməli olduğunu düşünürsünüz...

– Əlbəttə. Daha sonra sən həmin personajları çəkilişlərə hazırlamağa başlayırsan. Aktyorları tapırsan, səhnələri qurursan. Sonra onlar öz həyatlarını yaşamağa başlayırlar. Tamaşaçı onları hiss eləyir, öz münasibətini bildirir. Sevir, müzakirə edir, hirsələnir, söyür və sair. Mənim bir serialım vardı – “Aleksandr bağı” (“Александровский сад”). Biz onu “Bürünc quş” (“Бронзовая птица”), bir az da “Xəncər” (“Корттик”)–ə bənzər çəkmişdik. Sırf macərə filmi çəkmək istəyirdik. Birinci seriyanı bitirib efirə verəndən sonra eyni qəhrəmanlarla “Üç gün Odessada” filminə başladırıq. Biz artıq bu qəhrəmanlardan qopa bilmirdik. Onlar öz həyatlarını yaşamağa başlamışdılar. Artıq bizə nəyisə başqa cür yazmaq, başqa cür çəkmək imkanı vermirdilər.

“ Bilirsiniz, siz beyninizdə uydurduğunuz personajları “dünyaya gətirmək” imkanı qazananda və onlar qəflətən xalqın sevimlisinə çevriləndə – belə böyük sözlərə görə üzr istəyirəm – bu xoşbəxtlikdi. Bu xoşbəxtliyi Tanrı sənə veribse, deməli, bununla məşğul olmalısən. Əgər film çəkilişləri zamanı insanlar gülürlərsə, ağlayırlarsa, bu da ən ali xoşbəxtlikdi.

– Sizə elə gəlmir ki, kriminal hadisələrin çox göstərilməsi əhali arasında cinayətkarlığın sayının artmasına səbəb olur, insanlar ekranda gördüklərini imitasiya etməyə başlayırlar?

– Sualı başa düşdüm. Əvvəla, “İnsan və qanun” verilişində lap çoxdan o tip kriminaldan uzaqlaşmışıq. Çünki televiziya kriminal verilişlərin sayı artandan sonra – 1990-2000-ci illərdə – mən efirdə dedim ki, biz tamamilə başqa proqram hazırlayırıq. Düzdür, hərdən hardasa, kiminsə qarət edildiyini, ya da öldürüldüyünü göstərə, deyə bilərik, amma biz tamamilə sosial bir proqram hazırlayırıq. Sosial-siyasi, ictimai-siyasi. Və biz tamaşaçılarla istənilən mövzuda danışa bilərik. Ukraynadan Suriyaya, futboldan mədəniyyətə, qanunlardan tutmuş hansısa təbiət hadisəsinə qədər. Biz özümüzü məhdudlaşdırmırıq. Mən həmişə deyirəm ki, “İnsan və qanun” verilişinin adında “insan” sözü var. Yəni artıq 15 ilə yaxındı ki, bu verilişdə kor-koranə kriminal göstərməklə məşğul olmuruq. O ki qaldı kriminal xəbərlərə... Bunlar, 90-cı illərin əvvəllərində postsovet məkanına gələn Amerika xəbər məktəbinin təsirləridir. Orda güman edilir ki, əgər xəbərlər proqramı hansısa fəlakət, ya da kriminal xəbərlə başlamasa, reyting toplamayacaq. Xüsusilə də, əgər qonşu kanalda olub səndə olmasa, bu sənə üçün udurmaq deməkdir. 90-cı illərdə yənidən formalaşan Rusiya televiziyasının problemi onda idi ki, dövlət həmin vaxt televiziyanı tamamilə tələyin hökmünə buraxdı. Dedi ki, sizin reklam bazarınız var, istədiyiniz kimi yaşayın. Təəssüf ki, reklam bazarı da həmin qaydaları diqtə edir: əgər sənə baxmırlarsa, heç kimə lazım deyilsən. Buna görə də xəbər proqramları müsbət notlara keçməyə başlayan kimi uğursuzluğa düşər olurdular. Bax, burda tamaşaçı döviyyəyə girir. O, bu xəbərlərə niyə baxır?

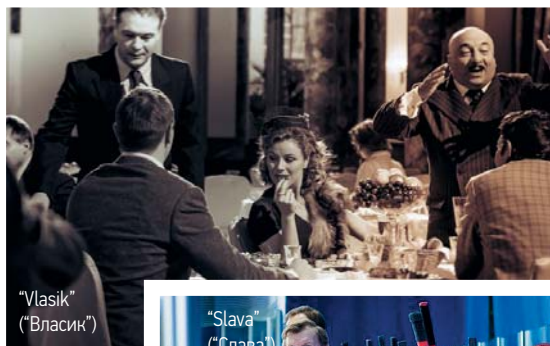
– Məgər bu, bazardakı kimi tələb-təklif məsələsi deyil? Tamaşaçıya nə təklif olunursa, ona baxır.

– Yox, yox. Dəfələrlə ancaq pozitiv xəbərlər göstərməyə cəhd olunub – çünki pis xəbərlərdən hamı yorulub – və uğursuzluqla nəticələnib. Məsələn, mən indi “Zvezda” telekanalına rəhbərlik edirəm. Bizim xəbərlər proqramımız var. Bazarda ən yaxşı proqramlardan biridir. Təbii ki, mən verilən xəbərlərdə pozitivin çox olmasına çalışıram. Əlbəttə, ciddi nəşə baş verəndə, məsələn, Amerikada hansısa manyak məktəbdə uşaqları güllələyəndə, təəssüf ki, verilişə bununla başlamağa məcburuq.

– Əgər belə bir məcburiyyət varsa, o xəbərləri necə təqdim etmək lazımdır ki, insanlar örnək almasınlar, təkrarlamasınlar?

A.Pimanov
Nizami Kino Mərkəzində

"Vlasik"
("Власик")

"Slava"
("Слава")

"Lyudmila"
("Людмила")

– Hesab edirəm ki, mütləq pozitivi prioritet götürməliyik. Baxın, böyük bir ölkə var, öz həyatını yaşayır. Orda hərə bir şey edir. Kimsə nəşə qurur, kimsə uşaq doğur, kimsə kitab yazır, kino çəkir və sair və ilaxır. Çox təəssüf ki, bu tamaşaçını formalaşdırmaq üçün vaxt lazımdır. Televiziyanın bazar şərtlərindən kənarda işləməyinə imkan vermək vacibdir.

– Yəni dövlət televiziyanı dəstəkləməlidir?

– Əlbəttə, əlbəttə. Düzdür, Azərbaycanda televiziya bazarının necə qurulduğunu bilmirəm. İnciməyin, heç vaxt maraqlanmamışam da. Mən öz ölkəmdən danışiram. Yəqin ki, zamanla balans tapaca-ğır. Amma hesab edirəm ki, bu, dövlətin işidir. Dövlət bu məsələni ciddi nəzarətdə saxlamalıdır. Məhz, xəbər siyasətini. Çünki yalnız mənfəi işarəli xəbər insanları real şəkildə depressiyaya salır.

**– Elə bir vəziyyət yaranıb ki, bütün insanlar evlərində otu-
rub televizora baxmağı kinoteatra getməkdən üstün tuturlar və
sanki kinematografiyadan uzaqlaşma baş verir. Necə fikirləşir-
siz, bu, normal prosesdi, evolyusiyanın yeni mərhələsidir, yoxsa
belə olmamalıdır?**

– Bu evolyusiyanın yeni mərhələsidir. Mən bu barədə çox fikirləş-mişəm. Hətta Spilberq də bu yaxınlarda bəyan etdi ki, böyük seriala keçir. Niyə? Çünki ilk vaxtlar televiziya seriallarına yuxarıdan aşağı baxırdılarsa, sonra birdən məlum oldu ki, bütün prokat Amerikada da, bizdə də konkret tamaşaçı kütləsinə uyğunlaşdırılıb. Amerikada əsas tamaşaçı kütləsi kinoya əlində pop-korn və kola ilə gedən 22 yaşlı qaradərili, ağdərili insanlardı, bizdə isə 18 yaşlı, necə deyirlər, üzü sızanaqlı yeniyetmələr. Onlar klip təfəkkürünə malikdirlər. Əgər prokatda nə isə etmək, böyük gəlir götürmək istəyirsənsə, məhz, bu auditoriya üçün işləməlisən. Problem ondadır ki, sən həmin audito-riya üçün film çəksən, o, iki həftəlik prokatdan sonra öləcək. Daha ağıllı film çəkə bilərsən. Amerikada o qədər zal var ki... Bu kinoya da yer tapılır, amma proses artıq dönməzdi. Onlarda da bu problem var. İnternet öldürür. Yaşlı nəsil kinoya getmək istəmir. İnternetdə baxır, dvd-yə baxır, evdə yüksək keyfiyyətli səs var – Kinoteatra niyə gedim, hansısa zalda başqa insanlarla eyni havanı içmə niyə çə-kim? – deyir.

“Çox şükür ki, Rusiyada kinoya getmək mədəniyyə-ti teatra getməyə bənzəməyə başlayıb. Kinoya getmək maraqlıdır. Cəmiyyət üçün çıxmaq kimidi. Qəşəng pal-tar geyinirsən, özünü göstərirsən, mədəni vaxt keçirir-sən. Ancaq prinsipcə, dünya kinematografiyasının bütün problemi ondadır ki, rejissorlar prokat üçün çəkilən ki-noda istədiklərini deyə bilmirlər. Çünki istədiyini çək-mək imkanı yoxdu. Çünki gənclər bu kinoya baxmaya-caqlar. Böyüklər isə kinoya getmirlər.

**– Niyə? Məsələn, mənim 25 yaşında Antonioniyə baxmağa
hövsələm çatmırdı. İndi isə maraqla baxıram.**

– Amma kinoteatrda baxmırsız.

– Göstərsəydilər, həvəslə baxardım.

– Yox, mən indi kinoteatr nümayişlərindən danışiram. Bir də tele-viziya formatı var. Mən həmişə öz həmkarlarıma deyirəm: gəlin, elə film çəkək ki, prokatda özünü doğrultsun, amma siz heç vaxt tək-cə prokatı fikirləşməyin, o filmin uzunömürlü olmasına çalışın. Bu ən əsasıdır. Ona internetdə baxsınlar, televiziya da təkrar-təkrar göstər-sinlər. Bir dəfə göstərib unutmasınlar. Məsələn, mənim "Ağlımdakı ki-şi" ("Мужчина в моей голове"), "Odessada üç gün" ("Три дня в Одессе") filmlərim çox fərqlidir. Üzərindən müəyyən vaxt keçən-dən sonra özüm onlarda bəzi qüsurlar tapıram, amma yenə də hər bayramda onları televiziya da göstərirlər, internetdə də milyonlarla baxış var. Mən bilirəm ki, bu kino yaşayır, bir halda ki, tamaşaçı-lar təkrar-təkrar baxırlar. Buna görə də yüksək səviyyəli çoxseriyalı filmlər çəkməyə çalışırıq. Məsələn, "Jukov" serialının hər seriyası 52 dəqiqədi, hər biri real filmi. İki seriya bir yerdə tammetrajlı film kimidi. Ora böyük pullar sərf olunub, böyük kütləvi səhnələr var. Ha-zırda "Marqarita Nazarova" layihəsini bitirmişik. 14 seriyadı. Amma çox nəhəng büdcəli 14 seriyadı. Həqiqətən çox nəhəng bir film çək-mişik. Film, "Zolaqlıların səfəri" filmində çəkilmiş pələng təlimçisi haqqındadır. Onun çox böyük sevgi hekayəsi olub. Çox maraqlı tər-cümeyi-halı var. Aktrisa Olqa Poqodina filmə Nazarovanın şirlərlə etdiyi bütün tryukları özü həyata keçirir. Bu, ümumiyyətlə, Ginnəsin

rekordlar kitabına layiq bir filmdir. İnanın, əgər Amerikada aktyorlar bizim aktyorların elədiklərini etsəydilər, indi bütün dünya vəcdə gəlmişdi ki, aktyorlar özləri tryuk eləyiblər.

– **Tarixi mövzulu filmlər baxılırmı?**

– Əlbəttə. Ən yüksək auditoriya bu filmlərindi. Bizim “Jukov” bü-töv bir mövsüm reytinglərdə lider olub.

– **Azərbaycanda dövlət yerli serialların yaranmasını dəstəkləmək məqsədilə iki il serial istehsalını maliyyələşdirdi. Amma bu, özünü doğrultmadı, maliyyə kəsilən kimi serialların da sayı azaldı.**

– Bilirsiniz, problem nədir? İqtisadiyyatın öz qanunları var. Əgər sənin bazarında ən azı, 250 milyon adam varsa, sən oyunçusan. Sənin böyük reklam büdcən var və seriala böyük pullar qoya, sonra da onları reklam sayəsində geri ala bilərsən. Məsələn, niyə “Birinci kanal” məndən “Jukov” və “Nazarova” seriallarını ala bildi, özü də çox böyük məbləğə? Çünki qoyduğu pulu götürə bilər. Bir seriyada həmin məbləği ikiqat, üçqat çıxarırlar. Böyük reklam bazarı, geniş auditoriya həmin pulları qaytarmağa imkan verir. Əmtəə-pul-əmtəə mexanizmi işləyir. Azərbaycanda isə bu bazar xeyli kiçikdir. Buna görə də qoyulan maliyyəni geri qaytaracaq seriallar çəkmək alınmır. Ona görə ki, televiziya reklamının qiyməti serialın qiymətindən dəfələrlə azdır, vəssalam.

“ **Mənə elə gəlir ki, sizin yeganə şansınız Rusiya bazarına çıxmaqdır. Çünki siz rus mentalitetini başa düşürsünüz. Ya İran, Türkiyə bazarına. Bunun üçünsə, başlanğıcda müştərək layihələrə imza atmaq lazımdır. Vaxtilə bizdə də eyni vəziyyət idi. 95-ci ildə, bizim kanallarda 95 faiz Braziliya, Meksika, Amerika serialları meydan sulayan dövrdə, hamı deyirdi ki, həmişəlik belə olacaq, çünki onların studiyaları, aktyorları, büdcələri, texnikaları var. Biz onları heç vaxt kanallarımızdan sıxışdırıb çıxara bilməyəcəyik. Xüsusilə də, nəzərə alsaq ki, kinomuz ölüb. Amma biz işləməyə başladığımızda və indi efirlərdə 98 faiz öz seriallarımızdır. Biz onları əzdik və indi tamaşaçılarımız öz seriallarımıza baxmaq istəyirlər. Bax belə.**

Əgər söhbət sırf yerli məhsuldan gedirsə və o, yerli kanallarda göstərilirsə, burda artıq kanalın gəlirlərinə baxmaq lazımdır. 90-cı illərdə biz başlayanda sovetdən qalma kinomuz can verirdi, amma hələ ölməmişdi. Biz aktyorları üzə çıxartmağa başladığımızda bizim aktyorlarımız rus bazarında böyük pullar qazanırlar, çünki seriallarda çəkilişlər. Aktyor populyardırsa, sən də ondan qazanmağa başlayırsan. Məsələn, mən Baluyevi “Jukov” serialında çəkmək üçün onu başqa layihələrdən qopartmalıydım. Buna görə də ona böyük qonorr verməliydim ki, təkcə bizim layihədə işləsin. Belə başa düşdüm ki, Azərbaycanda həmin keçmiş sovet kinosu ilə serial bazarına girmək cəhdləri arasında 20 illik bir fasilə yaranıb. O müddəti qapatmaq üçün ssenaristlər, rejissorlar, texnika lazımdır.

– **Və son sualım. Azərbaycanda hansısa müştərək layihələr barədə danışıqlar oldumu?**

– Sizin mədəniyyət və turizm naziri ilə bu barədə danışdıq. Bəzi fi-

“Quzum Dolli kinli idi və tez öldü”
 (“Овечка Долли была злая и рано умерла”)

“Ağlımdakı kişi”
 (“Мужчина в моей голове”)

“Aleksandr bağı”
 (“Александровский сад”)

kirlər var. Mən nəyin maraqlı ola biləcəyini anladım. Hesab eləyirəm ki, bura kinoya tamamilə uyğun məkandı, Azərbaycanda mütləq kino çəkmək lazımdı. Təbiət, hava, dəniz, şəhərin özü hazır dekorasiyalardır. İkinci dünya müharibəsi ilə bağlı bir ideyamız var. Bir təklif də komediya çəkməkdi. Moskvadan kimsə gəlir və Bakıda komik situasiyalara düşür. Belə filmdə Bakının bütün koloritini, insanlarını, adət-ənənələrini göstərmək olar. İsti və işıqlı bir əhvalat. Moskvaya qayıdan kimi fikirləşməyə başlayacağıq. ♦

Aygün Aslanova,
kinoşünas

İçərişəhər

kino dekorasiyasıdır sanki...

“Kinofest” Prodüser Mərkəzinin baş direktoru Sergey Braginlə Rusiya kinosunun vəziyyəti, prodüser kinosunun problemləri haqqında danışdıq...

– Cənab Bragin, mümkünsə, rəhbərlik etdiyiniz qurum haqqında qısaca da olsa...

– “Kinofest” Prodüser Mərkəzi 4 ildir ki, fəaliyyət göstərir, buna qədər bizim daha bir təsisatımız var idi – studiya “Festfilm”. Hətta “Kinofest”lə paralel də fəaliyyət göstərirdi, amma sonra fəaliyyətini dayandırdı, qanunvericiliklə üst-üstə düşməyən məsələlər oldu, həm də iki şirkəti saxlamaq sərfəli deyildi.

– Festivalların, kino günlərinin təşkili ilə yanaşı film istehsalı ilə də məşğulsunuzmu?

– Sənədli film istehsalı ilə, bəli. Amma düşünürəm ki, onlar Azərbaycana gəlib çatmaz.

– Niyə?

– Sənədli film spesifik sahədir.

– Məncə, festivallarda sənədli filmlər çox yaxşı qarşılanır.

– Elə ola bilər. Festivallara onları göndəririk də. İndi “Rusiya artikasi” haqqında film çəkirik. Bir saatlıq tammetrajlı sənədli filmidir. Çəkiliş qrupumuz oradadır, qütb stansiyalarını gəzir. Böyük və olduqca maraqlı bir layihədir.

– Niyə bəs sənədli filmi seçdiniz?

– Təsədüfən oldu. Bizim, ümumiyyətlə, film istehsalı planımız olmayıb. Bir dokumentalist rejissor gəldi, bizə öz layihəsini təqdim etdi, maliyyələşmə üçün Mədəniyyət Nazirliyinə müraciət etdik, layihə

bəyəndi, ilk filmi çəkdik, sonra daha birini, belə-belə... Bəzən ildə altı film istehsal etmişik. İndi sadəcə, Rusiyada maliyyə ilə bağlı vəziyyət çətinidir, bu il yalnız bir film istehsalıdır. Sizə baxanda büdcə daha məhduddur, o baxımdan ki, əhali çoxdur və kino çəkmək istəyən də çoxdur.

Amma, əlbəttə, əsas fəaliyyətimiz kino günləri, festivallar təşkil etməkdir: başqa ölkələrdə bizim kino günlərinin reallaşdırılması və ya əksinə – Rusiyada xarici ölkə kinosu günlərini keçirmək. Yəni bu layihələr də ikitərəflidir. Biz Çində Rusiya kino günləri keçiririk. Sonra çinlilər Rusiyada keçirir. 2009-cu ildən bəri biz çinlilərlə hər il bu layihəni gerçəkləşdiririk. Polşa ilə bağlı bir layihəmiz var. Polşada Rusiya filmləri festivalı keçiririk. Rusiyada isə Polşa filmləri festivalı təşkil edirik. Bu festivalın çərçivəsində master klasslar keçirilir.

– Deməli, növbəti addım Rusiyada Azərbaycan kino günlərinin keçirilməsi olacaq?

– Təbii. Biz bu barədə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin kinomatoqrafiya şöbəsinin rəhbəri Cahangir Məmmədovla danışdıq. Onlar əleyhinə deyillər, amma bəzi çətinliklər var. Biz öz tərəfimizdən köməyimizi təklif etdik.

– Məsələn, kino günləri və ya kino həftəsi keçiriləndə göstəriləcək filmləri özünüz seçirsiniz, yoxsa sizi qəbul edən ölkənin kino ilə əlaqədar müvafiq təşkilatları?

– Bu birgə işin nəticəsidir. Məsləhətləşirik, Mədəniyyət Nazirliyinin proqrama daxil ola biləcək, parametrlərinə uyğun gələcək filmlər seçilir. Tammetrajlı, heç olmasa son üç il ərzində istehsal olunması, janr müxtəlifliyi və s. nəzərə alınır.

– Bir-iki gün əvvəl öyrəndim ki, Rusiyanın Dövlət Film Fondu Fransada, Nitsada alternativ festival təşkil edir.

– Festivalın direktoru bizim ailənin yaxın dostudur. Çox ciddi iş görür. Rusiyanın Dövlət Film Fondunun müxtəlif ölkələrdə nümayəndəliyini açıb. Festivallarda iştirak edirlər, özləri festivallar təşkil edirlər. Nitsada da Rusiya kinosu günləri keçiriblər, indi bunu genişləndirib festival etmək istəyirlər.

– Kann və Venesiya festivalına alternativ kimi bir fikir vardı...

– Bəli, orada Kann və Venesiya festivallarına düşməyən filmlər göstəriləcək. İdeya bir az sadələşdirdim, amma qoy cəhd etsinlər.

– Azərbaycanda prodüser kinosu inkişaf etməyib. 10 il əvvəl bir canlanma oldu, prodüser mərkəzləri yarandı, onlar

mədəniyyət və turizm nazirliyinə layihələr təqdim edirdilər. Sonra bu iş olmadı. Faktiki olaraq əksər filmlər bir prodüser mərkəzində – dövlətin “Azərbaycanfilm”ində çəkilir. Təbii ki, əgər rejissorun yüz faizlik maliyyəsi yoxdursa və dövlətə müraciət edibsə, sizcə bu yaxşı haldır, yoxsa prodüser kinosu olmalıdır?

– Əlbəttə, prodüser kinosu olmalıdır. Əgər müstəqil prodüser kinosu olmasa, kinematografiya da inkişaf etməyəcək. Bu barədə kino şöbəsinin rəhbəri ilə də uzun-uzadı danışdıq. Müstəqil kino olmalıdır, bu ilk növbədə maliyyə ilə bağlıdır. Qaldı “Azərbaycanfilm” barədə dediklərinizə... Bizdə fərqli təcrübə var. Müxtəlif kino şirkətləri var ki, onlar Mədəniyyət Nazirliyinə layihənin çox hissəsinin maliyyələşməsi üçün müraciət edirlər və filmin istehsalı, xərclərinin tənzimlənməsi ilə özləri məşğuldurlar. Amma kinonun qarşısında tələb var ki, mütləq gəlirli olmalıdır: hər hansı bir mənfəət, maliyyə və ya mükafat...

– Məsələn elə filmlər var ki, geniş auditoriya üçün deyil. Amma onlar dünyada göstərilir, kinoteatrlarda baxılır. Məsələn, Zvyagintsevin “Leviafan”ı kimi. Bunlardan gəlir yığılmırmı?

– Mükafatlar gətirir, prokatlara verilir. Amma kiçik kinoteatrlarda göstərilir. Tutaım beş kinoteatrdə göstərildi, prokat iki həftə, ya da uzağı bir ay davam etdi, bununla nə qədər gəlir yığıla bilər ki?..

– Rusiyada prodüserlərin əsas problemi nədir?

– Problem başdadır. Kim peşəkardı, o, pul tapıb filmini çəkəcək. İlk variant kimi kino evinə, mədəniyyət nazirliyinə müraciət edir, orada mütəxəssislər şurası layihəni qiymətləndirir.

– Bəs müstəqil təşkilatlar, özəl şirkətlər kinoya sərmayə qoyurmu? Yəni bu, onlara sərf edirmi?

– Əlbəttə. Kino biznesdir və peşəkar nə xərcləyib, nə götürəcəyini bilir. Dövlətin kinoya aktiv dəstək verdiyi vaxtlarda müəyyən adamlarda pul toplanmışdı və indi onlar bu vəsaiti yeni kinolayihələrin gerçəkləşməsinə sərf edirlər. Məşğul olurlarsa, yaqın ki, bir mənfəət var.

– Bəs art-hauz filmləri necə? Axı belə bir nəticə var ki, bu filmlər ciddi gəlir gətirmir. Məgər belə müəllif filmlərini mütləq dövlət çəkir?

– Bu filmlərə mesenatlar da pul ayırır, adının tarixə düşməsinə istəyən insanlar da. Hərçənd, bu zaman gərək film o messenatın mövqeyi ilə üst-üstə düşsün. Bu da təbii. Pulu kim verir, sifariş də o edir. ...Düzü, belə filmlər çəkən rejissorlar, prodüserlər bu barədə danışmağı sevmirlər (gülür). Həm də art-hauz filmlərinə prodüser filmlərindəki kimi çox pul gərək olmur.

– Amma baxır hansı filmə...

– Əlbəttə, “Leviafan” kimi filmləri demirəm.

– Bütün başqa sovet respublikaları kimi bizdə də regionlarda mədəniyyət siyasətinin göstəricisi kimi kinoteatrlar var idi... Sonra bütün sistem dağıldı, kinoteatrlar, kino-klublar fəaliyyətini dayandırdı, binalar başqa təyinatlar üçün istifadə olundu. Bəs Rusiyada necə, əyalətlərdə həmin iri kinoteatrlar təyinatları üzrə fəaliyyət göstərə bildimi?

– Rusiyada da, sizdəki kimi, kinoteatrlar şəbəkəsi tamamilən dağıldı. Yenidənqurma başladı. Az qala hər vilayətdə olan kinoteatrları

bağladılar. Avadanlıqlar yararsızlaşdı. Həm də texnika rəqəmsal standartlarla uyğun deyildi. Sonra bunu bərpa etmək istədilər. Daha sonra onu özəl sahibkarlara verdilər və, sizdəki kimi, kinoteatrlar mebel salonlarına-filana çevrildi. Sonra yenidən qərara gəldilər və bu işi başladılar. Bəzilərində alındı, bəzilərində yox. Hətta Moskvada indi də mənim mənzilimin yaxınlığında atılmış kinoteatr var.

– Amma deyəsən böyük kinoteatrlar şəbəkəsi də yarandı...

– Oldu. Hətta regionlarda da açdılar. Yəni əvvəlki kimi olmasa da, hər şəhərdə iki ortabab kinoteatr var. Əlbəttə, sovet dövründə olanlarla müqayisəyə gələcək sayda deyil.

– Siz bu günlərdə Bakının tarixi əhəmiyyətli, görməli yerlərini gəzdiniz. Elə yerlər oldu ki, film çəkmək üçün əla məkandı – deyirsiniz?

– Əlbəttə. İçərişəhər kino dekorasiyasıdır sanki. Hazır naturadır!

– Burada artıq film çəkiblər: “Brilyant əl”...

– Hə, bunu bilirəm. Bizim prodüser İvan Kapitonov hətta bununla maraqlandı və kino çəkilişi təşkilatları ilə danışdı. Qarşılıqlı maraqlar var yəni. Cənab Məmmədov dedi ki, dövlət dəstəyi ilə ildə 5-6 film çəkilir. Amma bu filmlər praktiki olaraq göstərilmir, rəflərə qoyulur. Biz təklif etdik ki, bu filmləri Rusiyada Azərbaycan kino həftəsində göstərə bilərik, ya da Çində və başqa ölkələrdə göstərmək üçün oradakı tərəfdaşlarımızla danışa bilərik. O da dedi ki, bu barədə düşünləcəkdir. Gələn il bu filmləri Rusiyada göstərəcəyik.

– Müsahibə üçün təşəkkür edirik!

– Siz sağ olun! ♦

Aliyə Dadaşova

Kendzi Midzoquti:

Qadın fədakarlığının ekran yozumu

IX-XII əsr yapon əfsanəsi üzrə Mori Oqayanın yazdığı “İşlər müdiri Sensye” hekayəsi əsasında Kendzi Midzoqutinin quruluş verdiyi eyniadlı film insan faktorunu önə çəkən ictimai dəyəri ilə yadda qaldı. Feodal dövrünü əhatələndirən bu filmdə ən ağır sosial mühitdə belə mənəviyyatın qorunması, müəllif yozumunu humanist dəyərlərə kökləyir...

Məzlumların hüququnu qorumaqla ailəsindən belə keçən qubernator Masayudzi Tayranın (Masao Simidzu) öz ideyasını övladlarına ötürməsi, filmin fabulasını canlandırır. Süjet xəttində əri sürgün olunduqdan sonra ata evində də qəbul edilməyən fədakar Tamakinin (Kinze Tanaka) azyaşlı uşaqlarının əlindən alınması, özünün fahişəxanaya satılması, sosial mühitin zorakılığını səciyyələndirir. Baş

nazirə tabe olan işlər müdiri, özündən yuxarıdakıların məmnunluğu naminə aşağıdakıları məhv edən Sensyeye (Eytaro Sindo) satılmaqla hüquqsuz qul kimi böyüyən övladların sağlam düşüncə daşıyıcısına çevrilmələri şər qüvvələrlə mübarizənin ideoloji silah statusu alır. Zalım atası Sensyedən fərqli olaraq, rəhmdil oğlu, təəssüf ki, hadisələrin davamında strukturda itirilən Taronun (Akitake Kono) qayğı göstərdiyi uşaqların böyüməsi epik təhkiyyəli təsvir həllində həyata keçirilir. Satıldığı fahişəxanadan qaçmaması üçün dabanlarının vətəri kəsilsə də, itirdiyi azadlığı, uşaqları barədə oxuduğu nəğməsi hər yana yayılan Tamaki personajı Kendzi Midzoqutinin fərdi üslubundan doğan qadın fədakarlığı motivinin təzahürünə çevrilir. Mühitin sosial gərginliyindən sarsılan Dzusio (Esiaki Xanayaqi) ruhdan düşərək, bir müddət işlər müdiri Sensyenin əlində alətə çevrilsə də, mənəviyyatca güclü Andzyunun (Kyeko Kaqava) özünün həyatı bahasına qardaşını azadlıq yoluna istiqamətləndirməsi qadın fədakarlığı motivini davam etdirir. Nağil təhkiyəsində atasının hərbi rütbəli feodal dostunun sayəsində qubernator vəzifəsini tutan Dzusionun səlahiyyəti xaricində olan fərmanla təhkimçiliyi ləğv etməklə qulları azad etməsi, işlər müdiri Sensyenin həbs olunub şər yuvasına çevrilən malikanəsinin yandırılması xeyrin təntənəsini səciyyələndirir. İmzaladığı fərmana görə vəzifəsindən uzaqlaşdırılan Dzusionun nəhayət ki, tapdığı anası Tamakiyə atasının arzusunu reallaşdırdığını bildirməsi, ictimai motivi gücləndirir. “Qullara azadlıq, kəndliyə torpaq” şüarı oğlu Dzusionun cəsarəti hesabına reallaşan qubernator Masayudzi Tayra ideyasını həyatını qurban verməklə reallaşdıran “Hamlet”i xatırladır.

Şekspir dramaturgiyasının digər faciəsinin kinematoqrafik həllini verən Renato Kastellaninin öz ssenarisi üzrə quruluş verdiyi “Romeo və Cülyetta”nın “Qızıl şir”ə layiq görüldüyü 15-ci Venesiya kinofestivalında (1954) Akira Kurosavanın “Yeddi samuray”, Fedoriko Fellininin “Yol” filmləri ilə birgə, “İşlər müdiri Sensye”yə görə Kendzi Midzoquti üçüncü dəfə “Gümüş ayı” qazanmaqla təkcə üç il dalbadal aldığı ciddi mükafatlarının sayına deyil, kino mütəxəs-

“Gecikmiş xrizantema
haqqında povest”
(1923)

"Tikmançunun hekayəsi"
(1954)

sislərinin rəyinə görə Çarlz Çaplin səviyyəsinə qaldırıldı. Əsasən kişilərlə bağlı mövzuları dünya kino standartına uyğun sərt üslubda araşdıran həmyerlisi Akira Kurosavadan fərqli olaraq milli köklərə bağlı Kendzi Midzoquti qadınlara heyranlığını daha ciddi ədəbi mənbələrdə axtarmaqla ekran təhkiyyəsini zərif məxluqların ruhuna uyğun köklədi.

“Kinoşünas Kirill Razloqovun “Kino planeti” kitabında yazdığı: “Tədrisən Avropada milli ənənələrlə bağlı ustadların yaradıcılığına diqqət göstərməyə başladılar. Yapon ədəbiyyatını yapon tamaşaçısı üçün ekranlaşdıran rejissor Kendzi Midzoqutinin yaradıcılığı bu istiqamətdə ideal nümunə sayıldı” cümlələri məhz bu məqamla bağlı gerçəkliyi əks etdirir. Bununla belə ekran sənətkarlarının dünyəvi rəqabətinə üstünlük verən Venesiya kino-festivalına cəlb olunan mütəxəssislər üçün müxtəlif ölkələrin klassik ədəbiyyatına maraq, yaxud milli ənənəyə bağlılıq həlledici amil sayıla bilməzdi.

Tan sülaləsinin parlaq siması, ölümündən sonra Syuantszun adlandırılan çin imperatoru Minxuanın hakimiyyəti dövrünün (719-756) reallıqlarını nəzmə çəkən Bo Tsuyinin (772-846) “Əbədi kədər”, Xun Şenin (1645-1704) “Əbədi həyat sarayı” pyesinin (1688) motivləri üzrə quruluş verdiyi “Şahzadə Jan Quy Fey” filmində (ssenari müəllifləri Çinq Dou, Matsutaro Kavaquti, Yesikata Yeda. 1955) Kendzi Mid-

zoqutinin dramaturji ziddiyyəti qabardan ağ-qara kinolentdən imtina etməsi mövzunun diqtəsindən irəli gəldi. Zəngin sarayda təqdim olunan imperator Minxuanın (Masayuki Mori) dünyasını dəyişmiş arvadı Uxulyaya uzunmüddətli matəm saxlamaqla, dövlət işlərindən uzaqlaşması tarixi hadisələri nağıl janrında təqdim edir. Dövlətin deyil, özlərinin şəxsi mənafeyini güdən Yan tayfasının ayanlarının imperator Syuantszu general An Luşanın (So Yamumura) mətbəxinə aşpaz kimi çalışsa da, zahirən Uxulyaya bənzəyən sadə kəndli qızı Jan Quy Fey (Matiko Kye) ilə yenidən evləndirməklə yüksək vəzifələr qazanmaq niyyətləri təklif olunan vəziyyəti təqdim edir. Əsasən musiqiçilərə diqqət ayıraraq mahnılar bəstələyən, çiçək açmış gavalı bağını müşahidə etməklə keçmiş sevgi xatirələrinə baş vuran imperator Syuantszun məhəl qoymadığı Uxulyanın zahiri gözəlliklərini deyil, ruhunu sevdini bildirməsi dramaturji maneə yaratsa da hadisələrin gedişi “Zoluşka” nağıl modelini reallaşdırır. İmperatorun bəstələdiyi mahnını ustalıqla ifa etməklə qohumlarının əlində alətə çevrildiyini bildirən Jan Quy Fey məkrli məqsədi həyata keçirsə də, müsbət personaja çevrilir. Əhvalı tarazlaşmaqla dövlət idarəçiliyinə qayıdan imperator Syuantszun təğyiri-libas olub Jan Quy Feylə birgə əhaliyə qarışmaqla fəner bayramında iştirakı karnaval estetikasına meydan verir. Eyni tayfadan olan qohumlarının vəzifələr qazanmalarının dövlətçilik ənənəsinə malik mühitdə qıcıqlanan əhəlinin imperator Minxuanın müdafiəsinə qalxması ziddiyyətin tərəflərini müəyyənləşdirir. Daha yüksək vəzifə qazanmaq istədiyindən mərkəzi hakimiyyətə qarşı qiyam qaldıran general An Luşanın əsgərlərinin idarəçiliyə

qarışma qda günahlandırdıqları Jan Quy Feyin, kəndirin əvəzinə təqdim etdiyi örpəyi ilə asılmazdan qabaq daş-qaşlı çəkmələrini də soyunmaqla ölümü sərbəst qarşılması günahsız qadın fədakarlığı motivinin təcəssümünə çevrilir. Ölkədəki qarışıqlığın yaratdığı fürsətdən istifadə edən oğlunun taxt-tacı zəbt etməsi ilə, həyatda sevginin tək bir dəfə gəlmədiyini anlayan imperator Minxuanın ömrünü tənhalıqda başa vurmağı filmi qəmli notlarla bitirir. Yeri gəlmişkən, şahzadə Jan Quy Feyin asılmayıb yerdə qalan ömrünü guya “doğan günəş ölkəsi”ndə başa vurmağı barədə əfsanəni ciddi qəbul edən yapon tamaşaçısının bu filmi heyranlıqla qarşılması təbii idi.

“ Lal kinonun klassiklərindən sayılan, dramaturji həll, kinematografik təsvir, nəzəri əsaslara söykənən montaj ustası Karl Teodor Dreyerin “Söz” filminin “Qızıl şir”ə layiq görüldüyü 16-cı Venesiya kinofestivalında (1955) isə Kendzi Midzoqutinin “Şahzadə Jan Quy Fey” filminin bəstəkarı Fumio Xayasakanın “Ən yaxşı musiqiyə görə”, çəkiliş qrupunun “Rəngli təsvir həllinə görə” məxsusi mükafatlarla kifayətlənməsi, ekran əsərlərində sənətkarlıqla yanaşı ədalətli padşah deyil, demokratik cəmiyyət axtaran qərb mütəxəssislərinin mövqeyini ortaya qoydu.

Yaradıcılığının son dövründə qan xəstəliyindən – leykemiya adlı əzab çəkən Kendzi Midzoquti Esiko Sibarenin “Ayıb küçəsi” romanı əsasında quruluş verdiyi “Qırmızı xəttin o üzündə” adlı sonuncu filmində (ssenari müəllifi Masasiqe Narusava. 1956) fərdi üslubunu qabardan eyni mövzuya sədaqətini qoruya bilmədi. Üstəlik özünün peşəkar üslubunda illərlə cilaladığı “bir epizod – bir plan” prinsipindən də uzaqlaşdı. Filmdə fahişəliyin qarşısını almaq istəyən hakimiyyətin hazırladığı qanunun iflasa uğraması, dörd qadının fərqli talelərinin paralel təqdimatında əsasən eyni məkanda gündəmə gətirilir. Gözəlliyi ilə yanaşı hiyləgərliyi, amansızlığı ilə seçilən Yasuminin (Ayako Bakao) rəfiqələrinə səlaminə borc verməklə pul yığıb həyatını dəyişmək istəməsi filmin ideyasının hərəkətverici qüvvəsi-nə çevrilir. Müştəriləri arasından onunla evlənmək istəyən birisinin

çalışdığı şirkətdən oğurladığı pulu alsa da, özünü ələ salmaqla az qala boğulub öldürülən Yasumi, filmin sonunda yataq dəsti mağazası açsa da, ideyanın təntənəsinə çevrilə bilmir. Anasını itirdikdən sonra qurşandığı fahişəliyə əyləncə kimi baxan gənc personajı Miki-nin (Matiko Ke) başqası ilə evlənsə də, qızını tutduğu yoldan çəkəndirməyi düşünən atasını da yatağına çəkmək istəyi mənəviyyətin tükəndiyini göstərir. Südəmə körpəsi olduğuna baxmayaraq, dolanısqı ucbatından fahişəliyə qurşanan Xanaenin (Mitiye Koqure) arvadına yük olmamaq üçün intihara cəhd göstərən ərinə maneçilik törətməsi sosial məzmunlu fərqli süjetin dramaturji həllini verə bilmir. Kənddən şəhərə gəlib fahişəliyə qurşanan Yumekonun (Ayko Mimasu) pul yığıb qalan ömrünü oğlu ilə birgə yaşamaq istədiyi oğlunun anasının küçədə yad kişilərə girişməsinin şahidi olması, ekran hadisələrinin dinamizmini artırır. Oğlunu zavodda işə düzəlməklə ondan əlaqələrini üzməsinə dözməyən Yumekonun havalanması, filmin fabula istiqamətini pessimizmə düçar edir.

Finalda fahişəxananın sahibinin radiodan eşitdiyi, qədim peşəyə qadağa qoyulması barədə qanunun iflasa uğraması xəbərini çatdırdığı xanımların sırasının ürkək baxışlı Günahsız qızın hesabına artması problemin həllolunmazlığını təsdiqləyir. Kinoşünas Akira İvasakinin “Müasir yapon kinosu” kitabındakı: “Qırmızı xəttin o üzündə” filmi sənətkarlıq baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb etmədiyindən Kendzi Midzoqutinin uğuru sayıla bilməz. Fahişələrin dəhşətli, qeyri-insani vəziyyətinin məğzini açmaqla ictimai fikri bu istiqamətə yönəltmək niyyəti güdən Kendzi Midzoquti özündən asılı olmayaraq hədəfdən yayınır. İlk növbədə onun diqqəti qırmızı xəttin o üzündəki qadınların, bu məhəllənin füsunkar sakinlərinin bədəninə yönəlir. Beləliklə, pozulan bədii sosial maraq hissiyyətli kişi marağına qurban verilir. Filmin sonunda ən qədim küçə peşəsinə qurşanmağa məcbur qalan Günahsız qız (Yasuko Kavakami) dirəyin dalından kövrək səslə məhəllədən keçən kişiləri səsləyir. Müəllifin tutarlı hikkəsi burada üzə çıxmaqla tamaşaçını həyəcanlandırmaqla filmə əhəmiyyət qazandıra bilirdi. Ancaq biz ehtiyat edirik ki, şeytanın yoldan çıxardığı quruluşçu rejissorun özü fahişəxanaya girib bu qızla vaxt keçirmək istəyər. “Qırmızı xəttin o üzündə” filmi bu təəssüratı yaratmaqla rejissorun ciddi iflasını göstərir. “Məhz bu uğursuzluqda Midzoqutinin cavanlığı üzə çıxır” qənaəti artıq xəstəliklə çarpışan sənətkarın peşə cəbbəxanası ilə yanaşı, fərdi üslubuna söykənməklə özünün qazandığı “bir epizod, bir plan” kredosundan, milli təfəkkür tərzinə uyğun ləngərli təhkiyədən də uzaqlaşdığını səciyyətləndirir. Digər tərəfdən isə bu uzaqlaşmada iki gerçəkliyin uzlaşdırılması ilə üçüncüsünü yaradan montaj hesabına ritmin – yüksək gərginliyin, təsvir sıxlığının, son nəticədə kinematografik təsvirin cazibəsi üzə çıxır.

24 avqust 1956-cı ildə 58 yaşında dünyasını dəyişdikdən sonra Yasudziro Odzu, Akira Kurosava ilə birgə yapon kinosunun klassiklərindən sayılan Kendzi Midzoqutinin filmlərindən “qırmızı xətt” kimi keçən qadın fədakarlığı cavanlıqdan, yetkinlik çağında gələn xəstəlikdən doğan cüzi sapınmalara baxmayaraq, sənətkarın kino yaradıcılığının zirvəsi sayıldı. XVII əsrdən başlayaraq, Kabuki teatrının kişi aktyorlarının, musiqiçilərinin oynadığı qeyşaların ifasında formalaşmaqla həyatda qadınların reallaşdırılması ilə sənətkarlarla

yanası mənəviyyətə üstünlük verən samurayların da ilham pərisinə çevrilən qeyşalığın milli mədəniyyətin tərkib hissəsinə çevrilməsi danılmaz faktdır.

“ **Qeyşalığın məğzindəki fədakarlığın mükəmməl ekran həlli məhz Kendzi Midzoqutinin klassik yapon ədəbiyyatından boy verən filmləri sayəsində dünyaya səs saldı. Şəxsi həyatını, xüsusən qeyşalıqdan qazandığı pulla qardaşına təhsil verən bacısı ilə bağlı xatirələrini yaradıcılıq laboratoriyasına çevirən, yalnız özünə maraqlı mövzunu qabardaraq fərdi üslubunu ortaya qoymaqla müəllif kinosunun əsas tələbini yerinə yetirən Kendzi Midzoqutinin filmləri kino sənətkarlarını, mütəxəssisləri və nəhayət tamaşaçıları daim maraqlandırır. Peşəkar rəssam kimi ekranı tabloya çevirməyi bacarmaqla, filmlərinin strukturundakı portretlə yanaşı peyzaja da dramaturji status qazandırmaqla, canlılarla ruhları bir məkana gətirməklə, ekran təhkiyəsinin informasiya gerçəkliyini “bir epizod, bir plan” prinsipində qorumaqla Kendzi Midzoquti kino dünyasını heyran qoya bildi.**

Onun filmlərinin dekor həllində yayda arakəsmə divarları götürülən yapon mənzilinin qapalılığı ləğv edən məkan həllinin ekrana gətirilməsi, daim hərəkətdə olan kameranın gözü ilə bir epizodun bir planla çəkilişinə şərait yaratdı. Personajlarını oturmuş, dayanmış vəziyyətdə göstərməklə, fikrin doğruluş məqamını, münasibətlərin

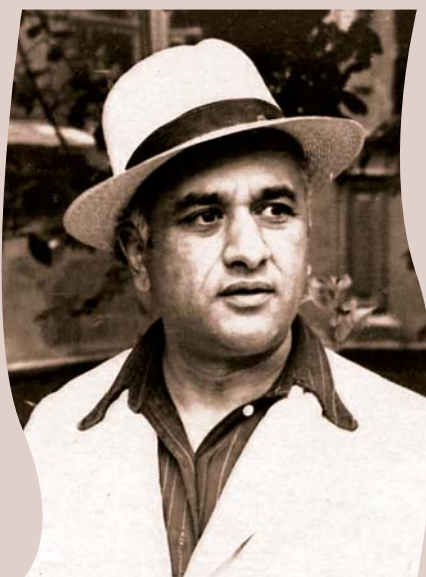
yarınma anını önə çəkən digər ustad sənətkar Yasudziro Odzunun çəkiliş metodundan fərqli olaraq, Midzoqutinin ekrandakı hər kəsin hərəkətliyinə üstünlük verməsi kadraxili təsvirin dinamikasını zənginləşdirir. Üstəlik Midzoqutinin təsvir həllində üstü açıq məkanın quş uçuşu nöqtəsindən ümumi planda göstərilməsi, hadisələrə ən obyektiv baxış bucağını sanki müqəddəslərin gözündən göstərir. İncəmar Berqmanın “Çaplin” jurnalının redaktoru Stiq Byerkmana söylədiyi: “Ümumi plan olduqca özünəməxsus üsuldur. Midzoquti ondan qeyri-adi incəliklə istifadə edir. Filmlərinə baxmamışdan da bu üsuldən xəbərdar idim, lakin onun texnikasına heyran qaldım. Olduqca uğurlu saydığım bir planını oğurlayıb “Persona”da Bibinin stəkanı sındırmasında istifadə elədim. Hər halda “ümumi plan bütövlük, sıxlıq tələb edir, orada təsadüfliyə yer yoxdur” fikirləri peşəkar üslub fərqi baxmayaraq, dünya şöhrətli ustadların bir-birlərindən bəhrələndiyinin təsdiqidir.

P.S. Kendzi Midzoqutinin, 1956-cı ilin yayında dünyasını dəyişdiyi, payızında isə ölkəsində rəsmi şəkildə fahişəliyə qadağa qoyan qanundakı boşluqlar hal-hazırda ildə 24 milyard gəlir gətirən bu biznesin qarşısının alınmasına imkan vermədiyindən, etnoqrafik fiqurlara dönan qeyşaların, qərb mədəniyyətinin yemini çevirməklə analıqdan uzaqlaşan qadınların sosial həyatları dəyişsə də, talelərinin dəyişməməsi sənətkarın filmlərini örnəyə çevirir. ♦

Aydın Dadaşov,
professor

“Oxaranın həyatı”
(1952)

Zamanın unutdurmadiğı Şeyx və ya səhnələrdən sürgünlərə...

İnsan hər əzaba dözər deyib, onun daxilindəki gücün əzəmətini göstərmək istəyənləri anlamaq elə də çətin deyil. Çünki fərd olaraq hərəməz bir qəhrəman obrazına köklənir və həyat adlı səhnədəki alqış payımızı düşünmədən cəng edirik. Vədin nə olduğu bəlli: ölüm! Amma buna rəğmən yenə və hər dəfə yıxıldığımız yerdən qalxıb üst-başımızın toz-torpağını çırpıb yenidən inadla həyata davam edirik; Sanki yolun sonunda əbədiyyət varmış kimi...

Onun sözün tam mənasında, əzab dolu həyatını, yaşam-səhnə obrazlarını xarakterizə edib, keşməkeşli ömrünün ayrı-ayrı məqamlarını vərəqlədikcə bir anlıq varlığıma hakim kəsilən fikrin əsiri oluram: insanı həyata bağlamaq üçün ona heç nə vəd etməyən gecikmiş sənət uğurlarına kənardan baxmaq yetərlidirmi?! Kədərli olsa da o, sadəcə bunlarla da xoşbəxt ola bilmiş, Azərbaycan teatr və kinosunun ələmdən nəşəyə sənət yollu aktyoru adını qazanmışdı.

Onun həyat və sənət ömrü, cismani və mənəvi yaşantıları xatırlandığıca, sürdüyü ağır həyatın ən müxtəlif anları vərəqləndikcə, özlüyümdə bir fikrə əmin oldum: bu insan sadəcə güclü olduğu üçün yox, həm də istedadı sayəsində həyat savaşıdan qalib çıxıb. Həqiqətən də onu böyük səhnə, sənət, teatr eşqi bütün bəla və əzablardan xilas edib, ovundurub, bir növ, mükafatlandırıb, gec olsa belə...

Bəli, görkəmli teatr və kino aktyoru, Dövlət mükafatı laureatı, Xalq artisti Məmmədza Şeyxzamanov, anadan olmasının 100 ildiyində də böyük sənətkar kimi anılıb-sevilir. Deməli, o, əbədiyyət dediyimiz mücərrədlikdə özünü isbatlaya bilib.

HƏYAT SƏHNƏSİNDƏN...

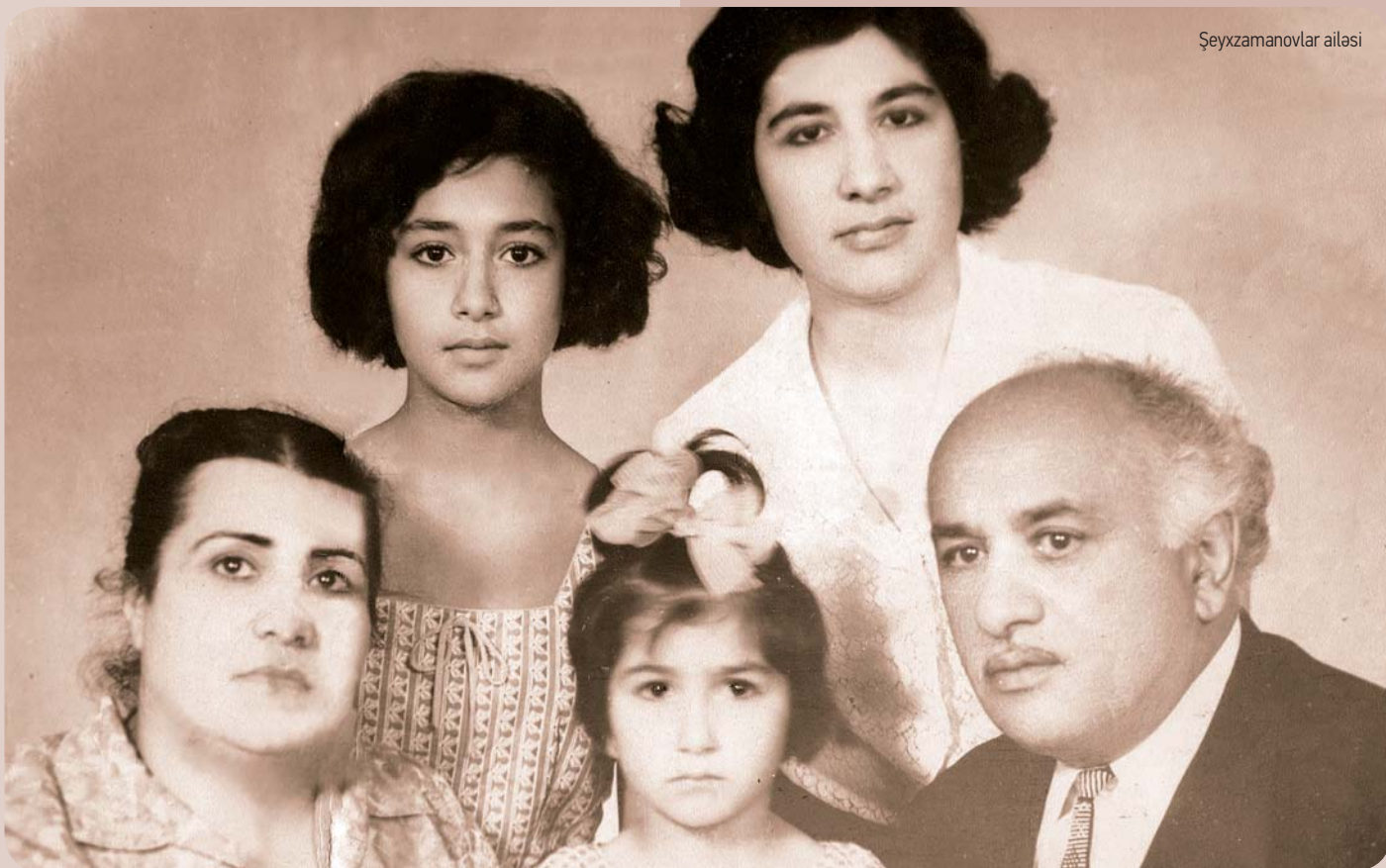
Məmmədza Şeyxzamanov. Bu ad hər birimizə yaxşı tanışdır. Onun teatr səhnəsində və kino ekranlarında yaratdığı rəngarəng obrazlar qalereyası günümüzdə qədər yaddaşlardadır.

1915-ci ildə qədim Gəncə şəhərində dünyaya göz açmış Məmmədza iki yaşında ikən atasını itirir. Anası Böyükxanım Gəncədə yeni açılmış toxuculuq fabrikində işə girir. Ailənin maddi vəziyyəti bir balaca düzəlməyə başlayır. Lakin təəssüf ki, bu çox da uzun sürmür. 1918-20-ci illərdə cəmi 23 ay mövcud olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti süquta uğrayandan sonra bolşevik hakimiyyəti müstəqillik tərəfdarları arasında "təmizləmələrə" start verir.

“Repressiyalar Şeyxzamanovlar ailəsindən və yaxın qohumlarından da yan keçmir. Ailənin qəm-kədərlə müşayiət olunan acı, ağır günləri başlayır. Məmmədzanın əmisi oğlu, həm də bacısının əri, Azərbaycan Cümhuriyyəti dövründə Milli Təhlükəsizlik orqanının başçısı olmuş, Nağı Şeyxzamanov bolşevik hakimiyyəti qurulandan sonra Türkiyəyə mühacirət edir və bir daha vətənə qayıtmır. Onun qardaşı Əhməd intihar edir.

Bu ərəfədə Məmmədzanın qardaşı Türkiyədə ali təhsil alırdı. O, əvvəl bir müddət Türkiyədə qalsa da, sonra İtaliyaya köçür. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, M.Şeyxzamanov Gəncədə oxuduğu illərdə teatr sənəti ilə maraqlanır və nisbətən yuxarı siniflərdə Gəncə Dövlət Dram Teatrının nəzdində fəaliyyət göstərən teatr studiyasına daxil olur və iki ildən sonra studiyanı müvəffəqiyyətlə bitirir. 1934-cü ildə 19 yaşlı Məmmədza C.Cabbarlı adına Gəncə Dövlət Dram Teatrının rejissoru Həbib İsmayılovun təşəbbüsü ilə bu qocaman sənət ocağına dəvət edilir bu teatrda müxtəlif səpkili maraqlı obrazlar yaradır. Bu sırada C.Cabbarlının "Aydın"ında Surxay, "Yaşar"ında İmamyar, "Almaz"ında İbad, S.Rəhmanın "Nişanlı qız"ında Mindilli, "Xoşbəxtlər"ində Bərbərzadə, S.Vurğunun "Fərhad və Şirin"ində Fərhad, "Vaqif"ində Eldar, "Xanlar"ında Doktor Söhbət, M.F.Axundzadənin "Xırs quldurbasan"ında Nəcəf bəy, Ə.Haqverdiyevin "Dağılan tifaq"ında Nəcəf, S.Rüstəmin "Qaçaq Nəbi"sində Nəbi və sair bu kimi maraqlı və yadda qalan obrazlar yaradır.

Beləcə, həyat Məmmədzanın üzünə gülməyə başlamışdı. Gəncə Dram Teatrında da, şəxsi həyatında da hər şey qaydasında idi. Qonşuluqlarında yaşayan, illərlə tanıyıb sevdiyi Nigar xanım ilə ailə həyatı qurmuşdu. Artıq ilk övladları Kəmalə dünyaya gəlmişdi. Nigar xanım ərə gedəndə 18, Məmmədzanın isə 25-26 yaşı olardı. Gənc aktyorun həm teatrda işləri, həm də şəxsi həyatı öz axarına düşmüşdü. Məmmədza böyük rollar haqqında düşünür, yeni yaradıcılıq planları qururdu.

SÜRGÜNLƏRDƏ 14 İL

Amma onun səhnə və həyat səadəti uzun sürmədi. Deyir, sən saydığını say, gör fəlak nə sayır. Gözlənilmədən gənc ailə faciəylə üzləşir. Məmmədrazının özü və ailəsi repressiyaya məruz qalır.

Beləcə, qara maşında gələn qara plaşlı adamlar onların da qapısını döyüb gənc aşıqlərin bağrını qana döndərirlər. Sənətkarın həyatı ilə bağlı xatirələri vərəqlədikdə arvadı Nigar xanımın son dialoqu bu məşəqqəti əks etdirmək üçün kifayətdir.

Məmmədrazı:

– Nigar, bu gün mənə ora çağırır, əmioğlum Nağıyla, qardaşım Ələsgərlə bağlı uzun-uzadı sorğu-suala tutdular. Deyəsən, bunlar məndən əl çəkən deyillər...

Nigar:

– Bilirəm, hər şeyi yaxşı bilirəm, Allahım, bu nə idi başımıza gəldi?!

Məmmədrazı:

– Nigarım, canım-gözüm, sən ərizə yazıb, məndən imtina etsən, bu bələlardan qurtula bilərsən. İndi çoxları belə edir, burda heç nə yoxdur.

Nigar:

– Onu da bilirəm, Məmməd, mən hər şeyi bilirəm. Neyləyək, hamı kimi biz də dözməliyik... Başqa yolumuz yoxdur.

Məmmədrazı:

– Nigarım, sən gərək bu zəhrimar ərizəni yazardın. Mən sizin əziyyət çəkməyinizə razı ola bilmərəm.

Nigar:

– Yox, Məmməd, yox, bir də yox... Mən onlara da belə dedim. Biz Məmmədlə həm yaxşı, həm də yaman günlərin yoldaşırıq. Mənim ərim harda, özüm də ordayam. Heç bir imtina ərizəsindən söhbət belə gedə bilməz.

Məmmədrazı:

– Nigarım, gözümün işığı, sürgün həyatı sənə asan gəlməsin. Soyuq, əziyyət. Uşağımız da lap körpədir. Sən ərizə yaz, məndən imtina elə. Məni sürgün edirlər. Aşağıda gözləyirlər, getməliyəm.

Nigar:

– Dayan, mən də gəlirəm...

Beləliklə, onlar ailəliklə Qazaxıstanın Semipalatinsk vilayətinə sürgün edirlər. Məşəqqətli bir dövr başlanır. Onlar 14 illik sürgün həyatı yaşayaraq, olmazın əzab və əziyyətlərə məruz qalırlar. Sürgündə onların əkiz oğlanları və bir qızları dünyaya gəlir. Ailə sevinməyə macal tapmamış, ağır sürgün həyatında körpələr tələf olur. Beləcə bir aktyorun həyat səhnəsindən 14 illik zülm dolu dram keçir...

"Unuda bilmirəm".
M.Şeyxzamanov və M.Avşarov

"Hamlet".
M.Şeyxzamanov – Poloni

SÜRGÜNLƏRDƏN SƏHNƏYƏ...

Nəhayət 14 ildən sonra onların sürgün həyatı sona çatır. Lakin nədənsə amnistiya verəqi Məmmədrzadan gizlədilir. Əlacsız qalan aktyor ailəsi ilə birlikdə gizlin yollarla qaçıb Gəncəyə gəlir. Təəssüf ki, Gəncədə Məmmədrzanın "ikinci sürgünlük" həyatı başlanır. Evi yox, iş tapa bilmir, köhnə tanışlar insanların əksəriyyəti onunla ünsiyyətdə olmaq istəmirlər. Məmmədrza bir müddət qohum-əqrəbasının evində gizlənir. Nə edəcəyini bilmir. Nəhayət, bir gün təsadüfən böyük şairimiz Səməd Vurğunla görüşür.

Şair Məmmədrzanı yaxşı tanıyırdı. Çünki istedadlı aktyor onun Gəncə teatrında tamaşaya qoyulmuş bir neçə pyesində maraqlı obrazlar yaratmışdı. Beləcə, S.Vurğunun köməyi ilə M.Şeyxzamanovun "ikinci sürgünlük" həyatına son qoyulur.

1954-cü ildə Mədəniyyət Nazirliyinin əmri ilə başı çox bəlalər çəkmiş Məmmədrza Şeyxzamanov Azərbaycan Dövlət Dram Teatrının aktyor ştatına qəbul edilir. Akademik Milli Dram Teatrına gəlişi ilə Məmmədrza Şeyxzamanovun həyat və yaradıcılıq yolunda axır ki, yaşıl işıq yanır.

Bu teatrın səhnəsində çox parlaq obrazlarla çıxış edən aktyor tezliklə paytaxt tamaşaçılarının diqqətini cəlb edir. Tamaşaçılar dərhal anlayırlar ki, səhnəyə tam fərqli ifa tərzinə malik yeni bir aktyor gəlib. Yaraşıqlı maraqlı görünüşü, obrazı dərinlən duyma və təsvir etmə bacarığı, ən əsası da səslər içində seçilən əsl səhnə və ekran səs tembri tamaşaçıların qəlbəinə yol tapa bildi. Onun bu səhnədə ya-

ratdığı fərqli obrazlar sırasında İ.Əfəndiyevin "Unuda bilmirəm"ində Möhsünzadə, Şekspirin "Qış nağılı"nda Poliksen, "Antoni və Kleopatra"da Enobard, "Hamlet"də Poloni, "Fırtına"da Kral Alonso, H.Cavidin "Səyavuş"unda Rüstəm, "Xəyyam"da Müfti, "Şeyx Sənan"da Şeyx Mərvan, F.Şillərin "Orlean qızı"nda Talbot, C.Cabbarlının "Od gəlini"ndə Altunbay, M.Hüseynin "Cavanşir"ində Qılınc, "Alov"unda Kərim Rəhimli, S.Vurğunun "Xosrov və Şirin"ində Fərhad, "Vaqif"də Qacar, C.Cabbarlının "Almaz"ında Hacı Əhməd, C.Məmmədquluzadənin "Ölülər"ində Hacı Həsən ağa, H.Cavidin "İblis"ində İxtiyar xüsusi qeyd olunmalıdır. Təsadüfi deyil ki, bu obrazların hər biri milli teatr tariximizin parlaq səhifəsini təşkil edir.

"Mariya Tüdor".
Hilbert - A.Zeynalov,
Coşua - M.Şeyxzamanov

"İblis".
R. Balayev – Arif,
M. Şeyxzamanov – İxtiyar

GEÇİKMİŞ MÜKAFAT

Bəli, onun həyatında bir nisgil də var. Belə ki, 1982-ci ildə görkəmli Azərbaycan şairi və dramaturqu Hüseyn Cavidin 100 illik yubileyi qeyd olunurdu. Mərkəzi Komitənin qərarı ilə böyük mütəfəkkirin yubiley tədbirləri ilə bağlı Bakıda və Naxçıvanda ev muzeyləri açılmalı, külliyyatı çap olunmalı və dram əsərləri tamaşaya qoyulmalıydı. Bu çərçivədə "Azdrama"-da da H. Cavidin "İblis" əsəri hazırlanır. Əsərin quruluşu görkəmli sənətkarımız Mehdi Məmmədova

məxsus idi. Tamaşada teatrın əsas heyəti iştirak edirdi. Məmmədrza Şeyxzamanov əsərdə İxtiyar obrazını yaratmışdı. Həm tamaşa, həm obrazlar, həm də İxtiyar obrazı Dövlət Mükafatına layiq görülür. Təəssüf ki, bu mükafat böyük sənətkarımızın ölümündən sonraya təsadüf etdir və beləcə həyatdakı drammatizm səhnədə də onun yol yoldaşı olur. Xatırladım ki, M. Şeyxzamanov, ölümündən sonra Dövlət Mükafatına layiq görülən yeganə aktyordur!

KINOMUZUN MƏHRƏM SİMASI

Məmmədrza Şeyxzamanovun teatr səhnəsində yaratdığı maraqlı, baxımlı və diqqətçəkən obrazlar kino xadimlərinin də diqqətindən kənarda qalmır. Başqa cür ola da bilməzdi. Səhnə baxımlılığı, mənalı üz cizgiləri, ifadəli gözlər, səlis danışiq manerası və qulaqları oxşayan məxməri səs -

“bütün bu keyfiyyətlərə görə görkəmli kino xadimi Lətif Səfərov Məmmədrza Şeyxzamanovu 1955-ci ildə “Azərbaycanfilm”-in çəkdiyi “Bəxtiyar” filmində professor Rəcəbov obrazı ilə böyük ekrana çıxarır. Sonrakı illərdə “Qızmar günəş altında” filmində Əmir dayı, “Bir qalının sirri”ndə Həkimbaşı, “Gölgələr sürünür”də Niyazov, “Onu bağışlamaq olarmı”da Polkovnik Qurbanov, “Qara daşlar”da Mühəndis, “Leyli və Məcnun”da Dərviş, “Telefonçu qız”da Kişi, “Xidməti lift”də Rəssam, “Böyük dayaq”da Səfəroğlu, “Əhməd Haradadır”da Şirin, “Əzablı yollar”da Nağılçı, “Belə lazımdır”da Kişi, “Qızıl qaz”da Mahmud, “Tütək səsi”ndə İsfəndiyar kimi bir-birindən fərqli xarakterlərə səhnə həyatı verir.

Təsadüfi deyil ki, M. Şeyxzamanovun oynadığı obrazlarda həmişə doğmalığ və yaxınlıq hiss olunurdu. Şəxsiyyətindən qaynaqlanan xeyirxahlıq, qayğıkeşlik, öz şəxsiyyətinə hörmət, millətinə, xalqına bağlılıq rollarının da bəzəyi idi. Elə buna görə də illər keçməsinə rəğmən, onun yaratdığı teatr və kino obrazları öz tərəvətini itirməyib.

9 RƏQƏMİNİN TİLSİMİ...

Həyatı təzadlar, ağrı-acılarla dolu sənətkarın yaşam xronologiyasına nəzər saldıqda 9 rəqəminin bir neçə dəfə təkrarlanması şahidi oluruq. Belə ki, 19 yaşında Gəncə Dövlət Dram Teatrına gələn M. Şeyxzamanov 39 yaşında AMDDT-a dəvət alır. Və burada 59 yaşında Xalq artisti fəxri adına layiq görülür. Öz yaradıcılığı ilə milli teatr və kino sənətinin inkişafına xidmət etmiş Məmmədrza Şeyxzamanov 1984-cü il yanvarın 21-də, 69 yaşında həyatla vidalaşır. Beləcə 9 rəqəminin son “ərməğanını” da alan aktyor əbədi yaşamında bütün riyazi düsturları, rəqəm və hesab-kitabları bağlayıb tamaşaçı yaddaşında özünə məxsusi hücrə yaradır. ♦

Həmidə Nizamiqızı

"Əhməd haradadır?" k/f.
M. Şeyxzamanov – Şirin

...SALAMƏLEYKÜM, yaxud velosiped çərxi-fəleyküm

Yaxşıdır, çox yaxşıdır o hal ki, Milli Teatr müasirliyin qapılarını daha inamla döyəcləyir, müasir olmağa və müasir seyrçi auditoriyası qazanmağa çalışır.

Part: təbəssüm...

Yaxşıdır, çox yaxşıdır o hal ki, fransız Erik-Emmanuel Şmittin dünyaca məşhur bədii mətni (roman, ssenari, pyes) bizim Milli Teatrın repertuarında özünə yer bulub.

Yaxşıdır, çox yaxşıdır o hal ki, bu mətnin səhnə quruluşu mənim tanımadığım, amma həminin "bacarıqlıdır!" deyə nişan verdiyi cavan rejissor Ərşad Ələkbərova həvalə olunub.

Yaxşıdır, çox yaxşıdır o hal ki, "Müsyö İbrahim və Quran çiçəyi" tamaşası bütün qüsurları ilə bərabər "diridir", yorucu deyil, mizan rəsminə görə effektivdir, rahat baxılır, savadlı rejissura və teatr zövqü sərgiləyir.

Part: təbəssüm...

Tamaşanın personajları sırasında Fransanın kinoulduzu Bricit Bardonun adını görəndə, kimə ki, müsyö İbrahim adı içməli suyu 40 franka satacaq, yaqınlaşdırırsən ki, əhvalat keçən əsrin 60-cı illərinə aiddir. Əgər 60-cı illərə aiddirsə, deməli, romantik nəşə olacaq. Dünyaya kinematoqrafiyası, dünya teatri həmin dövrün müxtəlif mövzularını fristayl üslubunda dönə-dönə aktuallaşdıraraq oralara o qədər qayıdıb ki...

İndi növbə bizdə: Milli Teatrda 60-cı illəri oynayırıq, daha doğrusu, 60-cı illərə Erik Şmittin münasibətini oynayırıq! Amma necə? Bu dəfə Ərşad Ələkbərov 60-cılara xas ekzistensial yaşantıları, ideya-fikir sayrışmalarını ironiya məxrəcinə gətirir, təbii ki, müəllifin postmodernist mətninin spektral mesajlarına köklənərək. Elə tamaşanın adında da romantika ilə ironiya bir-birinə hörgülənib. Hərçənd, Yaşarın tərcüməsini əməliyə mükəmməl saysam da, hesab edirəm ki, orijinalın adı, orada kodlaşdırılmış ruhsallıq naminə, olduğu kimi saxlanılmalıydı. Digər tərəfdən azərbaycanca "Quran çiçəkləri" ifadəsi öz frazeoloji, leksikoloji konteksti baxımından "Quran çiçəyi"nə nisbətən daha cingiltilidir; daha poetik və daha qəşəng səslənir. Amma bu qeyd heç də önəmli sayılmaz və mənim mübahisəli subyektiv fikrim kimi qarşılanı bilər.

Part: təbəssüm...

Düzünə qalanda isə, mən düşünürəm ki, "Quran çiçəkləri"ni fokus çiçəyinə çevirən rejissor Ərşaddır. Tamaşada müsyö İbrahim könlünə yatan kimsələrə hərdən tək bir çiçək uzadır. Bu rəftar onun müsəlmansayağı centlmenliyini füsunkar eləyir və dramın zarafatları müstəvisinin, bir növ, işarəsi olur. Beləliklə, yozum mətnə şifrələnmiş mənanı əməliyə dəyişir: rejissor mizanı deyir ki, bu çiçəklər Qurana məxsus deyil: onları Qurandan müsyö İbrahim "dərib" götürüb, özünükləşdirib. Ərşadın "müdaxiləsi" mətni mistik-ezoterik

çərçivədən vurub kənara itələyir: hər şey məntiqə təhlilə çəkilir ki, bu təhlilin də müstəvisində Quran çiçəkləri müsyö İbrahim qurduğu ruhsal mənəviyyət oyun-dərsinin bir parçası, onun göstərdiyi fokus kimi qavranılır.

Part: təbəssüm...

“İtalyan kinorejissoru Cüzeppe Tornatore 2000-ci ildə “Malena” bədii filminin məkanını velosipedin köməyi ilə modelləşdirmişdi: muzey-dekor formatında kadrlaşan şəhəri məhz velosiped “diriltmişdi”, ona semantik polifoniya gətirmişdi və oğlanın sosial, intim yaşantılarını sanki velosipeddən küçələrə səpələmişdi. Erik Şmittin əsəri də, Milli Teatrın tamaşası da haradasa “Malena” variantıdır; hərçənd variant ola-ola özəldir, orijinallığa iddialıdır.

Part: təbəssüm...

Rejissor Moiseyi - Momonu (Murad İsmayilov) velosiped üstündə elə bil dinamit kimi səhnəyə “tullayıb” tamaşanı başlayır. Və “dinamit” partlayır da: çünki aktyoru Ərşad piçi burulmuş avtomat mexanizm tərzində iş rejiminə daxil edir. Bəlkə rejissor bu cür templə Momonu repin sərhədlərinə yaxınlaşdırır? Əgər belə deyilsə, bəs onda nə üçün Murad İsmayilov öz qəhrəmanının tarixçəsini ürəyi ağzına gələ-gələ danışır, tənənfəs danışır, orda-burda dəlisovcasına hoppanıb-düşüb danışır, personajının fiziksəl və ruhsal yaşantılarını tələsə-tələsə göstərərək danışır, komsomol uşaq kimi danışır? Nəticə etibarilə ilə bir də görürsən ki, tamaşada, xüsusilə, lap əvvəldə küy və qışqırtı ziyadə çoxalır. Bədii mətndən xəbəri olmayansa, ümumiyyətlə, heç nə anlamır: seyrçi məqamlarca aktyorların nə söylədiyini, sadəcə, aydın eşitmir.

Ərşad Ələkbərov bilə-bilə ki, Murad lap gənc birisidir və Moisey aktyorun teatrda ilk roludur, götürüb onu səhnədə yaman mürəkkəb bir vəziyyətə salıb. Vəziyyətin mürəkkəbliyi ondadır ki, Momo həm nağılçıdır və Allah bilir, əhvalatı neçə yaşında danışır, həm də keçmiş səhnə koordinatlarına proyeksiya eləyib özünün 11-18 yaşlarındakı hallarını oynayır. Təəssüf ki, rejissor və aktyor bu Momoları bir-birindən fərqləndirməyi lazım saymayıblar. Burada dəqiq aksentli keçidlər olsaydı əgər, küy və qışqırtı önə çıxmazdı və Muradla bağlı fırfıra effekti meydana gəlməzdi.

Bir yandan da velosiped... Momonun Müsyö İbrahim qədər yaxın dostu, aktyor Muradın dəmir tərəfmüqabili, tamaşanın cansız qəhrəmanı. Velosiped Murad üçün, bir növ, kamertondur: aktyora içini tarazlamaqda, gərginlikdən qurtulmaqda, rejissora isə tamaşanın plastik rəsmi müəyyənləşdirməkdə yardımçı olur. O biri yandan

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

AKADEMİK MİLLİ DRAM TEATRI

Erik Emmanuel Şmitt
Tərcümə edən: Yaşar

Müsyö İbrahim və Quran çiçəyi

iki hissəli dram

Quruluşçu rejissor
Ərşad ƏLƏKBƏROV

Quruluşçu rəssam
Samirə HƏSƏNOVA

Teatrın bədii rəhbəri
Azər Paşa ZƏFƏROĞLU

isə həmin bu velosiped rol partiturasını qəlizləşdirir, aktyorun davranışını özündən asılı eləyir.

Belə deyək də, bu “velosiped tempi”, oyun manerası tamaşanın sonunacan saxlanılır, aktyorların səhnə mövcudluğunun texniki ifa məxrəci qismində təsdiqlənir: sanki rejissor onları qova-qova finala aparır. Axırda əmin olursan ki, tamaşanı yüksək templi mizan dinamikasına kökləməkdə rejissor haqlıdır: çünki başqa cür tamamilən heç nə alınmazdı.

O yerdə ki, rejissor yaşantının, ovqatın, fikrin vizual məkan konkretliyini və bədii sözün içində “teatrı” tapır, tamaşa həmənəcə baxılır, semantikləşir, çözülmür; elə ki tamaşanın “velosiped tempi” yavaşayıb dayanır, aktyorlar “dil açıb” söhbətə qurşanırlar, nəyisə oynamağa cəhd eləyirlər, hər şey məhv olub gedir, ştamplar aktyor “şkafları”ndan sıçrayıb səhnəyə dağılır, tamaşada atmosfer əlamətlərinin yaranmasına mane olur.

Part: təbəssüm...

E.Şmittin “Müsyö İbrahim və Quran çiçəkləri” əsəri bir yəhudi yeniyetmənin fiziki və ruhsal kişiləşmə tarixçəsinin sosial-psixoloji, fəlsəfi-romantik, pritçavari təqdimidir. Bir gün Momo (yeniyetmə oğlan Moisey) donuz-daxılı yerə çırpıb sındırır.

Uşaqlığın divarlarını uçub sökülür?!

Rejissor buradan velosipedi sürətlə “sürüb keçir”.

Pulla təmas Momonun kişi olmaq üçün atdığı ilk addımdır. Sonra qadın... sonra günah... sonra yəhudi Ataya qarşı çıxmaq, onu bəyənməmək... daha sonra oğurluqlar zənciri və müsəlman İbrahimi

Ata seçmək, onun vasitəsilə İdeyaya və İdeala çatmaq cəhdi... Bu, çətin, ağır və ağırlı prosesdir: elə proses ki, o, səni köhnə dünyanın köhnə kişisi eləyir və bütün kəşflərə meyli tükədir. Çünki alt-şüurda bilirsən ki, kişi olmağın alfa və omeqası yalnız pula və qadına sahiblənməkdir. Ayı nə varsa, ideolojidir, siyasətdir, ədəbiyyatdır. E.Şmittin fəlsəfi-romantik pritçası Momonun kişisəl dünyanın növbəti nümayəndəsinə çevrilməsi, onun böyüməsi, köhnəlməsi və adıləşməsi haqqındadır, Momonun gənclik dövrünün yeddi illik xatirə fraqmentləridir.

Part: təbəssüm...

Milli Teatrın tamaşasında isə Momo heç cür “böyümür” ki, “böyümür”: necə əvvəldə travesti təəssüratı oyadırdısa, axıracan da eləcə qalır. Əslində, Momo E.Şmittin roman partiturasında ailə dramı yaşamış, həmyaşıdlarından fərqli erkən formalaşmış çox düşüncəli, ağıllı və təmkinli birisidir; elə bir yeniyetmədir ki, evi təkbəşinə idarə edə bilir: bazar-dükən, yemək bişirmək, təmir işinə baxmaq - hər şey onun boynunadır. Bizim tamaşada isə Murad sanki emosional yelbeyini, şuluq, sırtıq küçə uşağını oynayır. Belə olanda əsərin bütün ruhsal təmas qapıları qapadılır. Nədən ki, Momo balaca üsyançıdır, inqilabçıdır: bir semantik strukturdan digər semantik struktura yəhudi dərrakəsilə adlayır və bu, onun duyğusal yox, şüurlu seçimidir.

Düzdür, birinci hissənin sonunda yəhudilərin xalq arasında “sem sorok” kimi dəbə minmiş sevimli oyun havası çalınır və rejissor improviz şəkildə guya ki, Moiseyin yuxusunda onun intihar eləmiş

Atasının ruhu ilə məzəli bir rəqsini qurur: fraqmentin mənası, məncə, budur ki, Ata öz oğlunu bir yəhudi, oğul da Atasını bir valideyn kimi itirmək istəmir. O, bundan yapışıb, bu – ondan: amma un çu-valları kimi rəqs eləyirlər; çünki hər ikisi bir-birinə yüküdür, bir-birinin əngəlidir. Birinci hissəni rejissor virtuozasına tamamlayır: epizodun yumoruna kinayə çalarları qatır və Atadan qurtulmuş Momonun azadlığını rəqsdə fiksə edir: daha heç kim onun seçiminə mane ola bilməz.

Rəqs başqa bir dəfə də seyrçiləri öz semantikas və yumoru ilə “tərpədə” bilir: Müsyö İbrahim və Momo maşın salonuna gəlirlər. Avtomobil satıcısı (Vüsal Mustafayev) mamba ritmində burcudə-burcudə, pudel itlər kimi hər-lənə-hər-lənə yaltaq və ləyaqətsiz xidmət-karlığı vizuallaşdırır. Bu, özgür, demokratik burjua cəmiyyətinin şıq geyimli, hər işə hazır savadlı köləsinin biabırçılıq rəqsidir.

Rejissorun məxsusi “imzaladığı” belə epizodların sayı tamaşada bir neçədir: Qız (Fidan Cəfərova) Momoya vedrənin içində ayağını yu-durdur. Bir dənə də söz yoxdur: sakitcə baxırsan, baxırsan, baxırsan və birdən...

Part: təbəssüm...

Və ya Müsyö İbrahimlə Momo səhnə önündə, olsun ki, gilənar qurusu və ya ayrı tumlu nəsə yeyib çayirdəyini həvəslə uzağa tüpü-rürlər: tüpürürlər, gülürlər, tüpürürlər, gülürlər. Bir dəfə, iki dəfə, üç dəfə... Axırı bezirsən... Elə ki aktyorlar ifrata və absurda bir təhər çatırlar (belə epizodları oynamaq aktyordan böyük məharət tələb edir) və ya çatdıqlarını imitasiya eləyirlər, bax onda...

Part: təbəssüm...

Amma görək, İbrahimlə ünsiyyətə qədər Moisey kimdi? Onun dini varımı? O, həqiqətən, yəhudi idimi? Axı yəhudilikdə dini, so-yadı uşaq Anasından alır! Anası isə Momonu hələ körpə ikən atıb getmişdi. Deməli, faktiki olaraq onun soyadı və dini yoxdur. Odur ki, Moisey asanca yəhudilikdən qırıla bilir, asanca Momo (“Muhamməd”

sözünün qısaldılmış forması) ola bilir, müsyö İbrahimin oğlu ola bilir.

Razılaşağ ki, çox aktual və yetərinçə konfliktli bir mesaj... Bir fransız, mümkün ki, yəhudi əsilli fransız – müəllifi nəzərdə tuturam – öz əsərində bir yəhudi yeniyetməni götürüb müsəlman eləyir. Heç kimin də buna təpkisi yox: hər şey normaldır. Bax, budur Avropa; budur avropalının düşüncə tərz: Moiseyin Momo olması onlar üçün problem deyil.

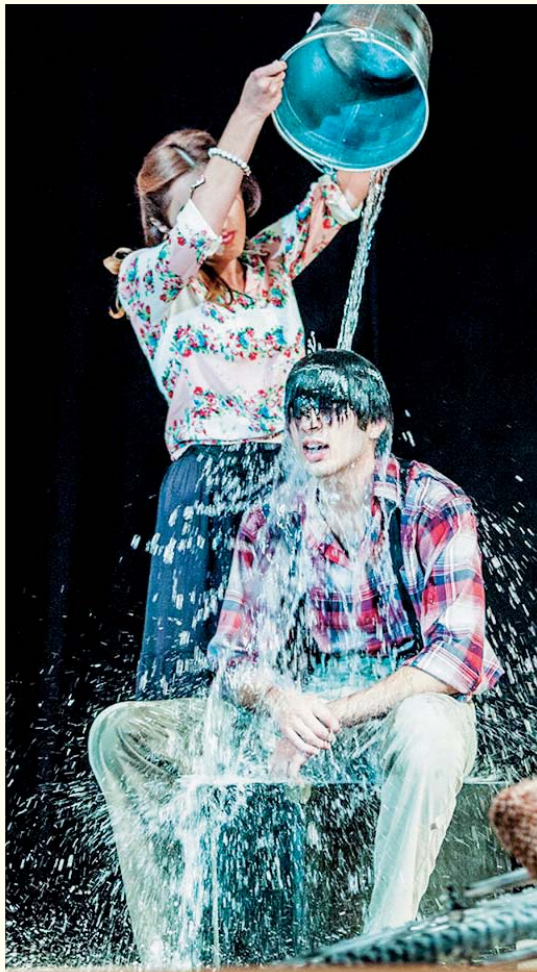
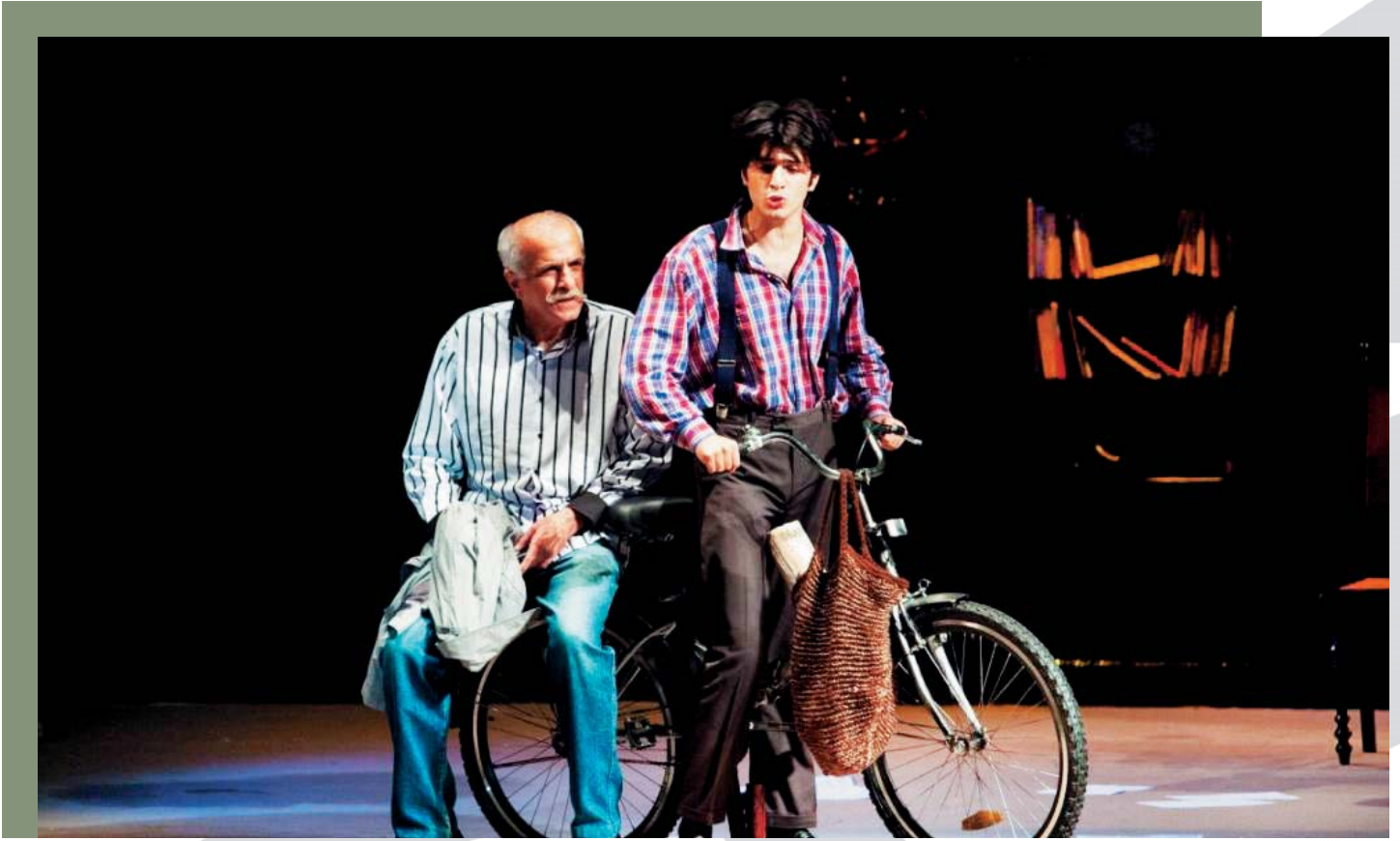
Part: təbəssüm...

Bütövlükdə, Ata fiquruna Ərşad Ələkbərov tamam fərqli bir mo-dusdan yanaşıb. Sosial statusuna görə Moiseyin atası klerkdir, və-killiklə məşğuldur və kasıb birsidir. Tamaşada isə onun bir yazı masası, bir stolüstü lampası, bir kitab-dəftəri var ki, gəl görəsən... Bu masa səhnədə əsas dekor predmetidir, mərkəzdə mövqələnib və mizanlar onun ətrafında bir karusel kimi qurulub. Rejissor Ərşad aktyor Sabir Məmmədovla birgə Atanı tamaşanın ilk yarisinin bəlkə də ən mühüm personajına çevirirlər və birinci hissədə “Momo və Atası” adlı bir tamaşa oynayırlar. Sabirin təqdimatında Ata görkəmcə heç də tərk ediləsi, ya da intihar astanasında dayanmış adam təəs-süratı oyatmır, əksinə, az qala yorğun alimə, intelligentə bənzəyir. Hərçənd duyulur ki, bir az əzvay və maymaqdır.

Digər bir fakt da isbatlayır ki, Momonun Atasına və onun “in-telligent” masasına səhnənin mərkəzində yer yoxdur. Dialoqa diq-qət eləyin. Momo gecənin istisində hünüləri öldürən (bu, rejissor improvizidir) Atasından soruşur: “Ata, sən Allaha inanırsan?” Sükut. Handan-hana Ata cavablayır sualı: “Deyəsən, kişiləşmişən a, oğ-lum”. Pauza. Sonradan əlavə eləyir: “Yox, Allaha iman gətirmək mə-nə heç vaxt nəsib olmayıb”.

Super dialoqdur və simptomatikdir. Dolayısı yolla Momonun Atası etiraf eləyir ki, həyatda kişi olmağı bacarmayıb. Çünki Allaha inanmayıb. Məntiqlə düşünəndə aydınlaşır ki, səhnənin mərkəzi ilə əlaqədar mən düz fikirdəyəm. Ancaq bura teatrdır və burada hər şey

mümkündür: hətta məntiq məntiqsizliyin məntiqini alqışlaya bilər.

Rejissor masanı səhnə oyunu ilə elə bağlayıb ki... onu tamaşanın teksturasına elə daxil edib ki... və aktyoru masa arxasında elə işlədib ki, sən qeyri-ixtiyari şəkildə ona “əhsən” deyirsən. Ən mühümüsə budur ki, rejissor Ərşad aktyor Sabir Məmmədova səhnədə yenidən ləzzətlə oynamağın dadını yaşadıb, onu teatra yox ha, çoxdan bəri uzaqlaşdığı sənət qapılarına qaytarıb. Sabir bu rolda inanılmaz dərəcədə effektivdir və hər jesti, mimikası ilə (masa arxasında lal-dinməz əyləşəndə də, ağcaqanadları ovcunda keflə öldürəndə də) Atanın bütün xarakter qəribəliyini mənalandıra bilir, hətta Ataya münasibətdə öz ironiyasını oynamağı da unutmur.

Bu azmış kimi rejissor masadan yararlanaraq aktyorlar üçün əla və qısa bir təzim də qurur: hərə bir dəfə masa arxasında kəpənək kimi ani görünüb, ani də yox olur.

Part: təbəssüm...

Mən baxış günü tamaşanı seyr eləmişdim: rejissuranı bəyənmişdim, Sabiri fərqləndirmişdim, xırda-para qeydlər aparmışdım, vəssalam. Düzü, inanmırdım ki, bu tamaşa “nəfəs alacaq”. Odur, premyera günü özümü bir teatrşünas kimi məcbur elədim ki, təkrarən tamaşaya gedim. Buna heyfislənmirəm: gözlərimin önündəcə tamaşa “yaşayırdı”, ritmə düşürdü, seyrçilərlə təmas qururdu. Bilirsiniz nə baş vermişdi? Baxış günü sərt, cod, kobud Müsyö İbrahimin - Fuad Poladovun premyera tamaşasında “buzu ərmişdi”. O, səhnədə işləməyə, öz səhnə cazibəsini teatrın fəzasına dağıtmağa, tərəfmüqabillərlə paylaşmağa başlamışdı, Quran çiçəklərilə sufələşmiş “ipək” Müsyö İbrahim olmuşdu.

Əgər Momo səhnəyə velosipedlə gəlsə, mürgülü, başıkepkalı, ahıl Müsyö İbrahim supermarketlərin çarxlı dəmir zənbili üstündə

seyrçi önünə çıxarılır. Mizan əladır, işarə konkretidir: əgər Momonun velosipedi varsa, İbrahimin çarxlı zənbili var; yəni tənlik bərabərləşir və estetik bütövlük yaranır. Müsyö İbrahim öz-özünə qane, tərkidünya bir kimsədir və dükancıdır, fransızlar üçün ərəbdir; çünki alverlə məşğul olur. Onun özü isə deyir: "Mən ərəb deyiləm, müsəlmanam". Məncə, Müsyö İbrahim nə ərəbdir, nə farsdır: o türkdür. Çünki vətəninə qayıdanda Momo ilə birgə öncə təkkələrə gedir, harada ki, dərvişlər fırlanırlar, fırlanırlar, fırlanırlar və orada səma eləyir, Momoya da səma eləməyi öyrədir. Müasir dünya məhz Türkiyəni dərvişliyin emblemi qismində qavrayır.

Fuad Poladovun ifasında Müsyö İbrahim daha çox xeyirxah müsəlmandır, nəinki Momonu oğlu kimi görmək istəyən bir kimsə. Onun İbrahimi Momoya yuxarıdan aşağı baxır, necə ki Əmir Teymur təfərrüata baxırdı. Fikrimcə, aktyor özünü heç cür əhvalatın mümkünlüyünə və Müsyö İbrahimin səmimiyyətinə, onun altruizminə, Momoya qarşı olan ata sevgisinə inandırma bilmir və nəticədə, yalnız bir ustad, bir tərbiyəçi kimi qalmaqla kifayətlənir. Odur ki, Müsyö İbrahim – Momo münasibətləri seyrçini təsirləndirmir. Momo Fuadın Müsyö İbrahimi üçün qocalıq oyuncağı kimi bir şeydir. Olsun ki, bu, rejissorun yozumu ilə diktə edilmiş bir məqamdır: bəlkə də rejissor aktyorlara emosiyalar qatında yalnız akvareldən faydalanmağı məsləhət bilib: nədən ki, akvareli yumorla qatışdırmaq daha rahatdır. Bu, rejissorun konsepsiyasında irəli gələn bir məqam kimi də çözülmək imkanına malik: yəhudi yəhudiliyindən dönməyəcək, nə qədər dəyişsə də, Momo olsa da, oğlunu İbrahim adlandırırsa da. Hərçənd İbrahim Xəlilullah hamımızın əcdadlarının əcdadı... Onda nəyin dərdini çəkirik ki?... Sonucda yaddaşımız ki eynidir...

Part: təbəssüm...

Rejissor Müsyö İbrahimin "səması"nı da əla fikirləşib. Aktyor velosipedə ayləşir, personajın son sözlərini deyir və dümağ süd yolu kimi görünən işıq selinin altında, bir nur içində əbədiyyətə qovuşur.

Müsyö İbrahim, velosiped çərxi-fələyküm...

Bundan sonrasına Momo da İbrahim kimi ərəbdir; dükən işlədir və Anası ilə "mən səni tanımadım, sən məni" oyununa başlayır, öz adi həyatının dadını çıxarır, evlənilib oğul-uşaq sahibi olur. Premyera günü Mehriban Zəki də baxış tamaşasından fərqli çox sakit idi, tələb olunandan artıq oynamırdı, əsl yəhudi qadını kimi xırda-xırda "sındırırdı", Ərşadın 60-cı illər "foto"sunun atmosferinə tam uyuşurdu.

Tamaşanın mizan rəsmi bir çiçəyin ləçəkləri konfiqurasiyasında düşünüldü sanki. Ya da mümkün ki, mən bunu öz təsəvvürümdən tamaşaya proyeksiya eləyirəm. Amma, həqiqətən, dekorlar (quruluşçu rəssam Samirə Həsənova) səhnənin ortasında çiçək ləçəkləri kimi sıxdır, ətrafda isə bir rahatlıq və boşluq var. Bu həm də tamaşaya bir dinamika, bir genişlik gətirən faktor kimi dəyərləndirilə bilər. Hətta Ərşadın tamaşasını "Çiçək və velosiped" də adlandırmaq olardı.

Məncə, bu, Milli Teatrın müasir tarixinin dönüş nöqtəsidir: artıq geriye yol yoxdur. Ərşad Azərbaycan səhnəsində çağdaş rejissuranın dili ilə çox sadə və orqanik bir şəkildə danışmağa başladı, ruhən cavan bir tamaşa hazırladı...

Heç elə bir teatr günüm olmur ki, mən İbrahimin oğlu Vaqifi xatırlamayım...

Part: təbəssüm... ♦

Aydın Talıbzadə,
teatrşünas

...DİLİMİZİN DƏ DAHI SƏNƏTKARI

SANKT-PETERBURQ İNCƏSƏNƏT TARİXİ İNSTİTUTUNUN PROFESSORU YEVGENİ BRAUDONUN (1882-1939) "XALQ MUSIQISININ BÖYÜK DİLÇİSİ" ADLANDIRDIĞI ÜZEYİR BƏY HACIBƏYLİ HƏR ŞEYİ ÖZÜNDƏ EHTİVA EDƏN MİLLİ MƏDƏNİYYƏTİMİZİN DƏ AZMAN DİLÇİSİ İDİ...

“Son zamanlar azərbaycan dilinin bayağılaşdırılması zıyalılarımızı çox narahat edən problemə çevrilməkdədir. Hər gün radio-televisiya kanallarından eşitdiyimiz nəhamar cümlələr, Azərbaycan qrammatikasına yad ibarələr, savadsız, mənasız, kələ-kötür deyim tərzləri, dilə zidd vurğular, yeri gəldi-gəlmədi işlənən ifadələr əsəblərimizi tarıma çəkir...

Bu gün az qala bütün Azərbaycan nitqi “belə deyək” xəstəliyinə, “hardasa”, “hansı ki” şəkərinə tutulub. Efir-ekranda çıxış edənlərin əksəriyyəti “belə deyək”siz keçinmir. Bu, haradan qaynaqlanır? Nə

üçün bu mənasız ifadəni hər kəlməbaşı eşidib qıcıqlanmalıyıq? Bundan əlavə, əksər telekanallarda həftənin günləri “rəqəmsal”laşdırılaraq (“bazar”, yaxud “istirahət” günü istisna edilməklə) 1-ci, 2-ci, 3-cü, 4-cü, 5-ci, 6-cı gün kimi ifadə edilir. Yəni, “bazar ertəsi”, “çərşənbə axşamı”, “çərşənbə”, “cümə axşamı”, “cümə”, “şənbə” günü demək çətindirmi (və ya məlum klassik tipin leksikonuna iqtibasən desək, şəxsin bisavadlığını da dəlalət edir)? Axı, bunlar “dünyəvi zənginlər”dən sayılan azərbaycan dili üçün “kiçik məsələ” olsa da, onun gözəlliyinə xələl gətirən, vəzn hüsnünü bəsitləşdirib-cılızlaşdırən amillərdəndir! Bizim ana dilimizin gözəl, axıcı, melodik, çoxcaqlı olduğunu zaman-zaman əcnəbi alimlər, ədiblər də dönə-dönə vurğulamış, bu dilin zənginliyi haqda maraqlı fikirlər söyləmişlər. Məşhur ingilis dilçisi Maks Müller: “Azəri türkcəsi öz qrammatik formaları, söz ehtiyatı, üslub imkanları ilə barlı-bəhərli ağacı xatırladır. Özü də bu ağac o qədər barlıdır ki, budaqları ağırlıqdan sına bilər...”

1843-cü ildə Tiflisə gələn məşhur alman yazıçısı, tərcüməçi və şairi Fridrix Bodenshtedt: “O zamanlar mən Tiflisdə yaşayan yeganə alman idim ki, Şərqi dillərini öyrənmək istəyirdim. Mən tatar (azərbaycan türkcəsi - S.Q.) dilindən başladım, çünki bu dil Qafqazda müxtəlif millətlərdən olan insanlarla ünsiyyət üçün vacib sayılırdı. Bu dili bilən hər kəs hər yerdə rus dilini bilmədən də baş çıxara bilərdi.” Bu fikri bir çox məqalələrində vurğulayan böyük mütəfəkkir Üzeyir bəy Hacıbəyli “Azərbaycan” qəzetində (1 dekabr 1918) Azərbaycan türkcəsini işləklilik baxımından Avropada fransız dili ilə müqayisə edərək yazırdı: “Dilimizin bütün Qafqazda ümumi bir dil olduğunu, məsələn, bir ləzgi ilə bir erməninin və ya bir malakan ilə bir aysorun bir-biri ilə türk - azərbaycan dili ilə danışmağa məcbur olduğunu (Yevropaya və müttəfiq dövlətlərlə) isbat etməliyik”. Hələ bundan iki il öncə “İrşad” qəzetində çap etdirdiyi məqaləsində dilimizin “Avropa üləma və filosoflarının rəyinə nəzərən ən kamil bir dil” olduğunu, “onun vasitəsilə insan ən ali fikirlərini və hisslərini bəyana qadir”liyini yazır, bu zəngin xəzinədən istifadə etməməyin özünü böyük bir bədbəxtlik hesab edirdi. Həm o məşhur Avropa alim və yazıçılarının, həm bu dahi sənətkarımızın çox yüksək dəyər verdikləri azərbaycan dilini bayağılaşdıranları hansı ifadələrlə “dəyərləndirək?” Bəlkə elə Üzeyir bəyin milli təəssübkeş çağdaşlarından olmuş şair Əli Nəzminin bir bənd şeiri ilə:

***“Dil” var ikən gəlin “lisan” deməyək,
Döndərib farscaya “zəban” deməyək,
Ərəbi göndərək öz evlərinə,
Farsa da – qal bizdə “mehman” deməyək...***

Dövlətimiz, ölkə başçılarımız vaxtaşırı olaraq bu məsələyə müxtəlif sərəncam və fərmanlarla ana dilimizin inkişafına, qorunmasına ciddi töhfələr veriblər və bu, son illər daha da intensivləşib. Bu baxımdan ulu öndərimiz Heydər Əliyevin 9 avqust 2001-ci il tarixli “Azərbaycan Əlifbası və Azərbaycan Dili Gününün təsis edilməsi haqqında” fərmanı xüsusi önəm daşıyır. Həmin fərmana əsasən 2002-ci ildən bəri hər il avqustun 1-də respublikamızda Azərbaycan Əlifbası və Azərbaycan Dili Günü qeyd edilir. Ölkə başçısı İlham Əliyevin 23 may 2012-ci il tarixli “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı haqqında” sərəncamında deyilir: “Ölkəmizin zaman-zaman müxtəlif imperiyalar tərkibində yaşamağa məcbur olmasına baxmayaraq, ana dilimiz həttə bu ağır vaxtlarda belə milli məfkurənin, milli şüurun və milli-mədəni dəyərlərin layiqincə yaşamasını və inkişafını təmin etmişdir. Bu gün onun qorunması və qayğı ilə əhatə olunması müstəqil Azərbaycanın hər bir vətəndaşının müqəddəs borcudur”.

“ Bəli, ana dilimizi qorumaq, onun saflığı, aşınmaması keşiyində layiqincə durmaq, nəticə etibarilə inkişaf etdirmək hər birimizin borcudur. Necə ki, zaman-zaman Azərbaycanın dahi şəxsiyyətləri, böyük söz ustadlarımız, sənət xadimlərimiz bu müqəddəs borca hədsiz həssaslıqla yanaşmış, bu yolda mübarizələr aparmış, böyük işlər görmüşlər. Belə şəxsiyyətlərdən biri də dünya şöhrətli dahi bəstəkar, mahir publisist, dramaturq, pedaqoq, alim, akademik, ictimai xadim, milli-bəşəri xeyrixah Üzeyir bəy Hacıbəylidir.

Bu böyük dühanın əqidəsincə, hər millətin varlığının əsas amili onun dilidir: "Ana dilimizə əhəmiyyət verməsək, ola bilər ki, bir gün dilimiz itər-batar, yox olar və bir millətin də ki dili batdı, o millətin özü də batar, çünki bir millətin varlığına, yaşamasına isbat vücut onun dilidir" ("Həqiqət" qəzeti, 24-25 yanvar 1910-cu il).

Öz məqalələrində dəfələrlə ana dilimizin saflığı, onun yad sözlərdən təmizlənməsi, sırf azərbaycan türkcəsi olması məsələsinə toxunan Üzeyir bəy Hacıbəyli imperiyanın mərkəzi mətbuatını da müntəzəm izləyir, bəzi ümumproblematik materiallara münasibət bildirir, milli-mənəvi dəyərlərimizi aşığılayanlara isə kəskin cavablar yazırdı. Bu xüsusda onun "Bir xanım əfəndinin bizlərə hüsn-i təvəccöhi" məqaləsi çox maraqlıdır. 20 yaşlı mühərrir "Həyat" qəzetinin 1905-ci il 10 sentyabr tarixli 62-ci sayında "Üzeyir" imzası ilə dərc etdirdiyi həmin məqaləsində "Peterburqskiye vedemosti" qəzetində Maqda Neyman adlı bir yazarın ana dilimiz əleyhinə yürütdüyü həyasız böhtanı öz, məntiqi və böyük mətbu mədəniyyətilə bir heç etmişdir!

Ana dilinin tədrisi məsələsini irəli sürən Üzeyir bəy Hacıbəyli bir-birinin ardınca üç məqalə yazmışdır. "Hansı vasitələr ilə dilimizi öyrənilib kəsbi-maarif etməliyik" sərlövhəsi altında "İrşad" qəzetinin 1906-cı il 15, 16, və 20 fevral tarixli saylarında "Üzeyir bəy Hacıbəyov" imzası ilə dərc edilmiş bu məqalələrdə Üzeyir bəy ana dili haqqında çox qiymətli fikirlər irəli sürmüşdür. Ana dilini bilməyənləri istehza ilə "zavallı" adlandıran və bu qisim insanlara ana dilini öyrənmək üçün yollar göstərən ədib bir daha xüsusi olaraq vurğulayır ki, "...Avropa dillərinə vəqif olan zat, öz dilini də mükəmməl surətdə bilsə, hər bir cəhətdən millətə artıq nəf gətirər".

Təbii ki, heç vaxt çox dil bilməyin əleyhinə olmamış Üzeyir bəy daim - öz doğma dilini bilməyib ərəb, fars, rus, ingilis, fransız dillərində "bülbül kimi ötənlərə" istehza ilə gülmüş, buna qarşı barışmaz olmuşdur. Böyük sənətkar özü azərbaycan dilini, təhsil aldığı rus dilini bütün incəliklərlə bilməklə yanaşı, bir neçə dilə - ərəb, fars, türk, tatar, gürcü, ləzgi, fransız dillərində sərbəst danışmışdır. Belə bir qabiliyyət sahibinin dil məsələsinə tez-tez və bəzən sərt bir ərklə müraciət etməsi, azərbaycan türkcəsini mükəmməl öyrənmək üçün xalqına tövsiyə və məsləhətlər verməsi tamamilə təbii, büsbütün haqqına idi.

Üzeyir bəy "Üsuli-təbii" (müəllim Əli cənablarına müxtəsər cavab) yazısında qeyd deyir: "Qafqazda türk dilini mükəmməl bilənlərdən Əli bəy Hüseynzadə cənabları dəfələrlə qəti surətdə elan etmişdir ki, türk dilində "hansı ki", "hansılar ki" sözü yoxdur. Mən də deyirəm ki, ilə dərs verən müəllimlər bu sözü rusun "kotory" kəlməsini tərcümə etmək üçün özlərindən çıxardıblar, onun istemalı lüzumsuz bir ağırlıqdır". Qəribədir ki, bu fikrin üstündən bir əsr keçməsinə baxmayaraq, həmin ifadələr yenə işlənir. Elə "belə deyək" kəlməsi də o qəbildəndir! Buradan belə çıxmırmı ki, biz söz sərrafları olan ustadlarımızın örnək fikirlərini də qulaqardına vururuq.

Üzeyir bəy Hacıbəyli "Yeni üsuli-təbii haqqında bir neçə söz", "Üsuli-təbii" ("Tərəqqi" 6, 8 mart, 1 aprel 1909), "Dilimizi korlayanlar" ("İqbal" 16 oktyabr 1912) və s. məqalələrində də ana dili məsələlərindən geniş bəhs edir. Müəllif, "Dilimizi korlayanlar" mətləbi artistlə axundun "dual"lığından bəyan edirdi: "Axund belə danışır: - Zamani ki, mən burada əklətmişəm, hərəgah bir şəxs ki, onun zahiri və ba-

tini mənə məlum olmayan surətdə qapıdan daxil olub içəri girdi və mənə salam verdi, hansı ki, mənə aiddir və yainki, aid döğül, onda yaqinlik hasil etmək xaric əz-məkandır, mənə fərzdır ki, mən onun salamının cavabında deyəm ki, əleykəssalam!

Axund belə demək istəyir ki, tanımadığın bir adam sənə salam versə, salam almaq sənə borcdur. Amma farsdan tərcümə eləyir, dilimizin sərf-nəhvini bilmir, ona görə də mətləb dolaşıq düşür...

Artistlər də bizim dilimizi bu sayaq korlayırlar: "Bu gün Tağıyevin teatrında oynanılacaqdır suznaq bir faciə "Gaveyi-ahəngər". Fasilələrdə çalacaq tarzən və oxuyacaq xanəndə, filanın rolunu oynayacaq məşhur filan artist"...

Uşaq bazara gedib qoz alır və evə qayıdıb anasına deyir ki, "Ana, bazardan qoz aldım".

Amma artist bazardan qoz alıb qayıtsa, anasına belə deyər:

- Ana, bazardan aldım qoz.

Teatrlar üçün yazılan elanları savadlı bir adama həvalə etsəydilər, çox əcəb olardı".

Üzeyir bəy öz əsərlərində - istər operettalarında, istər operalarına yazdığı librettolarda, istərsə də publisistik yazılarında ana dilimizin bütün qanunlarına riayət etmiş, onun gözəlliyini, zərifliyini qoruyub saxlamış, hətta artıq zərb-məsələ çevrilmiş "Heç hənanın yeridir", "Tarixi-Nadir"i yarıya qədər oxumuşam", "O olmasın, bu olsun", "Bir nəfər molla, üç manat pul, bir kəllə qənd - vəssalam, şüdtamam", "Pulun var, gələm", "Bəs mənim bir abbasım", "Əşi, siz gəlini gətirəndə bir baxmadınız görək ki, ha bu arvaddır, yoxsa kişi?", "Sən dul, mən dul" və sair ifadələrlə dilimizi zənginləşdirmişdir.

“1977-ci ildə Almaniya da çap etdirdiyi (Üzeyir bəy Hacıbəylinin həyat və fəaliyyətindən bəhs edən) Cənubi Azərbaycan kökənli soydaşımız Eldost yazır: “Məşədi İbad” əsəri həm də azərbaycan dilinin şirin, mənalı, gözəl ifadələri və məsəlləri məcmuəsidir. Bu ifadələr bir tərəfdən dilimizin zəngin, mükəmməl bir dil, o biri tərəfdən isə Üzeyir Hacıbəylinin xalq dilinə bağlı ustad qələm sahibi olmasını nümayiş etdirir.

Akademik Məmməd Arif Dadaşzadənin dediklərindən: "Bir dəfə S.Rəhimovun dilini tənqid etmişdim. Məqalə çıxandan sonra mənə dedilər ki, Üzeyir bəy səni axtarır, ona zəng elə. Mən bir qədər təşvişə düşdüm: - görəsən Üzeyir bəy mənə nə üçün axtarır? - deyə düşündüm. Zəng vurdum, dedi ki, Arif, bir mənim yanıma gələrsən. Getdim, içəri girəndə məqaləmi onun stolunun üstündə gördüm. S.Rəhimovun dilindən gətirdiyim sözlərin altından qırmızı qələmlə xətt çəkmişdi. Salamlaşdıq, oturdum. Dedi ki, məqalən pis deyil, xoşuma gəldi. Amma S.Rəhimovun dilindən gətirdiyin sözlərdə səninlə razılaşmaq çətinidir. Sən Bakıda və onun ətraf kəndlərində az işlənən, lakin rayonların bir çoxu üçün xarakterik olan bu sözlərin əleyhinə getməklə, ədəbi dilimizi yoxsullaşdırmış olursanmı? Bəs az işlənən və işlənilməyən bu sözləri yazıçılarımız bədii əsərlərdə işlətməsələr, necə olar? Mən razılaşdım və səhvimi başa düşdüm" (Ələkbər Məmmədov, "Nur karvanı" kitabı, Bakı - 2003, səh. 138).

Bəzən Üzeyir bəy Hacıbəylinin həyat fəlsəfəsi insanı yaxşı mənada

1905-ci il

1936-ci il

heyrtləndirir. Düşünürsən: – 63 il yaşamış bir şəxs bu qədər işin öhdəsindən necə gəlir? Və belə qənaətə gəlirsən ki, doğrudan bu insanda peyğəmbərlik qüdrəti varmış. Əks halda...Yəni adi insan və bu qədər universal fəaliyyət, ümummilli, ümumxəlqi yaşadıcılıq?!. Daim dahiyanə işlər görmüş bu dahi məşğul olduğu bütün sahələrdə olduğu kimi, dilçilik elmimizə də əvəzsiz töhfələr vermişdir... ♦

Səadət Qarabağlı

50 il dirijor pultu arxasında...

O, musiqi dünyasında yaşayır. Öz işini elə bir yüksəkliyə ucaldır ki, həmin zirvədə bu fəaliyyət böyük mədəniyyət kəşfinə, tapıntısına çevrilir. O, təkəcə dirijor deyil. Eyni zamanda, diqqət mərkəzidir...! Onun mənəvi nəcibliyi bəzən özünə qarşı çevrilir. Amma yenə də əvvəlki kimi inam və ehtiramla öz arzularına, öz musiqisinə, öz orkestrinə xidmət edir...

O, ustaddır! Nə yaxşı ki, musiqi tariximizdə Üzeyir Hacıbəyovu, Qara Qarayevi, Fikrət Əmirovu, Cövdət Hacıyevi, Arif Məlikovu yeni tərzdə təqdim edən dirijorumuz - maestro Rauf Abdullayev var...

Altmışınçı illərin ortalarından bu günə qədər bütün Azərbaycan musiqisi Rauf Abdullayevin köynəyindən keçib.

Onun haqqında çox danışılır. Xüsusilə də bu il... çünki yaradıcılığının 50 illiyidir. Yeri gəlmişkən, oktyabrın 29-da dirijorun 78 yaşı tamam oldu

Yaradıcılığında Azərbaycan musiqi tarixinin 50 illik bir dövrü boy göstərən, zəngin repertuara malik ustad sənətkar - Rauf Abdullayev! Onu hamı sevir: orkestr üzvləri də, xor kollektivi də, ifaçılar da, tələbələri də... Və bu bağlılıq görünüş üçün deyil, səmimidir, ürəkdəndir! Taleyinə Rauf Abdullayev sənətindən öyrənmək, bəhrələnmək kimi bir xoşbəxtlik nəsim olan tələbələri, yaradıcılığının 50 illiyi münasibəti ilə Maestro barədə fikirlərini qələmə alaraq redaksiyamıza göndəriblər. Müəllimlərinə sevgi, inam və ehtiram ifadə edən yazılar bundan sonra da mütəmadi olaraq oxucularımıza təqdim ediləcək...

Rauf Abdullayev yeganə dirijordur ki, Q.Qarayevin demək olar ki, bütün orkestr əsərlərini (yalnız 2 saylı simfoniya və "Çilgün Qaskoniyalı" musikalı istisna olmaqla) ifa etmişdir. Bu iki şəxsi bir-birinə çox səmimi münasibətlər bağlayırdı. Q.Qarayev onu Leninqrad Konservatoriyasını bitirərək Bakıya qayıtdığı dövrdən çox diqqətlə izləyir, istedadını yüksək qiymətləndirir parlaq gələcəyi olacağını etiraf edirdi. Gənc dirijor tezliklə özünü göstərdi. 1969-cu ildə Qara Qarayevə xüsusi ehtiram bəsləyən mədəniyyət naziri Rauf Hacıyev ondan Rauf Abdullayevin Opera teatrına baş dirijor təyin edilməsi barədə fikrini soruşanda, bəstəkar gənc maestronun namizədliyini dəstəkləməkdə yanılmamışdı.

— ...Rauf Abdullayev 1937-ci il oktyabrın 29-da Bakı şəhərində anadan olub. 1959-cu ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının fortepiano fakültəsini bitirib, 1960-1965-ci illərdə N.A.Rimski - Korsakov adına Leninqrad Dövlət Konservatoriyasında opera və simfonik orkestr dirijorluğu fakültəsində təhsil alıb.

1965-ci ildən 1984-cü ilədək Rauf Abdullayevin dirijor kimi yaradıcılıq fəaliyyəti Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrı ilə bağlı olub. O, teatrın baş dirijoru kimi bu sənət ocağının uzun illər yüksək bədii səviyyəsinin, repertuar zənginliyinin təmin olunmasın-

da böyük rol oynayır. İstedadlı sənətkar Ü.Hacıbəylinin “Koroğlu”, M.Maqomayevin “Şah İsmayıl”, Ş.Axundovanın “Gəlin qayası”, Z.Bağirovun “Aygün”, C.Cahangirovun “Xanəndənin taleyi”, A.Borodin “Knyaz İqor”, C.Puççininin “Toska” və “Bohema”, C.Verдинin “Traviata” və “Otello”, M.Quliyevin “Aldanmış ulduzlar” operaları, Q.Qarayevin “Yeddi gözəl”, “İldırım yolları”, “Leyli və Məcnun”, A.Əlizadənin “Babək”, A.Məlikovun “İki qəlb dastanı”, N.Məmmədovun “Humay”, F.Qarayevin “Qobustan kölgələri”, “Kaleydoskop” baletlərinə yüksək səviyyədə dirijorluq edib.

“**Rauf Abdullayev 1984-cü ildən Ü.Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestrinin bədii rəhbəri və baş dirijoru kimi fəaliyyət göstərir. Onun musiqi duyumu, dirijorluq interpretasiyası yeniliyi, özünəməxsus dəst-xətti ilə seçilir. Rauf Abdullayevin repertuarında dünya klassik musiqisinin ən parlaq əsərləri mühüm yer tutur. O, müasir Azərbaycan bəstəkarlarının bir sıra yeni simfonik, kantata-oratoriya, musiqili-səhnə əsərlərinin ilk ifaçısı olmuş, musiqi sənətini, milli ifaçılıq məktəbini zənginləşdirən, onun ənənələrini davam etdirən dəyərli sənətçilərdən biridir. Dünyanın ən nüfuzlu konsert salonlarındakı çıxışları Rauf Abdullayevi geniş dinləyici kütləsinə tanıdıb sevdirə bilmişdir.**

Görkəmli dirijorun rəhbərliyi ilə Ü.Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestri bir çox xarici ölkələrdə – Rusiyada, Türkiyədə, ABŞ-da, Fransada, Almaniyada, İtaliyada, İsveçrədə, Finlandiyada, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərində, Böyük Britaniyada və s. böyük uğurla çıxış edib.

Rauf Abdullayevin Mstislav Rostropoviç, Bella Davidoviç, Dmitri Sitkovetski, Qidon Kremer, İvan Monigetti, Vladimir Kraynev, Nikolay Petrov, Denis Matsuyev, Boris Berezovski, Plácido Domingo, Müslüm Maqomayev, Tamara Sinyavskaya, Oksana Yablonskaya, Eliso Virsaladze, Natalya Qutman və bir çox dünyaşöhrətli solistlərlə yaradıcı əməkdaşlığı qeyd olunmalıdır.

Görkəmli sənətçi 1991-1997-ci illərdə Türkiyəyə dəvət olunaraq, Ankara Dövlət Opera və Balet Teatrında baş dirijor kimi fəaliyyət göstərmişdir. Rauf Abdullayev Q.Qarayev Müasir Musiqi Festivalının (1986, 1988, 1989, 2011), Şostakoviç Festivalının (2006), Vokalçıların Bülbül adına Beynəlxalq müsabiqəsinin (2000, 2005, 2007, 2010), Rostropoviç Beynəlxalq Musiqi Festivalının (2007-2011), Qəbələ Beynəlxalq Musiqi Festivalının (2009-2012), Ü.Hacıbəyli Beynəlxalq Musiqi Festivalının (2009-2011) keçirilməsində fəal iştirak etmişdir.

2015-ci il oktyabr ayının 9-da Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında Rauf Abdullayevin yaradıcılıq fəaliyyətinin 50 illiyinə həsr olunmuş yubiley gecəsi keçirildi. Hər bir tamaşaçı bu zaldə, həmişəki kimi, onun üçün toplaşmışdı. Bu gecə xüsusi idi, çünki konsertin proqramında Rauf Abdullayevin ən çox sevdiyi əsərlər yer almışdı. Yohannes Bramsın 4 saylı simfoniyası və Qustav Malerin 1 saylı simfoniyası... Bu əsərləri Azərbaycan musiqi səhnəsində yalnız onun idarəsi altında dinləmək hər bir musiqçinin arzusu idi.

09
OKTYABR
2015

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MƏDƏNİYYƏT VƏ TURİZM NAZIRLIYI

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT FİLMONİYASI

**Görkəmli Azərbaycan dirijoru, Xalq artisti,
Dövlət mükafatı laureatı, professor**

Rauf Abdullayevin

**Yaradıcılıq fəaliyyətinin 50 illiyinə
həsr olunmuş yubiley gecəsi**

PROQRAM: J. Brahms - Simfoniya № 4, e-moll
G. Mahler - Simfoniya № 1, D-dur

Gecə 19.00-da Azərbaycan Dövlət
Filarmoniyasında keçiriləcəkdir (ünvan: İstiqlaliyyət küçəsi, 10)

Maestronun yaradıcılığında Bramsın musiqisi mühüm yerlərdən birini tutur.

“**Sözlərinə görə: "Bramsı sevməmək olmaz. Yaratdığı elə musiqidir ki, həmişə ona tərəf getmək istəyirsən. O zirvədir, özü də çətin çatılacaq zirvə. Mən həmişə Bramsın musiqisinə qayıtmaq istəyirəm".**

Bramsın demək olar ki, bütün simfonik əsərləri onun repertuarına daxildir, amma bunları kifayət qədər nadir hallarda ifa edir və hesab edir ki, bu, ilk növbədə insanın özünün özü qarşısında böyük məsuliyyətdir.

Qustav Malerin də əsərləri onun ifasında eyni yüksələn qüvvə ilə səslənir! O, musiqi tarixinin hansı dövrünə toxunursa, onu bugünkü gün üçün həyati anlamda aktual edir, müasir dövrümüzün düşüncə və istəklərinə uyğunlaşdırır. Simfoniyanın dirijor Rauf Abdullayev tərəfindən temperamentli ifasını xüsusilə qeyd etmək lazımdır. **Qustav Maler musiqidə qorxmaz və iradsız cəngavər idi.** O, musiqi tarixində daima müasir səslənən simalardan biridir. Yaradıcılığının əsas mövzusu **insan və zamandır.** Bu, hər zaman konfliktli bir mövzu olaraq, bəstəkarın bütün yaradıcılığı boyu öz əksini tapır.

İşin maraqlı tərəfi Q.Malerin niyə məhz bu yubiley gecəsində

Yubiley gecəsində tamaşaçı
Maestronu alqışlayır

Ulu öndər Heydər Əliyev, Fidan və Xuraman Qasımovalar, Fərhad Bədəlbəyli və R.Abdullayev

Arif Məlikovla

Müslüm Maqomayevlə

Respublikanın Əməkdar artisti (klarnet) Şükür Səmədovun fikirləri də olduqca maraqlıdır:

“Rauf Abdullayev əlləri ilə danışan, qulaqları ilə görən, gözləri ilə eşidən dirijorlardandır. Mən bu gün xoşbəxtəm ki, onunla işləyirəm. Onu daha əvvəldən tanıyan və birgə çalışan musiqiçilərə yaxşı mənada qibtə etmişəm. Musiqidə öz yollarını təzəcə başlayan cavanların isə, sadəcə, bəxtləri gətirib ki, maestro Abdullayev kimi parlaq bir dirijordan öyrənmək imkanı qazanıblar. Onunla çalışmaq əsl bayramdır”.

proqramda yer alması idi. Maestro belə izah etdi: "Mən Malerin musiqisini ilk dəfə 1961-ci ildə dinləmişəm. Nikolay Semyonoviç Rabinoviç musiqi həyatımda rol oynamış insanlardan biridir. O məni ilk dəfə Maler musiqisi ilə tanış etdi. Mən bu musiqini eşitdim və ona aşiq oldum. Bu musiqinin müstəsna emosional qüvvəsi, onun dərin fəlsəfi ideyası məni valeh etdi. Hələ o vaxtlar arzu edirdim ki, Malerin partiturasını ifa etmək üçün imkan düşsün. Nikolay Semyonoviçin ifasındakı "Dünya haqqında nəğmə" və 10-cu natamam simfoniya indiyədək yaddaşımda qalıb. Q.Maleri ifa etmək orkestr üçün o qədər də asan deyil. Mən çox şadam ki, orkestrimiz bu gün belə bir çətinliyin öhdəsindən gəlir".

Bu konsert çoxlarının xatirəsində uzun müddət qalacaq! Hər bir görkəmli şəxsiyyətin yaradıcılığına müraciət etdikdə biz mütləq özümüzdə aid olan tərəfi tapırıq. Maestronun sözlərindən sonra, niyə məhz bu gecə Qustav Malerin simfoniyasını ifa etdiyini anladım. Bizə musiqi həyatımızda "tələ açarını" elə ilk müəllimimiz verir.

Yubiley gecəsində iştirak edən bəstəkar Fərəc Qarayev Maestro haqqında deyir:

“Əgər mən royalda ifa etmək istəsəydim Aleksey Lyubimov kimi ifa edərdim, skripkada Liana İsakadze kimi çalardım, əgər dirijorluğu arzulasaydım, onda mütləq Rauf Abdullayev kimi olmaq istərdim. Onun çox qeyri-adi qavrayışı var və bəlli deyil ki, çoxluq təşkil edən nədir? İstedad, yoxsa peşəkarlıq? Dirijorluq texnikasında sirr yoxdur, o, ani olaraq əsərin məğzinə müdaxilə edir”.

Azərbaycan musiqi sənəti sahəsindəki xidmətlərinə görə Rauf Abdullayev 1970-ci ildə Əməkdar incəsənət xadimi, 1982-ci ildə Xalq artisti fəxri adlarına, 1988-ci ildə Dövlət mükafatına layiq görülüb 1997-ci ildə "Şöhrət" ordeni ilə təltif edilib. Prezident təqaüddçüsüdür. Maestro fəal və yorulmaz karyerası müddətində digər çoxsaylı mükafatlar və fəxri adlarla, həmçinin xarici dövlətlərin nüfuzlu titullar ilə təltif olunub. O eyni zamanda 1993-cü ildən 1997-ci ilədək baş dirijor kimi çalışdığı Ankara Opera və Balet Teatrında dirijorluq fəaliyyətinə görə iki dəfə Türkiyədə "İlin ən yaxşı dirijoru" adına layiq görülüb.

Əziz müəllimimiz! Sizi həyatınızın 78-ci, yaradıcılığınızın isə 50-ci zirvəsində görməyimizə çox şadıq. Azərbaycan xalqının, dünya və ölkə musiqisəvərlərinin, hamıdan da öncə tələbələrinin Rauf Abdullayev şəxsiyyətinə, sənətinə, pedaqoji fəaliyyətinə böyük ehtiyacı var. Ona görə də hələ uzun illər bundan sonra beləcə gümrəh, gülərlüz, məhsuldar yaşayın, yaradın. İnsan və sənətkar ömrününüzün yubileyləri mübarək olsun! ❖

Aysel Məhərrəmçizi,
Bakı Musiqi Akademiyası
musiqişünaslıq fakültəsinin IV kurs tələbəsi

Bir t  z  naq l ba slar d  nya...

“ Azərbaycan poeziyasının parlaq siması, bu il yubileyi qeyd edilən Xalq şairi, "  hr t" v  "  r f" ordenli Fikrət Qoca. Qoca olduğu qədər də cavan şair!   z  deyir ki, mat qalmışam, bu 80 ili nə vaxt yaşadım! Çox təəssüf ki, insan  mr  belə qısadır. Elə bil d n n, sra ag n ba la ıq, ayaqyalın qa an uşaq mən deyildim. Bəlkə də insan 800 il yaşamaq istəyər, amma,  z  kimi, kimsədən asılı olmadan...

F KR T QOCA - 80

Yazdıqları ilə yaşadan... yazaraq yaşayan Fikrət Qoca şeirlərinin birində:

Bu boyda xoşbəxtlikdən xəbərin yoxdur, insan!
Xoşbəxtsən doğulmusan!
– söyləyir

Həyat yoldaşı Raya xanım (1973-cü il)

“...Milyon il öncə də belə idi, milyon il sonra da belə olacaq...” Bəli, şairlər doğulacaq, könünü sözə verəcək, sözün həsrətini çəkəcək, sözdən ötrü öləcək, sözü ürəyinin qanından, canından, ruhundan keçirib yenidən dirildəcək. Milyon il öncə də belə idi, milyon il sonra da belə olacaq, zaman-zaman şairlər doğulacaq...

Şair doğulmağın özü də bir xoşbəxtlik, tale naxışdır. Nə yaxşı ki, bu dünyada sən də varsan, yaşamısan, yaşayırsan, Fikrət Qoca!

“Bəzən mənə elə gəlir ki, milyon kilometrə ömür yaşamışam, kim bilir harada dayanacağam”, – deyən şair sözə qulluq edən yox, sözün sahibi olan sənətkarlardandır. Şeiri ani qışqırığa bənzədir şair. Bu qışqırıq sevincin də ola bilər, kədərindən də...

*Sevgi gözəl bələdi,
Bələsi mənə gəlsin.
Ənsüz həyat zülmətdi,
Zülmətli günə gəlsin.
Yazıqı gəlsin mənə,
Dolansın, yənə gəlsin.
Ən qədim dindi sevgi,
Bu dünya dinə gəlsin.*

Onun yaradıcılığında elə parlaq nümunələr var, sanki bu şeirlər sözün son sahilləri kimi görünür. Şairin poeziyası düşündürür, hey-rətləndirir. Elə bu şeirdəki kimi, Fikrət Qoca yaradıcılığında köhnə sözün yeni həqiqətlərinin, çalarlarının şahidi oluruq. Ədəbiyyatda 60-cılar deyilən nəslin nümayəndəsi olan şairin poeziyasından hər zaman yaz havasının qoxusu duyulur. O, müasir Azərbaycan poeziyasını yaradanlardandır. Çox zaman: 60-cı illərdən sonra ədəbiyyatda yeni bir mərhələ başlanır – ifadəsi səslənir. Yazıçı Anarın fikirləri ilə razılaşıaraq deyə bilərik ki, bu yeni mərhələdə Fikrət Qocanın da

öz dəst-xətti, öz rolu var. Onun yaradıcılığında həmin yeni üslubun təməli, bünövrəsi görünür. Fikir, intellektual poeziya üslubunun dəyişmə tarixi onun yaradıcılığında özünü büruzə verir və xronoloji ardıcılıq kimi keçir. Hecalı-hecasız, vəznli-vəznəşiz şeirlər sahibi olan şair, yaradıcılığında olduğu kimi azad və sərbəstdir. Azad və sərbəstlikdən əlavə bu şeirlərdə həm də bir mərdlik duyğusu var. Sənətkarın poeziya dünyasında mərdliyin sərt qanunları hakimdir:

*Xəncər kəsmir qanunu.
Kəsərdi,
Onu qoymur
mərdliyin sərt qanunu
Şeir sirri-xudadır...*

Təmkinli yerləş, sakit danışığı, dupduru şeirləriylə dua edirmiş kimi başını azacıq torpağa əyib 80 ildir öz yoluyla özünə doğru yol gedir şair. Müsahibələrinin birində deyir ki, şeir sirr-xudadır. İnsan ən çətin anında da gözəl sözü yadına salır. Bəlkə bu sirr-xudalıqdır ki, şair ədəbiyyata gəldiyi ilk günlərdən oxucuların sevimlisinə çevrildi, ədəbiyyatımız qollarını açıb onu, qəbul etdi.

Fikrət Qoca hər şeydən əvvəl həm də böyük inamlar şairidir. Nə vaxt ki, şeirlərini oxuyursan, qəlbində ümid işığı yaranır. İnsan həmin inama doğru yol gedir. Həyatın hər bir anına böyük sevgi görürük onun yaradıcılığında. Kədər acizlərin bəhanəsidir. Daim irəli getməyə, hərəkətə, kədəri ötür keçməyə çağırır misraları ilə:

*Niyə sirrin olur ki,
Sirr saxlamaq dərdi də olsun.
Niyə dərin günə tədriək qörürəm,
Hələ bir dərin gün də olsun.
Gördüyüm işi maraqlı bilməsəm,
Əl atmaram o işə.
Niyə gedirəm gizli görüşə.
Sonra görünməyindən
Qorxa-qorxa gəzəm.*

Qızı Günayla

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə,
Vaqif Nəsirov və yazıçı Anar

Gənlik illərindən Qoca təxəllüsü ilə yazmağa başladı və hamıya cavan təbli bir şairin "Qoca", təxəllüsü ilə yazması təəccüblü görünürdü. Yaşın ruha nə dəxli var ki... Fikrət Qoca cavanlıqda müdrik, 80 yaşında cavan şairdir:

*Bax budur ki, həqiqət
Həqiqəti axtaran
Zəmanədə ucalmur.
Qocalır gedir zaman,
Qocalır gedir dövrən,
Həsəratini çəkdiyim
Həqiqətsə qocalmur.
Başımın ağarmağı
Mənim cavan çağında,
Yaşamaq xətrinə
Yalan danışmağım da
Deməyin ki, adətdir,
Bu da bir həqiqətdir.*

SÖZLƏRİ FIKRƏT QOCANIN...

1964-cü ildən bəlkə də bir az da tez televiziya və radiodan "sözləri Fikrət Qocanın..." təqdimatını eşidirik. Çox az sayda şairlər var ki, sözlə musiqinin vəhdəti onların şeirlərində özünün təsdiqini tapır. Fikrət Qoca da bu şairlər sırasında özünə layiqli yer qazana bilib. Onun şeirlərindən parlaq, sonsuz dərəcədə ruhu oxşayan musiqi süzülür. Bu mahnılar müxtəlif mövzuları əhatə edir. "Ay ana, dostum evlənir", "Payız gəldi", "Gəl ey səhər", "Yaş o yaş deyil" və yüzlərlə mahnılar. Bu bir həqiqətdir ki, Fikrət Qoca həm də nəğməkar şair kimi özünü təsdiq etdi. Onun müdrik poeziyasından doğan mahnılar nəsillər əvəzləndikcə sevilir, yaşayır, ifa edilir:

*Sən mənim ən əziz sirrim, istəyim,
Sən mənim ən acı həqiqətimdən.
İtmiş gəncliyimdən soraq gətirən
Sən mənim sonuncu məhəbbətimdən.
Yaş o yaş deyil ki, yolunu kəsdim,
Yaş o yaş deyil ki, açım qəlbimi.
Təzədən başlayım, danışım, küsüm
On yeddi yaşında cavanlar kimi.*

Fikrət Qoca ədəbiyyata gəldiyi ilk gündən şöhrətləndi, amma heç vaxt başını dik tutmadı. Sözə söykənib uzun bir yola çıxdı. Bu sadəlik, sözə inamı onu 80 yaşında da gənc ruhla yazmağa vadar edir. Uzun illər əvvəl qədəm basdığı yoldan bir addım da geri çəkilməyən şair hər zaman gənkdir. O daim sözünə və özünə, taleyinə, Allahın ona bəxş etdiyi alın yazısına inanaraq yaşadı. Başqalarının fikri ilə yaşayan insanları rəngsiz adam adlandıran şair deyir ki:

*Adamların içində rəngi qaçılıb.
Üzünlün,
Sözünlün,
Rəngi qaçılıb.
Elə bil heç kəsin
Üzünlün sözü-söhbəti yoxdu.
Sifəti yoxdu.
Şəffaf şüşə qab kimidi.
Arxası — üzün bilinmir.*

"İnsan xoşbəxt olduğu günlər qədər yaşayır", — deyən şair özünü təsdiqləyir ki, bəşər zamandan kənarda ölüdür: "Mən də bu günün adamıyam. Bu gün ayağım yerin dibində, başım kosmosdadır. Mən də bu dünyadakı insanların bir zərrəsiyəm. İnsanın taleyi və içi bütövdürsə, onu yüz il də qapalı yerdə saxlasalar, 100 ildən sonra həmin düşüncələri ilə çıxacaq o qapalı yerdən..."

*İnsanları sevməkdi
sevməməkdən asanı.
Sevməyənlər iblisdi,
sevən insan mələkdirdi.
Sevməməyə nə var ki,
minbir səbəb tapılar.
Səbəb düşmənin əlində
bəhanədi, kələkdirdi.
Adam oddan keçəndən
sonra insan sayılır.
Bütün ömür imtahan,
müəllimi fələkdir.*

*Dar-macal, ağır gündə
insan, dik tut başını.
Dözsə bilsən, o günlər
ötəri bir küləkdir.
Fikrət Qoca, həmişə
mərd-mərdənə yaşadı.
Daha ırvatlı ölüm
Allahdan bir diləkdir.*

Həyatın hər bir tərpənişinə möcüzə kimi baxan şair, şeirlərinin birində belə deyir:

*Soruşma, nə üçün sevirəm səni,
Sən də möcüzəsən, mən də möcüzə.
Dər addım başında bir möcüzə var,
Möcüzə küləkdir, oddur, bulaqdır.
Kiçik bir budaq da haqqa çıxardır, -
Yarpağı yaşıldır, çiçəyi ağdır...*

Həyatın yaradılışı, təbiət, bütün dünya onun üçün bir xəzinədir. Bəlkə də elə şeirlərinin dəyəri də bundadır. O, bu xəzinəyə hər zaman qayğı və diqqət, əsl şair qəlbi ilə yanaşır.

80 YAŞIN TƏNTƏNƏSİ

...Müslüm Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında qeyd olundu.

Filarmoniyanın foyesində Milli Kitabxananın tərtibantında Fikrət Qocanın kitablarından ibarət sərgi ilə tanış olan tamaşaçılar, eyni zamanda şairin sözlərinə yazılmış musiqilərin həzin pıçılısından feyz alırdılar. "Keçmiş də bir xatirədir", deyib, yubilyarın yaradıcılıq və sənət yolunu əks etdirən fotosərgi də təşkil edilmişdi.

Yubiley gecəsində Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri, Xalq yazıçısı Anar səhnədə 80 yaşlı həmkarının adından qonaqları salamladı. Tədbirdə çıxış edən mədəniyyət və turizm nazirinin müavini Ədalət Vəliyev Xalq şairinin həyat və yaradıcılığından söz açdı. Bildirildi ki, Fikrət Qoca milli ədəbi ənənələrdən bəhrələnərək, çağdaş problemləri, qayğıları, müasir dövrü canlandırır. Şair həmçinin tarixə, keçmişə, milli-mənəvi dəyərlərə, qan yaddaşının oxunmamış səhifələrinə nəzər yetirir, vətənpərvərlik ruhunda şeirlər, hekayələr qələmə alır:

“Məhz bu keyfiyyətlər onu xalqa tanıtdı və sevdirdi. Fikrət Qoca poeziyasının əsas qayəsi vətənpərvərlik, yurdseverlikdir. Onun qələmə aldığı şeirdə də, nəsr nümunələrində də vətənə, insana, cəmiyyətə, təbiətə sonsuz sevgi və məhəbbət tərənnüm edilir. Zamanın süzgəcindən süzülüb gələn Fikrət Qoca poeziyası neçə-

neçə mahnıya, bəstəyə çevrilərək qəlblərə məlhəm olub. Dövrün ən məşhur bəstəkarları onun sözlərinə mahnılar bəstələyiblər. O, öz qələmi ilə həmişə xalqın, vətənin, xidmətində dayanıb. Uzun illər Yazıçılar Birliyində çalışan şair, müxtəlif tədbir və səfərlərdə Azərbaycan ədəbiyyatını ləyaqətlə təmsil edib”.

Yazıçılar Birliyinin sədri, Xalq yazıçısı Anar, AMEA-nın müxbir üzvü Nizami Cəfərov, Azərbaycanın Rusiyadakı səfiri, Xalq artisti Polad Bülbüloğlu Fikrət Qocanı dost olaraq əvəzsiz insan, fədakar ziyalı, fəlsəfi-intellektual təfəkkürə malik, milli, çağdaş ruhlu şair kimi xarakterizə etdilər.

Qeyd olundu ki, yubilyarın yeni söz, yeni fikir, yeni ahəng uğrunda apardığı mübarizədə hansı ənənə qaynaqlarından su içdiyini sezmək asan deyil. Bu o deməkdir ki, onun yaradıcılığında ənənə və

novatorluq ayrıca çalarlarla üzə çıxır. Şair yaradıcılığında təkəcə heca vəznə ilə kifayətlənmir. Fikir və hisslərinin tüğyanı məqamında vəznə qırır, ahəngdarlığı, zövqü, bədii səlqəni qorumaq şərti ilə yeni ritmə keçir. Bu keyfiyyətlər onun yaradıcılığında təbii və səmimi şəkildə üzə çıxır. Həssas düşüncəli şair azadlıq və istiqlal ideyalarını tərənnüm edən şeir və poemaları ilə gənc nəslin vətənpərvərlik ruhunda yetişməsində də böyük əməyi olan mütəfəkkir ziyalıdır. Onun publisistikası da bu yöndədir.

Fikrət Qocanın poetik marağı elədir ki, bir sıra hallarda nəsr materiallarına da nüfuz edir, poeziyada nəsr kökündə də düşünür, eksperimentlər aparır, bütün eksperimentlər isə əsasən bir məqsəddə, klassik normativliyi zədələmədən şeir təfəkkürünün həddlərini genişləndirməyə xidmət edir.

Həmçinin qeyd edildi ki, şair yaradıcılığı boyu hər zaman milli-mənəvi dəyərlərimizin keşiyində durub. O, şəxsi nümunəsi ilə özündən sonra gələn ədəbi nəsillərə şeir yazmaqdan əlavə, səmimi, sədaqətli, diqqətli, səxavətli, bütöv olmağı, yoldaşlığı, bir sözlə, insanlığı öyrədib.

Fikrət Qoca "Qağayı", "Hamıya borcluyam", "Dənizdə ay çiməndə", "Od gəlini", "Yatmadığım gecələrdə", "Günlərin bir günü", "Gül ömrü", "İnsan xasiyyəti", "Ömürdən səhifələr", "Mavi dünyanın adamları", "Eldən-elə, dildən-dilə", "Sükutun səsi" və digər kitabların müəllifidir. Ömrünün 80-ci ilində ədəbiyyatımıza bahar ovqatı gətirən şairin sözlərinə çoxlu mahnılar bəstələnib, əsərləri əsasında radiotamaşalar yaradılıb. Onun 1990-cı il hadisələrindən, Qarabağ müharibəsindən, gənclərin qəhrəmanlığından bəhs edən "Təkərlər geri fırlanır", "Yaralı çiçəklər", "Rəssam düşünür", "Taleyn ağır taleyi" əsərlərində həyat bədii boyalarla əks olunub.

Fikrət Qocanın səhnəyə çıxması ilə tədbir bir az da canlandı.

Xalq şairi çıxış edərək, yubileyi ərəfəsində Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə "Şərəf" ordeninə layiq görülməsini özü üçün böyük qürur və hədiyyə, 80 illiyində ona yaşamaq üçün qol-qanad verdiyini söylədi. Ölkə başçısına dərin təşəkkürünü bildirən yubilyar bu ordeni qələm dostlarına, bütövlükdə sözə, ədəbiyyata verilən qiymət kimi dəyərləndirdi.

Yubiley gecəsində incəsənət ustalarının ifasında Fikrət Qocanın şeirləri və sözlərinə yazılmış mahnılardan ibarət konsert proqramı hər kəsin qəlbində nostalji hisslər yaratmaqla bərabər, həm də xoşbəxt gələcəyə sonsuz ümid, inam hisslərini möhkəmləndirir, ömrün ötən anlarını yenidən geri qaytaran mahnılar "gəl, ey səhər" – deyib, sabaha daha böyük arzularla addımlamağa çağırırdı. ♦

Lalə Azəri

Düsen Kaseinov:

“Bir-birimizin mədəniyyətini tanımaq, öyrənmək üçün çox işlər görməliyik”

Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti Təşkilatı – TÜRKSÖY-un yaranmasından 22 il ötür. Təşkilat son illər ümumtürk mədəniyyətinin təkcə türkdilli ölkələrdə deyil, eləcə də Avropada, Amerikada təbliğinə töhfələr verir, bu istiqamətdə mühüm layihələr reallaşdırır. TÜRKSÖY-un baş katibi Düsen Kaseinovla söhbətimizdə qurumun fəaliyyəti ilə bağlı bir sıra aspektlərə toxunduq

– Düsen bəy, artıq 7 ildir ki, TÜRKSÖY-a rəhbərlik edirsiniz. Bu missiya sizin üçün nə deməkdir?

– TÜRKSÖY üçün nə etmişəmsə, bu, mənim həyatımdır və ötən illər ərzində heç nə itirməmişəm. Burada türk dünyasını təbliğ edərkən özümü dünya mədəniyyətindən ayırmamışam. Çünki mən mədəniyyət xadimi, musiqiçi kimi özümü başər mədəniyyətinin bir hissəsi hesab edirəm. Dünyada bir çox xalqların tarixi, ədəbiyyatı, incəsənəti ilə məşğul olan qurumlar var. Lakin dünya ümumtürk mədəni irsini hələ yetərinə tanıdır və bu istiqamətdə çox iş görməliyik. Biz hələ türk xalqları olaraq bir-birimizi yaxşı tanıyırdıq. Bu baxımdan TÜRKSÖY-un yaradılması müstəsna önəm kəsb edir. Bu, türk dünyası üçün böyük bir fürsətdir.

Mən tamamilə başqa bir ənənələrlə, sovet ənənəsi ilə tərbiyə olunmuşam. Postsovet dövründə isə tərəkürlər dəyişməyə başlayanda, yeni informasiya, yeni ünsiyyət əldə etdik. TÜRKSÖY-a gəldikdən sonra müxtəlif xalqların nümayəndələri ilə ünsiyyətdə olurdum. Onların arasında sadə insanlar, tanınmış musiqiçi, yazıçı, digər peşə xadimlərinin – hər kəsin öz baxışı var və mən bu ünsiyyət zamanı özüm üçün çoxlu qeydlər götürmüşəm. Son 5 ildə fəaliyyətimizin əsas qayələrindən biri də bu olub ki, ümumtürk mədəni irsini yalnız TÜRKSÖY-a üzv ölkələrdə deyil, dünyada təbliğ edək. 2010-cu ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Assambleyası Novruz bayramının Beynəlxalq Novruz Günü kimi qeyd edilməsi barədə qərar verib. Bayram həmçinin YUNESKO-nun qeyri-maddi irs siyahısına daxil olunub. İndi Novruz bütün ölkələrin bayramına çevrilib. Ame-

rikada, Fransada bu bayramı qeyd etdik. Beləliklə, var qüvvəmizlə türk mədəniyyətinin bütün palitrasını, rəngarəngliyini, zənginliyini göstərməyə çalışırıq. Novruz və digər milli bayramlar kontekstində xalqlarımızın mahnılarını, rəqslərini, ənənələrini nümayiş etdiririk. Məhz bu istiqamətdə sərhədləri genişləndirir, türk mədəniyyətinin, onun məşhur şəxsiyyətlərinin tanınmadığı yerlərə gedirik.

– Maraqlıdır, bununla nə əldə edirsiniz? İstədiyiniz hədəflərə çatə bilərsinizmi?

– Nəticə budur – əgər insanlar bir-birini tanıyarsa, daha böyük maraq yaranır. İnsanlar bir-biriləri tanımalıdırlar ki, aralarında dostluq, sülh, hörmət meydana gəlsin. Mən YUNESKO-da da deyirəm ki, bizim fəaliyyətimiz türk mədəniyyətinin genişləndirilməsinə xidmət edir. Əlbəttə, bu işdə türkdilli ölkələrin rəhbərlərinin bizə böyük dəstəyi var. Bu ilin avqustunda Azərbaycanın Qəbələ şəhərində Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının III Zirvə toplantısında prezidentlər tərəfindən bu dəstək bir daha ifadə edildi. Bundan sonra 2013-cü ilin oktyabrında Ankarada TÜRKSÖY-un yaranmasının 20 illiyi quruma üzv ölkələrin mədəniyyət nazirlərinin, türk xalqlarının sənətçilərinin iştirakı ilə təntənəli qeyd olundu. Eyni zamanda, dahi Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəylinin “Arşın mal alan” operettasının 100 illik yubileyini qeyd etdik. Operetta 4 türk dilində – Azərbaycan, Türkiyə, Qazaxıstan və Qırğızıstan sənətçilərinin ifasında nümayiş olundu. TÜRKSÖY artıq neçə illərdir ki, ənənəvi şəkildə yeni başlayan ili türk dünyasının şəxsiyyətlərindən birinin adı ilə bağlayır, bu il çərçivəsində tədbirlər keçirir və onu tanıtmğa, təbliğ etməyə

TÜRKSOY

ULUSLARARASI TÜRK KÜLTÜRÜ TEŞKİLATI

INTERNATIONAL ORGANIZATION OF TURKIC CULTURE

çalışır. Bu gün Azərbaycanla Türkiyə “Bir millət, iki dövlət” adlandırılır. Həqiqətən də belədir. Amma görək bu ifadə mədəniyyət sahəsində bütün məqamlarda öz təsdiqini tapırmı? Bu günə qədər Türkiyədə Mirzə Fətəli Axundzadənin heç bir pyesi səhnəyə qoyulmayıb. Azərbaycanla Qazaxıstan 70 il eyni sistemdə yaşadıkları halda, M.F.Axundzadənin pyesləri Qazaxıstan teatrında da səhnələşdirilməmişdi. Yalnız iki il əvvəl dramaturqun “Müsyö Jordan və dərviş Məstəli şah” əsəri azərbaycanlı rejissor Mikayıl Mikayılov tərəfindən Karakanda teatrında səhnəyə qoyuldu. Sonra teatrın kollektivi bu tamaşanı Mirzə Fətəlinin doğulduğu torpaqda – Şəkiddə göstərdi. Yəni demək istədiyim odur ki, türk xalqları olaraq bir-birimizin mədəniyyətini tanımaq, öyrənmək üçün hələ çox işlər görməliyik.

– **TÜRKSOY-un opera, kino, ədəbiyyat, heykəltəraşlıq, rəsəmsənə, fotoqrafiya sənəti ilə bağlı layihələri var. Bəs qurumdan kinematografiya sahəsində layihə gözləmək mümkündürmü?**

– Bəzən deyirlər ki, bir ortaqlıq film çəkək, lakin mən bunu üzərimə götürmürəm. Çünki həmin sahəyə böyük pul lazımdır. Amma bu istiqamətdə nələrsə edirik. Məsələn, Türkiyədə hər il “Altın portağal” film festivalı keçirilir. Mən bu festivalın layihə rəhbərinə dedim ki, tədbirə 10 amerikalı dəvət etmək üçün böyük pullar sərf edirsiniz, amma Azərbaycan, Qazaxıstan, Qırğızıstandan isə kinematografçılarını dəvət etmirsiniz. Beləliklə, 2010-cu ildə həmin festivalda 5 Azərbaycan filmi nümayiş etdirildi. Sonrakı illərdə isə Qazaxıstan, Qırğızıstan filmlərini qəbul etdilər.

“**Bizim işimiz tanış etmək, əlaqə yaratmaqdır və kim istəyirsə, sonradan bu əlaqəni aktiv formada davam etdirir. Televiziya ilə yaxından əməkdaşlıq etmək niyyətindəyik. Məsələn, 2009-cu ildə “Qazaxfilm”in TÜRKSOY-la əməkdaşlığı əsasında çekdiyi “Dədə Qorqud” filmi yayımlamaq üçün “TRT Avaz”a verdik. Əgər belə bir kanal yaradılsaydı, bundan istifadə etmək lazım-**

dır. Bunun üçünsə, köhnə filmlər deyil, yeni filmlər çəkib göstərmək vacibdir.

Biz mədəniyyətin bütün sahələrində layihələrə, təşəbbüslərə dəstək veririk. Əsas odur ki, tədbirlər nəticəsində türkdilli ölkələrin sənətkarları bir-birlərini tanıyırlar.

– **Geniş prizmadan yanaşsaq, sizin fəaliyyətinizi həm də maarifçilik işi adlandırmaq olarmı?**

– Mənə elə gəlir ki, hər bir zəhmət, əmək həm də maarifləndirici olmalıdır. Bir dəfə Makedoniyalı İsgəndərdən soruşanda ki, güclü ordu təşkil etməsinin sirri nədir, cavabında “ona görə ki, mən öz əsgərlərimin hər birini yaxşı tanıyıram” – demişdi. Məsələn, mən Qazaxıstan Dövlət Konservatoriyasına rektorluq etdiyim dövrdə tələbələrimi yaxından tanımaq üçün onların hətta qəbul imtahanlarında iştirak etmişəm. İstedada kömək etmək lazımdır. İndi də bu ənənəni davam etdirirəm. TÜRKSOY-un gənclər kamera orkestri solistlərinin ailə vəziyyətini də bilirəm və lazım gəldikdə onlara dəstək oluram. Axı, onlara kim kömək edəcək? Əlbəttə ki, biz. Hətta ehtiyacı olanlara təqaüd veririk. Bu gün, həqiqətən də, mürəkkəb bir zamanda yaşayırıq. Dünyada çox ciddi hadisələr, münaqişələr baş verir. Bir tərəfdən islamofobiya, digər tərəfdən radikal islamçılıq. Hərçənd o radikalları islam dünyasına, gerçək islama aid etmək olmaz. İslam sülh, dostluq, dialoq, anlaşma dinidir. Eyni zamanda, bizim ümumi mədəniyyətimiz, dilimiz var, bir-birimizə və bütün dünyaya göstərməklərimiz var.

Dünyada nə qədər anlayışlı və nə qədər də anlayışsız insan mövcuddur. Bu isə sübut edir ki, dillə, mübahisələrlə deyil, mədəni layihə ilə, qarşılıqlı fəaliyyətlə iş görmək lazımdır. Biz yalnız mədəniyyət sahəsində işləyirik. Hər bir işi elə görməyə çalışırıq ki, insanlar bir-birlərini daha yaxşı tanısinlar. Ümumi mədəniyyətimizi və dilimizi, qarşılıqlı əlaqələrimizi paylaşsaq, gözəl olar. Bu baxımdan çoxlu

ideyalarımız var. Baxın, son tədbirlərimiz Monqolustan, Koreya ilə bağlı idi. Artıq iki ildir ki, müntəzəm şəkildə bizə Çindən sənətkarlar gəlir. Məsələn, götürək tanınmış uyğur müğənnisi Dilbər Yunusu. O, türkdilli ölkələrlə əməkdaşlığa məhz TÜRKSÖY-un "Opera günləri" layihəsi ilə başladı. Koreyada olanda isə bildik ki, onlar Orta Asiya ölkələrinə, ümumilikdə türk xalqlarının tarixinə böyük maraq göstərirlər.

– **Yeri gəlmişkən, vaxtilə gözəl skripka ifaçısı olmusunuz. Gələcəkdə yaradıcılıq fəaliyyətinizi davam etdirmək fikriniz varmı?**

– Yaşayıq, görürük. Bir onu deyə bilərəm ki, bu vəzifədən sonra təqaüdə getməyəcəyəm. Mənim təcrübəm var və pedaqoji fəaliyyətimi mütləq davam etdirəcəyəm. Vaxtilə öz istəyimlə nazirlikdən, yüksək vəzifədən getmişəm. Hər bir yaradıcı adam öz-özünün meneceri, mesənati olmalıdır. Qazaxlarda belə bir deyim var: özü-özünə nə isə etməsən, sənə heç kim kömək etməyəcək. İnsanlar təşkilatçı olmalıdır və özünü hər zaman ayaqda saxlamağı bacarmalıdır.

– **Əgər maliyyə vəsaitiniz imkan versəydi, onu hansı layihənin inkişafına sərf edərdiniz?**

– Tərcümələrə daha çox yer ayırırdım, türkdilli ölkələrin müasir ədəbiyyatını hər bir türkdilli ölkə öz dilində oxumaq imkanı əldə edərdi. Sovet dövründə böyük bir tərcümə məktəbi var idi. İndi bu haqda heç kim düşünmür. Çox vaxt isə tərcümələr bərbad olur. Türk xalqları bir-birinin ədəbiyyatını oxumalıdır. Əlbəttə, bunun üçün

peşəkar tərcüməçilərə ehtiyac var. Yadıңызdadırsa, əvvəlki vaxtlarda biz bu sahənin mütəxəssislərini tanıyırdıq.

TÜRKSÖY-un rəhbərliyinə gəldiyim ilk ildə tərcüməçilərin toplantısını keçirdim və düşündüm ki, hər il bu tədbiri türkdilli xalqların bir tanınmış şəxsiyyətinə həsr edək. 2009-cu ildə toplantını Azərbaycanın görkəmli şairi Bəxtiyar Vahabzadənin adı altında reallaşdırdıq. Artıq ikinci dəfədir ki, türk dünyasının gənc şairlərini bir yerə toplayırıq və onlar üç ay türk dilini öyrənirlər. Əlbəttə, bu müddətdə dili mənimsəmək mümkün deyil, lakin maraq oyandırırıq. Əgər həmin şairlər latın qrafikası ilə türk dilini öyrənirlərsə, artıq bu poeziyanı hiss edə bilirlər.

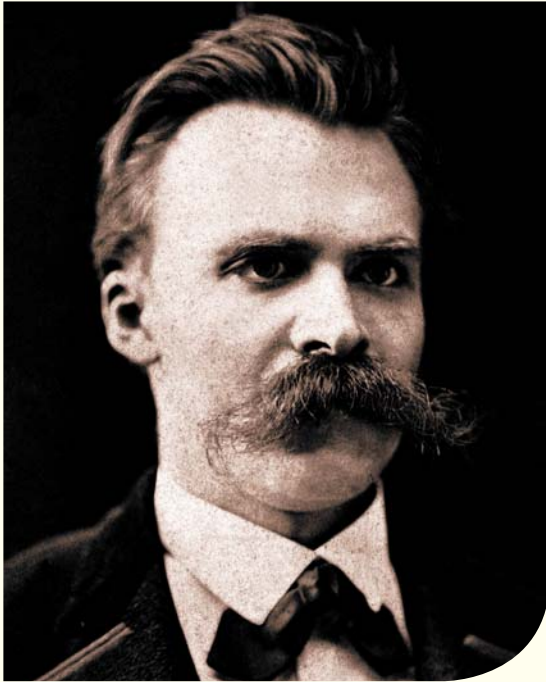
– **Türkdilli xalqların mədəni irsinin qorunması, təşviqi və inkişafı məqsədilə 2009-cu ildə Azərbaycanın Naxçıvan şəhərində keçirilmiş dövlət başçıların zirvə toplantısında qəbul edilmiş qərara əsasən təsis olunan Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondu artıq Bakıda fəaliyyətə başlayıb. Bu fondun fəaliyyətindən gözləntiləriniz nədir?**

– Belə bir fondun təşkil olunmasına çox sevinirəm. Bizim iştirak etdiyimiz son sammitdə qurumun yaranması təsdiqləndi. Nə qədər ki, türk dünyası böyükdür, mədəniyyət rəngarəngdir, belə təşkilatların sayı çox olsun. Onda daha çox müvəffəqiyyət əldə edərik və tanınırıq. O zaman bizi daha çox dəyərləndirərlər. ❖

M.Sultanova

Fridrix Nitsşe –

öz vətəninə belə “qərib”, ən qəribə adamlar içərisində belə qəribə, Fövqəlbeyin Bəndə...

“Ümid ən sonuncu pislikdir, çünki işgəncənin ömrünü uzadır”, “Tanrı öldü... Onu biz öldürdük”, “İnsana ediləsi ən pis pislik - onu utandırmaqdır”, “İnsan o qədər acı çəkmiş ki, bütün canlılar arasında tək o, gülməyi icad etmək məcburiyyətində qalmışdır”, “Bizlər arzularımızı həyata keçirməkdən daha çox, arzutamağa aşıq” kimi fikirlər sahibi daha necə olmalıymış ki?!

...Hələ onun Karl Yung, Alfred Adler kimi dahilərin təəccübünə, Ziqmund Freyd sayaq super “mürəkkəb”in heyratına səbəb olması-nı demirəm. “Bəşəriyyətin ən ağıllı dahi gicbəsəri” Ziqmund onunla bağlı keçirdiyi kitab-kitab heyrat hisslərindən sonra belə bir qıp-qısa qənaət hasil etmişdi: “Nitsşeyə qədər heç kim özünü təhlil etməyi bu qədər yaxşı bacarmamışdı və çox güman, bunu bacaranlar bir daha çətin tapılsın...”

Bu an oxşar daha bir neçə söz demək istəyirdim ki, onun “Az bilən və az düşünən çox danışar” postulatından çəkdim...

Çəkdim, ancaq bu qəribəliklər mücəssəməsinə məxsus sirlər sehrindən tam çıxı bilmədim. Çünki onunla bağlı fikirlər, əhvalatlar, dür-düyünlər həddən ziyadə çoxdur və bunların əksəriyyətinə biganə qalmaq, sadəcə, mümkün deyil. Bunların ən adisi - onun ad “məsələ”si; bu “dünyabeyin” uşaq anadan olanda (15 oktyabr 1844) Prussiya kralı Fridrix Nitsşeyə sonsuz sədaqət və məhəbbəti olan atası dirənib ki, oğlunun adı mütləq Fridrix Nitsşe olmalıdır. Amma... çox xoşladığı bu adla övladını doyunca səsləmək ataya qismət olmayıb; uşağın beş yaşı tamam olmamış, beyin qurumasından vəfat edib.

Yenə beyin...

Bu patalogiya Nitsşeni də ömrü uzunluğunu izləyəcək və “qələbə” çalacaqdı...

Və bu qeyri-adi dahinin, “Üstinsan” fəlsəfəsi kimi düşüncələr böyüyünün –

UŞAQLIQ DÜNYASI...

Nitsşenin uşaqlığı Naumburq şəhərində, belə demək mümkünsə, “arvadlar arasında” keçib; dul anası və qarımış bibilərinin əhatəsində. Bu faktı elə-belədən qabartmıram, – həmin qadınların qarara tələləri, puç həyatı sonralar Nitsşe fəlsəfəsindəki pessimizmin rüşeymlərinə çevriləcəkd...

Məktəbdə çox yaxşı oxuduğuna, yaşından (bizim mental təbii-rimizcə “başından”) böyük danışdığına görə, on üç yaşlı Nitsşeyə “keşiş” ləqəbi verilmişdi. Lakin getdikcə bu kəskin zəka onun baş bəlasına çevrilir.

Fizikən böyüdükcə daha da güclənən psixoloji “mən”i onun inancına da zərbələr vurmağa başlayır. On səkkiz yaşından, öz aləminə, hər şey “yərbəyer” olmağa başlayır; dünyanın bu “keşiş” ləqəblisi “maraqlı dindar”dan dahiyanə “şübhəçi”yə çevrilir... Bu barədə heç kimə heç nə deyib-danışmayan “susqun Nitsşe” ömrünün axırına qədər belə yaşayacaq, belə yazıb-yaradacaq, fərqi ağıllı bəşəriyyət ağıla tam “keçid” mərhələsindəki cüzi dəyiş-kənlik istisna edilməklə, elə belə də öləcəkdi...

Almaniya. Naumburg

BÖYÜKLÜK DÜNYASI...

Əlbəttə, hər mənada böyüklük...

Ailə haləsindəki qadınlar əvvəlcədən onun həyatını "layihələndirənlər"ə, Nitsşe özü keşif olmaq xülyasıyla 19 yaşında Bonn universitetinə daxil olsa belə, az keçmiş, məlum "beyin" məsələsi bu planı pozur. Sən demə, "məchul", "şüursuz" bir üsyan hissi onun içini gəmirirmiş. İlkın dünyagörüşü üçün xeyli böyük görünən Bonna gələcək, universitet gəncliyinə qoşulur, içkiyə qurşanır, səfillik kəndarına ayaq basır və hətta dueldə çarpışb yaralanır da. Bu, həmin vaxtlar idi ki, artıq "Allah ölmüşdü" (özü də belə bir əlavə ilə: "Onu biz öldürdük")...

Tətildə evə qayıdan Nitsşe onun həyatını əvvəlcədən planlaşdırmış qarabaxt qadınların gözləri qarşısında cürbəcür "allahsız"lıqlara yol verir, dini ayinləri icra etmir, kilsəyə getmirdi. Tətildən sonra isə Bonna yox, – klassik filologiya üzrə təhsil almaq üçün Leypsiqə yollanır. Həmin şəhərdə baş verən iki hadisə 21 yaşlı bu gəncin sonrakı həyatına böyük təsir göstərir. Saysız neo-fəlsəfi məşqlə bioloji eşq qovuşduğu burulğanında çapalayan dahi gənc, bir gün, sonralar adını dilinə gətirməyi belə rəva bilmədiyi, hətta yazılarında "Qadın yanına gedirsən? Elə isə qırmancını unutma!" kimi fəlsəfi rişxəndlər işlədəcəyi "priton"a üz tutur və orada xəstəliyə yoluxur (bu xəstəlik Nitsşenin bütün təfəkkür tərzində iz qoyacaqdı)...

Deyələnə görə, bu hadisədən sonra Nitsşe heç zaman qadınlarla yaxınliq etməyib.

Nə yaxşı ki, belə olub və bu, ikinci hadisəni doğurub. Belə ki, əsərlərinin yayımlandığı gündən hər başər nümayəndəsinin intellekt təsərrüfatına peyvənd toxumlar səpməkdə olan bu dahi filosof həmin zina-olaydan sonra Şopenhauerin, həyatının dəyişilməsində əvəzsiz rol oynamış "Dünya iradə və təsəvvür kimi" əsəri ilə yaşının "bəra" vaxtında tanış olub. Həmin vaxt yenicə vəfat etmiş (və çoxlarının unuttuğu) Şopenhauerin interpretasiyaya açıq üslubu və öldürücü pessimizmi Nitsşeyə dərinəndən-dərinə təsir edir. O, sonralar yazacaqdı: "Burada hər sətir imtina, vazkeçmə, acı gerçəkliklə barışmaq qışqırığı idi; dünyanı, yəni həyatın və insan təbiətinin qorxunc bir möhtəşəmliliklə gördüyü aynaya baxdım... Burda səhhət və mərazi, sürgünü və sığınacağı, cənnəti və cəhənnəmi gördüm..."

Bu əsər Nitsşeyə necə təsir edirsə, nəinki innən sonra inanacağı, hətta indiyədək inandığı bir şey də qalmır. Hələ bu azmış kimi, "Şopenhauer bədbinliyi" ona olmanın güc-qüvvət də verir. Amma bu duyğular içərisində müsbət elementlər də az deyilmiş; təbiətinə o qədər uyğun olmasa da, artıq o, özü qarşısında dürüst, hamı qarşısında isə güclü olmaq istəyirdi. "Harda canlı gördümsə, orda güc iradəsi gördüm, xidmətçilərin iradəsində belə ağalıq etmək gördüm" düşüncələri üstə köklənirdi. Pessimizm cilvələri içərisinə qər q olmuş bu dahi üçün irəliyə gedən yol Şopenhauerdən keçirdi. Beləliklə, Güc İradəsi, hələlik, Nitsşe fəlsəfəsi üçün yeganə duru ideyaya çevrilir.

Sonra gəlir topçu zabıt kimi bir il hərbdə olması, Leypsiq universiteti professorlarından birinin ona son qırx ildə yetişdirdiyi ən böyük tələbə kimi baxması, buna rəğmən, gün getdikcə, bu möcüzə tələbənin klassik filologiyadan soyumağa başlaması (onun qənaətinə

Lu Salome, Paul Re və Nitsşe
(1882)

"filologiya həyatın acı və təcili cavab tələb edən sualları qarşısında biganə", "bir axmaq tərəfindən dövləndirilən fəlsəfə tanrıçasının ey-bəcər balası" imiş) və dahi Vaqner!..

“ Bu qədər zəka sahibi ola-ola, "həyatda nə etməli" sualı qarşısında aciz Nitsşe kimya elmini öyrənmək üçün Parisə getmək haqda baş sındırırkən, qəfildən (amma həm də çox gizli şəkildə) – siyasi düşüncə və inqilabi fəaliyyətinə görə 20 il əvvəl bu şəhərə sürgün olunmuş məşhur bəstəkar Riçard Vaqnerlə tanış olmaq eşqinə düşür. Bu da çox qərribə imiş ki, Nitsşenin atası yaşında olan Vaqner ona dəhşətli dərəcədə bənzəyirmiş və o, indiyədək heç bir məşhuru yaxından tanımayan Nitsşeyə çox böyük təsir edir. Tezliklə bəlli olur ki, Vaqner də Şopenhauer heyranı imiş. Bu gəncin varlığında böyük bir dahinin uyuduğunu və ona heyranlığını hiss edən Vaqner bu iki əlamətdən vəcdə gələrək öz mənəvi dünyasını бүtүнlüklə Nitsşeyə köçürməyə cəhd edir.

Nəticədə, Nitsşe, operaları qədər qərribə və qeyri-adi böyük bəstəkardan çox şey öyrənir. Nitsşe həftə sonlarını onun gözəl villasında keçirir, ömrünü musiqi, siyasət və sevgi ilə məhdudlaşdırmayan Vaqnerin həyat eşqi onu da xeyli dərəcədə canlı yaşam tərzinə cəlb edir. Xərcləri bəzən tam pulsuzlaşmağa qədər davam etdirən

Vaqnerə Bavariya knyazı II Lüdviqin öz xəzinəsindən böyük pullar axıtməsi, insanları inandırmaq qabiliyyətinin musiqisi qədər böyük və möhtəşəm olması da Nitsşeyə qərübə fəlsəfələr pıçıldayırdı...

“ Bir qədər sonra, filologiya elminə “xüsusi” münasibətinə baxmayaraq, 24 yaşlı Nitsşe Bazel universitetinin klassik filologiya kafedrasında professorluq təklifini qəbul edir və burada filologiyadan əlavə, fəlsəfədən də mühazirələr oxumağa başlayır. Bu fənləri müştərəkləməkdə isə məxfi bir “qəsd”i varmış: klassik filologiyayı fəlsəfə ilə birləşdirərək yaşadığı sivilizasiyanın zəif nöqtələrini aşkarlamaq...

Az keçmiş Nitsşe universitetin ulduzuna çevrilir. Elə ilk günlərdə, Avropa intibahını bir “dövr” olaraq müəyyənləşdirən Kristof Burhardla tanış olur və öz söhbət və yazılarında onun nəinki Bazel professorları içərisində ruhuna ən yaxın adam, hətta, həyatında ən çox sayğı duyduğu yeganə şəxs olduğunu vurğulayır.

Almaniya - Fransa müharibəsində Nitsşe könüllü olaraq tibb xidməti daxilində orduya gedir. Müharibə onun düşüncələrində ciddi dəyişiklik yaradır. Nitsşe anlayır ki, insanın ən güclü həyat instinkti yaşamaq istəyi, həyatda qalmaq arzusu deyil, tam tərsinə - hakiyyə, müharibə, güclü olmaq istəyidir. Mübarizə zəiflərin kəşfidir. İnsanın həyat instinkti ən güclü olmaq istəyidir - həyatda qalmaq yox. Sonralar Nitsşe bu düşüncəni fərdi planda işləyir (lakin həm də bu fikrin militarist qaynağını inkar etmədən).

Bismark fransızları məğlub edərkən Nitsşe müharibə dəhşətini hər gün daha qətiyyətlə anlayırdı. Altı yaralı əsgəri - sülh dövründə

heyvan daşınan vaqonlarda iki günlük səfərlə xəstəxanaya aparən Nitsşe qollarındakı, ayaqlarındakı güllə yaraları çürüməyə başlayan əsgərlərin bütün qayğısını çəkməli olduğundan Karsruəyə çatanda, sarsıntıdan özü də xəstəxanaya düşür. Nitsşe bu işlərə həyatın fəlsəfəsi kimi yox, fəlsəfənin xəstələndiyi məqam kimi baxır. O, Bazela qayıdır, ölüm-itimsiz mühazirələrinə davam edə-edə məşhur “Tragediyanın doğuşu” əsərini yazır. Yunan mədəniyyətini analiz edən bu əsərdə Nitsşe Apollonun səliqəli, düzənli həyat tərzinin qarşısına Dionisin ehtiraslı, coşğun həyatsevərliyini qoyur. Nitsşeyə görə, Yunan faciəsi bu iki düşüncənin birləşməsindən ortaya çıxmış və sonunda Sokratın rəsonalizmi tərəfindən məhv edilmişdir. Bu yavaşma Yunan fəlsəfəsi üçün tamamilə yeni idi. Nitsşe sonra yazdıqlarında da bu dionisçi fəlsəfəni davam etdirəcəkdə və... deməli, pessimizm kralı Şopenhauerlə ayrılmaq vaxtı gəlmişdi. İnnən belə Nitsşe Ustadının Güc İradəsinin buddistcə (heç bir şey istəməmək, ehtirassız olmaq) şərhinə qarşı olacaq, dionisçi düşüncəni xristianlığın da qarşısına çıxaracaqdı...

Çox belə çabalardan sonra, haqqında düşünməyə heç zaman macal tapmadığı SON fəlsəfəsi gələcəkdi. 1879-cu ildən pisləşməyə başlamış səhhəti on il sonra daha da ağırlaşacaqdı. Ruhi vəziyyəti dözülməz həddə çatacaq, həkimlərin məsləhətinə rəğmən, gəzdirdiyi ölkələrin birində (İtaliyada) küçə ilə gedərkən qəfildən yıxılacaq, qalxarkən yanından ötən fayton atının boynuna sarılacaq, ağlayacaq, özünə gələndə yadına düşən yaxınlarına qərübə məktublar yazacaq və... 25 oktyabr 1900-cü ildə onu hələ də tam dərk etməmiş bu dünyanı əbədi tərk edəcəkdə... ❖

Tahir Abbaslı

“İntellekt və gözəllik nümunəsi”

**Aida xanım İmanquliyevanın ömür yolu ilə tanış olan
hər kəs onu məhz bu kəlmələrlə yad edir...**

Görkəmli şərqşünas, ədəbiyyatşünas, tərcüməçi, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, filologiya elmləri doktoru Aida Nəsir qızı İmanquliyeva 1939-cu il oktyabrın 10-da Bakı şəhərində ziyalı ailəsində anadan olub. 132 sayılı orta məktəbi qızıl medalla bitirdikdən sonra 1957-1962-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki Bakı Dövlət Universiteti – red.) şərqşünaslıq fakültəsinin ərəb şöbəsində təhsil alıb. 1966-cı ildə Moskvada SSRİ Elmlər Akademiyasının Şərqşünaslıq İnstitutunda ərəb filologiyası üzrə aspiranturanı bitirib.

Genlərindən və şəxsi keyfiyyətlərindən gələn cəhətlərə görə məsuliyyət hissində, hər bir işdə ağılına və qəlbinə eyni dərəcədə güvənərək seçim etmək bacarığına malik, “şəxsiyyət və qadın” anlayışlarının vəhdətindən “yoğrulmuş” Aida xanım müasir Azərbaycan qadınının örnək ola biləcək ən layiqli nümayəndələrindən biridir. Aida xanım o kəslərdən, elə şəxsiyyətlərdəndir ki, onun nəinki həmkarı, sadəcə, müasiri olan insanlar tam səmimiyyətlə bununla qürur duyduqlarını etiraf edirlər.

Aida xanımın doğum gününə həsr etdiyimiz bu məqalədə onun tələbə yoldaşı və həmkarlarından biri, şərqşünas-alim, BDU-nun ilahiyyat fakültəsinin dekanı, ərəb filologiyası kafedrasının müdiri, AMEA-nın həqiqi üzvü Vasim Məmmədəliyevin xatirələrini dinlədikcə bu səmimi qürurun bir daha fərqi nə vardıq.

V.Məmmədəliyev:

"Aida xanımla 1959-cu ildən tanıyıram. Həmin il mən Şərqşünaslıq fakültəsinin ərəb dili şöbəsinə qəbul olunmuşdum. Aida xanım isə artıq üçüncü kurs tələbəsi idi. On-

ların kursu Şərqşünaslıq fakültəsinin ərəb dili şöbəsinin birinci buraxılışı olduğu üçün ilk "qaranquşlar" idilər, biz isə üçüncü buraxılış idik. Aralarında Zakir Məmmədov, Malik Qarayev, Malik Mahmudov, Nərminə Sultanlı kimi gələcəyin görkəmli Şərqşünasları oxuyurdular. Biz onlara qıbtə ilə baxırdıq. Fikirləşirdik ki, görəsən biz də nə vaxtsa ərəb dilinə onlar kimi bələd ola biləcəyik, ya yox. Onlara professor Ələsgər Məmmədov dərs deyirdi, bizə isə Məhəmmədağlı Zehtabi. Ələsgər müəllim ərəb dilinin tədrisində yeni səhifə açmış, yeni metodika tətbiq eləmiş pedaqoq idi. Ona qədər ərəb dili köhnə metodika ilə, yəni mollaxana üsulu ilə tədris edilirdi.

Biz tanış olanda öyrəndim ki, Aida xanımın atası görkəmli jurnalistimiz Nəsir İmanquliyev mənim atam Məmmədəli müəllimlə Sabunçuda orta məktəbdə bir yerdə oxuyublar. Sonra Aida xanımla iş yoldaşı da olduq - o, akademiya işləyir, həm də universitetdə dərs deyirdi. Fakültənin dekanı olub kollektivlə daha da yaxınlaşandan sonra gördüm ki, Aida xanım sözün əsl mənasında xəzinədir. Ziyalı ailəsində doğulub-böyümüşdü, atası Nəsir İmanquliyev jurnalistikamızın patriarxlarından biri idi, anası Gövhər xanım kübar nəslə mənsub bir qadın idi, özü orta məktəbi "qızıl" medalla bitirmişdi, universitetdə təhsil aldığı illərdə də ən yaxşı tələbələrədən biri kimi tanınırdı - qısa bir zamanda onun adı ən çox ümid verən mütəxəssislərdən biri kimi çəkilməyə başlamışdı. Aida xanımın elmi rəhbəri, dünya şöhrətli alimimiz, professor Rüstəm Əliyev ona ərəb mühacirət ədəbiyyatının tədqiqi ilə məşğul olmağı tövsiyə etmişdi. Aida xanım ərəbşünaslığın bu "qolunu" özünəməxsus və əsaslı şəkildə tədqiq etməyə, bu cərəyanın hər bir nümayəndəsinin yaradıcılıq xüsusiyyətlərini ayrı-ayrılıqda və müqayisəli şəkildə təhlil etməyə müvəffəq olmuşdu. Ona qədər bu işlə müəyyən qədər böyük ərəbşünas-alim, akademik İ.Y. Kraçkovski məşğul olmuşdu, amma İ.Y. Kraçkovski ərəb mühacirət ədəbiyyatını kiçik məqalələr həcmində tədqiq etmişdi. Aida xanım isə ərəb ədəbiyyatının bu "qolunun" tədqiqini fundamental səviyyəyə çatdırdı. Tədrisən hamı etiraf etməyə başladı ki, bu sahənin ən gözəl tədqiqatçısı və hətta bütövlükdə yeni ərəb ədəbiyyatının ən kamil araşdırıcısı məhz Aida xanımdır."

A.İmanquliyevanın "Mixail Nüaymə və XIX əsr qabaqcıl rus ədəbiyyatı" adlı ilk mətbu məqaləsi "Azərbaycan" jurnalında (1964, N 12) dərc olunmuşdur. O, Livan yazıçısı M.Nüaymənin bir neçə hekayəsini ərəb dilindən rusçaya çevirib "Vostochny alğmanax"da (Moskva, 1979, V buraxılış) çap etdirmişdi. Müasir ərəb ədəbiyyatının aktual problemləri və rus-ərəb ədəbi əlaqələri haqqında məqalələri dövrü mətbuatda - toplularda və elmi-kütləvi məcmuələrdə müntəzəm çap olunurdu.

Aida İmanquliyeva Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Şərqşünaslıq İnstitutunun nəşr etdirdiyi "Ərəb filologiyası məsələləri" məcmuəsinin tərtibçisi və redaktoru olmuşdur (1971-1973, 1979-1981). "Yaxın Şərq xalqlarının müasir ədəbiyyatında tərəqqi və ictimai ədalət uğrunda mübarizə problemi" (1982), "Yaxın və Orta Şərqdə milli azadlıq hərəkatı məsələləri" (1985), "Şərq filologiyası məsələləri" (1986-1987), "Yaxın Şərq xalqları ədəbiyyatı imperalizmə qarşı mübarizədə" (1987), "Xarici Şərqin problemləri: tarix və müasirlik" (1988), "Şərq ədəbiyyatında ənənə və novatorluq" (1988) məqalələr məcmuələrinin redaksiya heyətinin üzvlərindən, müəlliflərindən və redaktorlarından biri olmuşdur.

A.İmanquliyeva ictimai işlərdə fəal çalışmış, Ümumittifaq Şərqşünaslar Cəmiyyəti Rəyasət Heyətinin üzvü (1987) və cəmiyyət Azərbaycan bölməsi sədrinin müavini olmuşdur (1983-cü ildən). Moskva, Bakı, Düşənbə, Hamburq şəhərlərində keçirilən Şərqşünaslıq məsələlərinə həsr olunmuş beynəlxalq konfranslarda məruzələrlə çıxış etmişdir. 1966-1976-cı illərdə Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Yaxın və Orta Şərq Xalqları İnstitutunda kiçik elmi işçi, sonra baş elmi işçi, 1976-1988-ci illərdə ərəb filologiyası şöbəsinin müdiri, 1988-1991-ci illərdə elmi işlər üzrə direktor müavini, 1991-ci ildən ömrünün sonuna kimi həmin institutda direktor vəzifəsində çalışmışdır.

V.Məmmədəliyev: “Həyat yoldaşı dünyaşöhrətli alim, akademik Arif Paşayevlə tanış oldandan sonra ünsiyyətimiz ailəvi dostluğa çevrildi. Bizim evimiz Kürdəxanıda idi, onların isə Pirşağıda bağları vardı. Nəinki yayda, digər fəsillərdə də yığışırdıq, bir-birimizin evinə qonaq gedirdik. Belə şəraitdə mən kəşf etmişdim ki, Aida xanım yüksək ixtisaslı mütəxəssis, gözəl alim olmaqla yanaşı, ev işlərini də ustalıqla bacaran və hər bir işi vaxtında çatdıran əsl xanımdır. Mətbəx işlərinə böyük həvəs və zövqlə yanaşırdı. Bir sözlə, onun zahiri gözəlliyi ilə daxili gözəlliyi bir-birini tamamlayırdı.

Həmkar və müəllim kimi də özündən sonra ən yaxşı xatirələr qoyub-gedib. Elə hallar olurdu ki, imkansız tələbələrin maddi yükünü öz üzərinə götürürdü, onlara şərait yaradırdı ki, maddi sıxıntı elmi fəaliyyətlərinə mane olmasın.

Hər bir hərəkətinin yerini bilən, qədərində ciddi, qədərində gözəl yumor hissənə malik bir xanım idi.

Aida xanım nisbətən qısa ömür yaşamasına baxmayaraq (Aida İmanquliyeva 1992-ci il sentyabrın 19-da Bakıda vəfat etmişdir – red.), özündən sonra çox zəngin və qiymətli elmi irs qoyub-getmişdir. Bu irs ərəbşünaslığımıza və bütövlükdə elmimizə böyük bir töhfədir.

Aida xanımın vətənimiz Azərbaycana bəxş etdiyi ən böyük töhfəsi Respublikamızın birinci xanımı, YUNESKO və İESKO-nun xoşməramlı səfiri, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, ümumxalq sevgisini qazanmış Mehriban xanım Əliyeva və görkəmli alimimiz, Moskva Dövlət Universiteti Bakı filialının rektoru, AMEA-nın müxbir üzvü Nərgiz xanım Paşayevadır”. ♦

Samirə Behbudqızı

Böyük adam – akademik Mirzə İbrahimov...

Ədəbiyyatımızın, mədəniyyətimizin görkəmli xadimləri, yaradıcılığı zəngin, əsərləri zamana güzgü tutan Mirzə İbrahimov kimi böyük sənətkarlar, nəhəng simalar haqqında yazanda kimisə təkrarlamaq qorxusu yaranır adamda. Deyilənlərdən fərqli yeni söz, yeni fikir axtarışına çıxmalı olursan. Arxivlərdəki səhifələri saralmış qəzetlərdə, jurnallarda, memuarlarda bu günün oxucusuna məlum olmayan faktlara rast gələndə dəfinə tapmış kimi sevinirsən... Bu da kifayət etmədikdə, qəhrəmanı xatirələrində yaşadan insanlara üz tutmaqdan savayı yol qalmır. Düşünürsən ki, Mirzə İbrahimov şəxsiyyətinin böyüklüyündən, özünəməxsusluğundan, sadəliyindən söz açan xatirələrlə illər uzununu ovunan, Mirzə müəllimi olduğu kimi təqdim edə bilən doğma övladından – qızı, Bakı Musiqi Akademiyasının professoru, bəstəkar, respublikanın Xalq artisti Sevda xanım İbrahimovadan daha səmimi kim ola bilər axı...

– Sevda xanım, bəzən belə də olur ki, deyilməyənlər deyilənlərdən daha çox olur...

– Elədir, dediyiniz kimi atam haqqında kifayət qədər yazıblar, yaradıcılığı, şəxsiyyəti ilə bağlı görkəmli ədəbiyyatşünaslar, alimlər, yazıçılar söz deyiblər, elmi əsərlər, memuarlar çap etdiriblər. Mənə gəldikdə, bir övlad kimi həmişə ona layiq olmağa, adını uca tutmağa çalışmışam. Bu sözü də atamdan eşitmişəm, deyirdi ki, hər bir övlad elə bilir, dünyada onun atasından güclü, anasından gözəl heç kəs yoxdur. Doğrudan da belədir, bu yaşımda da həmin uşaqlıq hissi məni tərk etməyib, yaqin sona qədər də belə olacaq...

Atamın tərcümeyi-halı hamıya məlumdur. Keçdiyi həyat yolu nə qədər əzablı olsa da, bir o qədər ibrətamizdir. Özünün yazdığı kimi, bu yol onu zülmətdən işıqlığa gətirib.

Bildiyiniz kimi, Mirzə İbrahimov 1911-ci ildə Cənubi Azərbaycan da doğulub. Olduqca çətin, əzablı dövr olub. Yoxsulluq, işsizlik, aclıq, xəstəlik insanlarda yaşamaq ümidini qırır. Atamın 6 yaşı olanda əvvəlcə bacısı, çox keçmir ki, anası Zəhra nənəm də taun xəstəliyindən vəfat edirlər. Yaşamağın mümkün olmadığını gören Əjdər babam iki övladını – Rza əmimi və atamı o məşəqqətli həyatın cəngindən qurtarıb iş tapmaq ümidilə Bakıya gətirir. Sabunçuda köhnə bir evin zirzəmisində yerləşirlər. Deyilənə görə, anamın qardaşı da Balaxanıdakı neft mədənlərində fəhləlik edirmiş. Babam onu xeyli

Mirzə İbrahimov qızı
Sevda xanımla

Mirzə İbrahimov Təbrizdə

axtarsa da, tapa bilmir. Çox keçmir Əjdər babam xəstələnir, iki övladından nigarən elə o soyuq zirzəmidə bu dünyaya gözlərini yumur. Bir neçə gün sonra Rza əmim də vəfat edir. Atam qərib bir yerdə tək-tənha qalır. Damların arasındakı döngələrdə, neft mədənlərində ora-bura vurnuxur, nə edəcəyini bilmir. Günlərin birində yaşlı bir fəhlənin ona yazığı gəlir, götürüb evinə gətirir. Onun köməyi ilə atamın dayısı da tapılır. Dayısı bütün günü işlədiyindən bacısı oğlunu Zabratda yaşayan bir bəy evində nökrəçiliyə qoyur. Balaca Mirzə bəyin quzularını otarmağa başlayır. Qalması üçün damın üstündə ona yer də ayırırlar. Bir müddətdən sonra Bakıda Şura hökuməti qurulur və dayısı onu yenidən öz yanına gətirir. Fəhlələrdən biri atama ərəb əlifbasını və Quran oxumağı öyrədir. Yazmağa, oxumağa hədsiz hə-

Onun yazıçı həyatı
ictimai həyatı ilə müşayiət olunurdu

vəs göstərir. On bir yaşı olanda Hüseyn əfəndinin dərs dediyi məktəbə gedir. Çalışqan, zəkali olduğu üçün Hüseyn əfəndi onu peşə məktəbinə düzəldir və deyir: "Mirzə, sən böyük adam olacaqsan". Yorulmadan kitablar oxuyur, Şərq ədəbiyyatı ilə dərinlən maraqlanır, yazıçı Seyid Hüseynin ədəbiyyat dərnəyinə üzv yazılır. Elə yaradıcılığa da o zamandan başlayır...

– Əlbəttə, kiçik yaşlarından həyatın amansız üzünü görmək, ölümlə üz-üzə dayanmaq, məqam düşən kimi oxumağa, yazmağa həvəs göstərmək, ən başlıcası, Seyid Hüseyn kimi bir ədəbin tələbəsi olmaq çox şey deyir adama. Hüseyn əfəndinin söylədiyi kimi, "böyük adam" olandan sonra necəydi Mirzə müəllim?

– O özünü heç vaxt böyük adam kimi aparmayıb ki... Yetimçiliklə böyüyən bir insan yüksək məqamda olanda keçmişini necə unuda bilər!? Yox. Atam çox sadə idi. Onun böyük ürəyi vardı. Vəzifədə oldu-olmadı, hətta Ali Sovetin sədri olanda belə, heç vaxt özünü yuxarı tutmazdı. Sadə, təmkinli idi, camaatla danışanda həmişə gülümsəyərdi... Yaxşılıq etmək, hətta ona yamanlıq edənlərə də yaxşılıq etmək atamın həyat prinsipi idi. Sizə bir epizod danışım.

Atamın dəfnində bir rus qadınının yanıqlı-yanıqlı ağlayaraq, "umer naş papa" – dediyini eşitdim. Dönüb soruşdum: a vı kto? Qadın məlul-məlul üzümə baxaraq: – biz yetimlər evində böyümüşük. Onu atamız hesab edirdik. Güzarımızla maraqlanırdı, hər ay bizə pul göndərirdi... – dedi.

Yazıçı dostları ilə birlikdə

...Sevda xanımın atası haqqında həzin, kövrək səslə danışdığı əhvalatlar artıq məni özümdən alıb, qorxulu nağıllar aləminə aparmışdı. Hələ məktəb illərindən bu "nağıllar" mənə tanış idi. Mələyin, Zəhranın, Sonanın taleyinə acı-acı ağladığım günlər də olmuşdu. Sonra da "yazıçı təxəyyülünün məhsuludur" – deyib, özümə toxtaqlıq verərdim... Demə, müəllif bütün bu əzabları, sərt və amansız günləri yaşayıb, şahidi olubmuş... Sevda xanımın şirin, həzin söhbətini kəsib ona sual verməyə daha ürəyim gəlmirdi. Etiraf edirəm ki, bu an əvvəlcədən hazırladığım suallar mənə əhəmiyyətsiz görünürdü. Belə yaxşıdır... Sevda xanım öz atalı dünyasında idi, ayırmaq günah olardı:

– Yəqin ki, oxumusz, Mirzə müəllim indi mənə sənə danışdıqlarımı yazdığı hekayələrdə, “Gələcək gün” romanında ürək ağrısı ilə təsvir edir. Müharibə illərində atamı Təbrizə, “Vətən yolu” qəzetində işləməyə göndərilər. O öz kəndlərinə də baş çəkir. Nigaran ruhlu anasının məzarını ziyarət edir. Qaragüruhun daşlayıb öldürdüyü bədbəxt Sənəmi anır, daşlardan əmələ gələn “Sənəm təpəsi”nin yanında dayanıb keçirdiyi acı günləri xatırlayır. Artıq o, buraya tanınmış yazıçı, alim, ictimai xadim kimi qayıtmışdı. Atam doğulduğu yurda düz bildiyi yolun yolçusu kimi qayıtmışdı. Doğrudur, Mirzə müəllim Sovet quruluşunun dağıdılmasının tərəfdarı deyildi. Qorbaçovun “yenidənqurma”sını heç cür qəbul etmirdi.

Yadınızdadırsa, atam Qorbaçovun da iştirak etdiyi bir yığıncaqda çıxış edəndə deyir: “Ehtiraslar qızılanda ağıl sönür. Allah kimisə cəzalandırmaq istəyəndə, əvvəlcə onun aqlını əlindən alır...” Möhkəm əqidə sahibi idi. Kommunist Partiyasına inanırdı... O deyirdi: – “...mən də Sabunçunun küçələrində həlak ola bilərdim, əgər Sovet hakimiyyəti və Kommunist Partiyası olmasaydı”... İndi zamanə başqadı...

– Razıyam, zaman insanlardan asılı olmayaraq onları dəyişsə də, Mirzə müəllim kimi şəxsiyyətlərin əqidəsini dəyişdirə bilməzdi...

– Elədir... Atam musiqiyə, teatra böyük maraq göstərirdi. Teatr tamaşaları üçün pyeslər yazdı. Muğamı daha çox sevirdi. Klassik musiqini də həvəslə dinləyirdi. Üzeyir bəylə dostluq edirdilər. Anam Sara xanım məşhur tarzən Qurban Pirimovun qızı, Azərbaycanın ilk pianoçu qadınlarından olub. Atamla anamın ər-arvad münasibətləri əsl Azərbaycan ailəsində olduğu kimiydi. Evdə Novruz bayramlarını xüsusi zövqlə keçirərdilər. Çoxlu qonaqlar olardı. Qurban babam tarçalardı. Tanınmış xanəndələr gözəl mahnılar ifa edərdilər.

...“Xaqani-19” ünvanında yerləşən binada mənzil aldım. Bu binada görkəmli ziyalılar yaşayırdı: Bülbül, Məmməd Səid Ordubadi, pro-

fessor Mirəsədulla Mirqasımov, arxitektör Sapsay, Mikayıl Rəfli, Süleyman Rüstəm, Ağasadiq Gəraybəyli, Ədil İsgəndərov.... Tez-tez bir yerə yığışardılar, sadə çay süfrəsi, gözəl söhbətlər... Çox mehribanlardılar. 50-ci illər idi. Mən onuncu sinfi bitirmişdim. Babam hər il Şuşada dincələrdi. Atam bir dəfə dedi ki, gəl mən sənə aparım Şuşaya, Qurban baba da ordadır. Gəldik Şuşaya. Atam, anam, biz 3 uşaq qonaq evində yerləşdik. Bizə dedilər ki, Fikrət Əmirov da ailəsi ilə birlikdə Şuşadadır. Təzəcə yerbəyer olmuşduq ki, bəstəkar Süleyman Ələsgərov gəldi. Süleyman müəllimin Şuşada evi, bağı vardı. Bizi və Fikrət Əmirovun ailəsini evlərinə qonaq apardı. Gördüm babam tarını da gətirib. O gün unudulmaz bir gün oldu, maraqlı söhbətlər, gözəl musiqilər... O vaxtlar insanlar arasında səmimi, isti münasibətlər vardı. Həmin gün Fikrət Əmirov mənə not bağışladı, üstünə də öz dəst-xəttilə yazdı. Sonralar Süleyman müəllimi ancaq konservatoriyada, Fikrət Əmirovu tamaşalara gedəndə görürdüm, necə də mehriban insanlar idilər... Belə şəxsiyyətləri unutmaq çox çətindir.

Babamın evdə bir tarı vardı, icazə verməzdi ona bir adamın əli dəysin. Bir tar da vardı, elə-belə, məşq üçün... Atamın xahişi ilə həmin tarı götürüb gələrdi bizə. Atam mənə deyirdi ki, qızım, babam tarı dilləndirəndə, sən də otur pianoda çal...

Onlar bir-biriylə ata-bala kimiydilər.

Konservatoriyanı bitirmişdim. Atam gördü ki, əsərlər yazıram... Bir gün Nəriman Həsənzadənin qəzetdə dərc olunmuş “Sən mənə yad et” şeirini gətirib dedi ki, qızım, bu şeiri oxu. Demədi buna musiqi yaz. Həmin şeir mənə bəstələdiyim ilk mahnım oldu. Atam çox sevinirdi. Soruşdu ki, mahnını ifa etmək üçün kimə verəcəksən? Dedim, Şövkət xanıma. Atam Şövkət Ələkbərova ilə mənə ilk görüşümü təşkil etdi. Şövkət xanım bir möcüzə idi. Mahnını çaldım və özüm bir dəfə oxudum, vəssalam, qalanını Şövkət xanım özü işlədi...

Üzeyir Hacıbəyovla Moskva şəhərində

Həyat yoldaşı Sara xanımla

Elə şirin xatirələr var ki...

Mən o dövrə çox böyük qiymət verirəm və hesab edirəm ki, bu səviyyəyə çatmadığımda yad etdiyimiz həmin şəxsiyyətlərin böyük rolu olub.

Dediym kimi, atam dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyovla da çox yaxın idi. Bir dəfə Üzeyir bəy atamı evlərinə dəvət edir. Monolitdə yaşayırdılar. Qalxırlar ikinci mərtəbəyə, Üzeyir bəy anasını çağırır. Qapını balaca boylu, başı örtüklü, zərif bir qadın açır. Üzeyir bəy deyir, ana, tanış ol, bu Mirzədir. Deyir, salam, oğlum. Üzeyir bəy deyir: "Ay ana, bu yazıçı Mirzə İbrahimovdur ey". Şirin xanım deyir: "Qurban olum sənə, Mirzə müəllim, mənəm bu oğlumdan muğayət ol..."

Üzeyir bəyin övladı yox idi, atama oğlu kimi baxırdı. Vəfat edəndə də atamı yanına çağırırdı...

– Deyirlər, 37-nin səmum yeli Mirzə İbrahimovdan da yan keçməyib...

– Bir gün Mircəfər Bağirovun şəxsən iştirakı ilə böyük yığıncaq olur. Bağirov çıxışında xalq düşmənləri sırasında Üzeyir bəyin, Səməd Vurğunun da adını çəkir və qarşıda əyləşənlərin fikrini soruşur. Heç kəs qorxusundan dinmir. Atam durur ayağa, deyir ki, yoldaş Bağirov, mən bu fikirlə razı deyiləm. Soruşur, niyə? Atam cavab verir: Üzeyir Hacıbəyov necə xalq düşməni ola bilər ki, "Koroğlu" kimi opera yazıb. Səməd Vurğun necə xalq düşməni ola bilər ki, "Vaqif" dramını yazıb. Bağirov qəzəblə: "otur, sən də onlardansan" – deyir. Bu hadisə 52-53-cü illərə təsadüf edir. Bağirov işdən azad ediləndən bir neçə gün sonra atamı Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinə çağırır imzalanan sənədi ona göstərirlər. Xalq düşmənləri siyahısında Səməd Vurğun və Üzeyir Hacıbəyovla yanaşı atamın da adı varmış... Azərbaycan dilinin Dövlət dili kimi təsdiq edilməsi ilə bağlı müzakirə gedəndə kürsüyə çıxıb, sözünü deyir. Düşəndə görür ki, onun

əyləşdiyi sırada bir nəfər də yoxdur. Atamla yanaşı oturmaqdan qorxurlar. Binadan çıxanda biri onun paltosunu tutub deyir: – Mirzə müəllim, gəlin sizi ötürüm. Bu, Azərbaycan jurnalisti, elm və ictimai xadimi Nəsir İmanquliyev idi. Şəfahət Mehdiyev, atam, bir də Nəsir İmanquliyev ölənəcən dost oldular.

– Bir də deyirlər ki, Mirzə müəllim həyatın ironiyasına çox soyuqqanlı yanaşmış...

– Ən ağır anlarında təmkinini itirmirdi. 50-ci illərdə atamı Fransaya bir tədbirə göndərmişdilər. Dönəndən sonra ona hansısa vəzifə verəcəkmislər. Elə xaricdə ikən evə zəng edib bu məsələnin ləğv olunduğunu bildirirlər. Anam həmin xəbəri atama çatdırmaq üçün həyəcan keçirirdi. Atam isə bunu tam sakit bir halda qarşıladı və heç bir şey olmamış kimi, gülümsəyərək: "Canın sağ olsun, Sarıçka", – dedi. O vaxtlar şairə Mirvari Dilbazi yazırdı ki, Mirzə İbrahimov işsiz qaldı, ancaq qələmsiz qalmadı...

O heç nəyi faciəyə çevirmirdi. Belə anlarda ancaq yaradıcılıqla məşğul olurdu. Mən fikir verirdim, yazı masasından duranda atamın üzü necə nurlanırdı, xoşbəxt görünürdü...

“Sevda xanım – “yaradıcılıq onun həyatı idi...” deyəndən sonra uzun müddət divardakı qədimi saata baxdı. Yalnız bu an saatın səsinə eşitdim, işlədiyini gördüm. Bəlkə “daha bəsdir” demək istəyir? Bilmirəm. Ayağa qalxıb yazı stolunun üstündəki “Qurani-Kərim”i ehtiramla götürdü və dedi: “Ömrünün son illərində çox vaxt Qurani-Kərimi oxuyardı dünyanın əzabından feyz alan atam və tanıdığınız yazıçı, dramaturq, alim, ictimai xadim, akademik Mirzə Əjdər oğlu İbrahimov”. ❖

Saminə Hidayətqızı

Nazim Hikmətlə

TAĞI TAĞIYEVİN YARADICILIĞINDA TEMATİK ƏSƏRLƏR

Günay Hübətova,
Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq
Akademiyaşının dissertantı
E-mail: gunay-narmin@mail.ru

Azərbaycan təsviri sənətinin tərəqqi dövründən, rəngkarlıqda süjetli-tematik və məişət janrından danışarkən, kompozisiyaları məxsusi tematika və zəngin rəng ahəngdarlığı ilə seçilən Tağı Tağıyevin yaradıcılığı xüsusi qeyd olunmalıdır. Bu baxımdan rəssamın məişət janrlı əsərlərinin səciyyəvi xüsusiyyətlərini digər janrlı işlərlə müqayisədə izləyək:

Bildiyimiz kimi, portretdə təsvir predmeti insandır. Yəni, portretin kompozisiyası əsasən insan surəti üzərində cəmləşir. Eynilə natürmort janrında işlənmiş əsərlərdə diqqət mərkəzinə müəyyən əşyalar, onların seçilmiş, ən optimal nöqteyi-nəzərdən təsviri müəllifin ilham-fantaziya imkanları daxilində bədii əks-izah məsələləri təşkil edir.

Tağı Tağıyev yaradıcılığı üçün mövzu aktuallığı ilə bərabər, mövzu rəngarəngliyi də xarakterikdir. O, müxtəlif axarı ictimai-siyasi proseslərlə bərabər, tarixi hadisələrə, təbii gözəlliklər, natürmort və məişət sahələrinə də tez-tez müraciət edir. Dərhal bu da qeyd edilməlidir ki, o, hansı mövzuya müraciət edərsə-etsin, nəyi çəkirsə-çəksin, həmin obyektə öz qəlbinin bütün hərarətini, sevgisini, dünyabaxışına münasib duyğu-duyumunu hopdura bilir. İstedadlı fırça ustasının əsərlərlə tanış olub, sənət dünyası ilə baş-başa qaldıqda onun necə gözəl və həssas bir qəlb sahibi olması, rənglərlə diltapma bacarığı da bütün incəliklərlə üzə çıxır.

Tağı Tağıyevin portret janrında çəkdiyi əsərlər diqqəti daha çox cəlb edir. O, çəkdiyi portretlərdə insanın tək elə zahirı görkəmini, üz cizgilərini verməklə kifayətlənmir; həmin şəxsin daxili aləmini, iç dünyasını, hətta onun hansı peşənin sahibi olmasını belə yüksək sənətkarlıqla təsvir edib, tamaşaçısına çatdırır (1, səh. 5).

Qeyd etmək lazımdır ki, Tağı Tağıyevin yaradıcılığında, müəllif məninə yaxın və doğma olan milli elementlər olduqca güclü və bitkin şəkildə özünü büruzə verir. Hiss edilir ki, rəssam uşaqlıq illərindən Azərbaycan dekorativ-tətbiqi sənətinin parlaq və əlvan koloritini yer-tərinə duymuş, bu sahənin zəngin və çoxcəhətli ornamental üslubunu dərinlən mənimsəmiş, Azərbaycan incəsənətinin elmi-aspektal cəhətlərini də mükəmməl öyrənmişdir. Bütün bunlara istinadən əminliklə söyləyə bilərik ki, onun parlaq dekorativ rəngkarlığı məhz Azərbaycan milli incəsənətinin xalqı professional ritmikəsindən və qidalanmışdır.

Yuxarıdakı qənaətimiz baxımından "Mənim babam və nənəm", Qarabağ kilimi fonunda işlənən "Kəlağaylı gənc qadının portreti" əsərləri Tağı Tağıyev yaradıcılığında xüsusi yer tutur. Hər iki əsər

rəng akkordlarının gücü, sadə və lakonik kompozisiya quruluşu ilə fərqlənir. Sadəliyi ilə yanaşı, fondakı xalçanın ritmik ornamental tərtibatı sayəsində kifayət qədər dinamik və dekorativ təsir bağışlayan bu kompozisiyalarda xalça faktoru mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Maraqlı detallardan biri də budur ki, rəssamın ilham mənbəyi məhz milli Azərbaycan xalçaları, onların kompozisiya quruluşlarının kamilliyi, ornamental üslubudur. Bu mənbə müəllifə doğma çalarlarla zəngin rəng hissi, rəng təmizliyinin mütənəsiblik duyğusu, dəqiq və harmonik xətlər kimi keyfiyyətlər aşılamişdır.

Tağı Tağıyevin 1978-ci ildə çəkdiyi "Baba və nəvə" əsəri, süjet xətinə görə, əvvəlki tablolarından fərqlənir. Müəllif bu rəsmin mərkəzində babanın nəvəsini əsgərliyə yola salmasını vurğulayıb. Qırmızı ulduzlu papaq və uzun şineldə təsvir olunan gənc nəvə əlində silah vəziyyətində verilib. Onun arxa tərəfində dayanmış ağ saqqallı baba isə nigaran və həyəcanlı görkəmdə təqdim olunur. Buradakı parlaq ton, fon və digər çalarlarla əhatələnən obrazlar duyğusal hisslərlə zəngin bir tərənnüm-təəssürat aləmi yaradıb. Tağı Tağıyev bu əsərdə adi bir insani akt anına - vidalaşma səhnəsində yaşanan statik həyəcana əbədi (və statistik!) yaşam ömrü verib! Qeyd edək ki, rəssam bu əsərdə hisslərə gərəyincə yer ayırsa da, emosiyaları reklamlaşdırıb-çılpaqlaşdırmağa can atmayıb; çox sadə kompozisiya ilə fraqment-baxış yaradıb.

Bu kimi duyğusal rəy və epitetləri, yaradıcılığı maraqlı və tematik şəkillərlə zəngin olan Tağı Tağıyevin "İşin yekunu" əsəri haqqında da söyləmək olar.

Tağı Tağıyev öz əsərlərində həyatda gözəlliyinə pərəstiş etdiyi Azərbaycan qadınının əmək fədakarlığını, çalışqanlığını da yüksək qiymətləndirir, bu zərif cinsin nümayəndələrini sevə-sevə vəsf edir. Müəllif şairlərin xəyalını ilhama gətirən ana məhəbbətini qadın obrazlarında bütün özəlliklərlə tərənnüm etməyə çalışır. Şəxsi və ümumxalq səadətinin bir-birindən ayrılmaz olduğunu göstərən rəssam dərin düşünülmüş süjet xətinə, real və obrazlı təfəkkürə, canlı xarakterlərin dəruni psixologiyasına əsaslanır.

Orijinal fitri istedadı, coşğun yaradıcılıq əməyli adı Azərbaycanın

görməli sənətkarları sırasına düşmüş Tağı Tağıyev, dövrümüzün qəhrəmanlıq və vətənpərvərlik pafosunu qəlbən yaşayan müasirlərimizin düşüncə, hiss, arzu və əməllərini monumental surətlərdə, ciddi və təmkinli boyalarla şöhrətləndirməyi bacaran rəssamlardandır. Onun yaradıcılığı varlığın yüksək fəlsəfi mahiyyətindən qidalanan əsl novatorluğun timsalıdır. Rəssamın özünəməxsus cəhətləri təkcə mövzu dairəsi ilə məhdudlaşmır, bu, onun bədii forma və təsir vasitələrində də özünü qabarıq şəkildə göstərir.

Məlum olduğu kimi, zəngin ornamentli xalçalar hələ qədim dövrlərdən hər bir azərbaycanlının evinə özünəməxsus kolorit gətirmişdir. Bunu, uşaqlığını yadına salan rəssamın özü də xatırlayır: "Yayda anam xalçaları divardan və yerdən yığışdıranda, evimiz gözündən düşərdi. Mənə elə gəlirdi ki, bomboz, həyat izi görünməyən bir səhradayam..." (3, səh. 6)

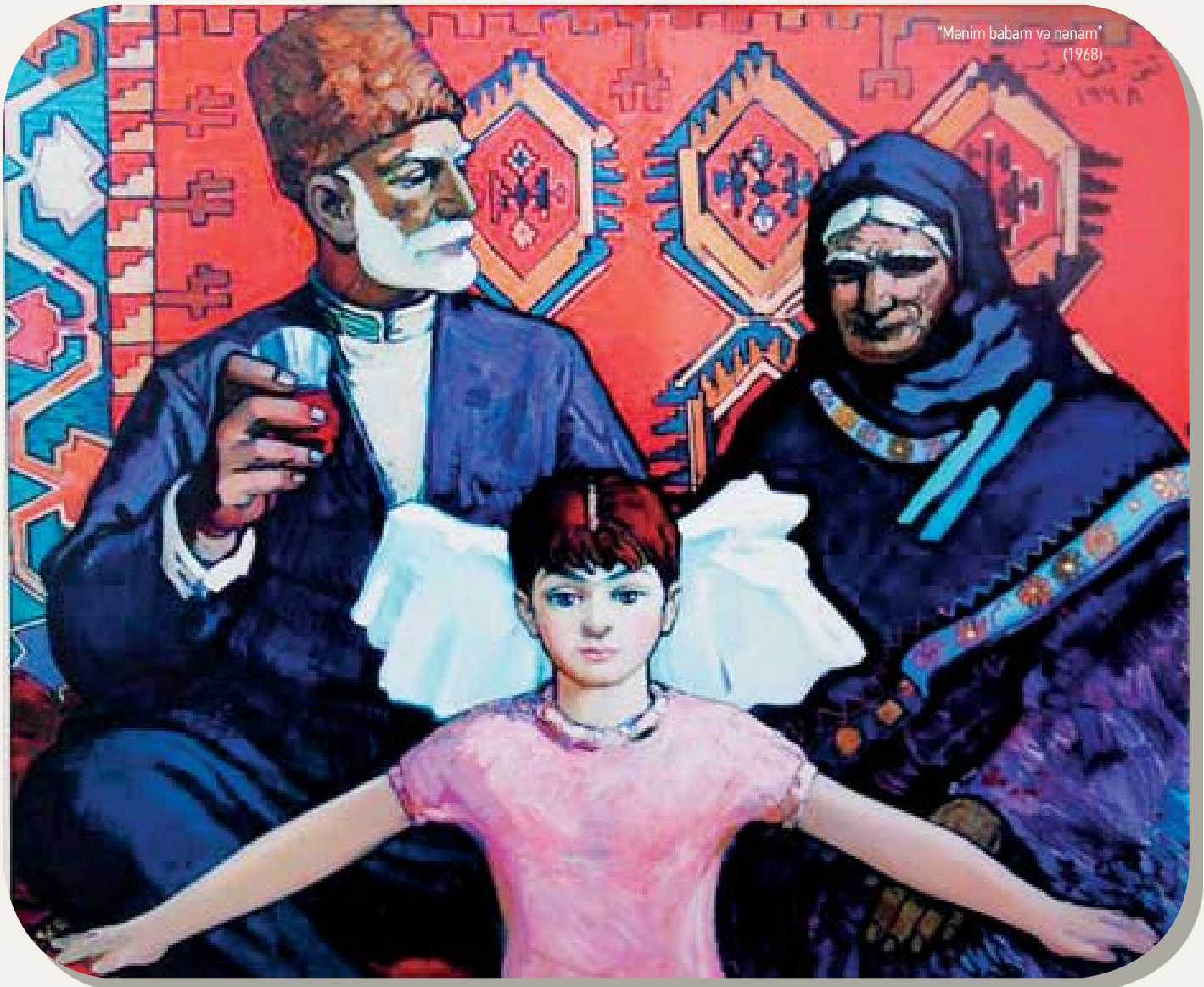
Öz əsərlərində, quramalarında bizi əhatə edən gerçəkliyin müxtəlif mövzularına müraciət edən rəssam milli ornamentlərdən, xalq sənəti ənənələrimizdən bəhrələnərək vurğunu olduğu təbiəti, gündəlik həyatımızdakı duyğulu hadisələri böyük bədii-dinamik həyəcanla canlandırır. Bu icra tərzində materialın fakturasını əla dərəcə-

də hiss edən rəssam, kontrast-kolorit nisbətlərin təqdimatında da son dərəcə diqqətlidir.

T.Tağıyevin olduqca məhsuldar işləyən məişət mövzusunda yaratdığı "Qəhrəman ana" çoxfıqurlu kompozisiyasının məzmunu ailə şənliyi ilə əlaqədardır; oğullar, qızlar, nəvələr sevinc dolu nəzərlərini bəxtəvər anaya dikərək, onu xoş təbəssüm və gül dəstələri ilə qarşılayırlar. Hadisənin cərəyan etdiyi otağın daxili görünüşündə, sifətlərdə, libaslarda, bayram şirnisini təsvir edən stolüstü natürmortda milli keyfiyyətlər qabarıq nəzərə çarpır. Əsərin məzmunu, bədii ifadə tərzində aydın və anlaşıqlıdır. Buradakı hər qəhrəmanın sir-sifət cizgilərində mənəvi zənginliklə bəhəm, yaş, mövqe səlahiyyət "status"larından asılı olmayaraq, doğulmuş bir "sədəlik-sadəlvəhlük" də əks olunub...

Yaratdığı tabloları izlədikcə bir daha əmin olursan ki, T.Tağıyev fikrindəkiləri kətan üzərinə həkk edərkən, sadəcə, "üzdəngetdi" gözoşarlığa, gəldi-gedər cəlbəciliyə üstünlük vermir. O, daha çox əsərin fəlsəfi yozumuna, tamaşaçı tərəfindən "ifadə olunduğu kimi" qavranmasına çalışır.

Azərbaycan boyakarlıq sənətinin parlaq nümayəndəsi olan

"Xalça satıcısı"
(1943)

T. Tağıyev öz mövzu və janr zənginliyi, bədii forma əlvanlığı və estetik kamilliyi ilə fərqlənməkdədir. Bu bacarıqlı əllərin məhsulu olan əsərlərin sorağı dünyanın mötəbər muzey və qalereyalarından, habelə saysız şəxsi kolleksiyalardan gəlir.

Tağı Tağıyev bir rəssam kimi sovet ideologiyasının təsiri altında formalaşmasına baxmayaraq, heç vaxt milli ruhda yaratmağı unutmamışdır. Onun əsərlərində Azərbaycanın tarixi şəxsiyyətləri, milli qəhrəmanları, əmək adamları, Azərbaycan təbiətinin ab-havasını əks etdirən mənzərələr, milli nemətlərimizi əks etdirən natürmortlar başlıca yer tutur. Rəssamın dünya muzeylərini və şəxsi kolleksiyaları bəzəyən bir sıra əsərlərdən başqa, bir çox süjetli-tematik kompozisiyaları Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyində saxlanılır (4, səh. 34).

Tağı Tağıyev öz əsərləri haqqında: "Lövhələrimi də övladlarım hesab edirəm. Hər hansı yeni tablolu sərgiyə verərkən, uzun müddət emalatxanəmdə nəyinsə çatışmadığını duyuram. Axı bədii əsər də, bir növ, övladdır. Böyüdü, boya-başa çatdırırsan, arzularını doğruldursa, fərəhlənir, sevinirsən. Yeni lövhələrimdən ayrılanda, qız köçürüb intizar keçirən valideynlər kimi oluram..." (2, səh. 8).

Tağı Tağıyevin bu sözlərini eşidərkən, onun Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyində, Tretyakov Qalereyasında (Moskva), S. Mümtaz adına Azərbaycan Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivində, Azərbaycan Dövlət Rəsm Qalereyasında, Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının fondunda, qohumlarında ayrı-ayrı yaxın-uzaq adamların kolleksiyasında saxlanılan müxtəlif texnikalarda işlədiyi mənzərə, natürmort, tematik tablo və digər rəsm nümunələri haqqda düşündüm... ❖

Ədəbiyyat

1. K. Kərimov. "Əmək adamlarının yanında". "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti. Bakı – 1963.
2. Qorki küçəsi 25: Moskvada, SSRİ Rəssamlar İttifaqının sərgi salonunda Əməkdar incəsənət xadimi "T. Tağıyevin fərdi sərgisinin açılması haqqında". "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti. Bakı – 1969.
3. M. Nəcəfov. "Yaradıcılıq yolları ilə" (rəssam T. Tağıyevin əsərlərindən ibarət sərgi haqqında). "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti. Bakı – 1968.
4. G. Quliyeva. "Tağı Tağıyev". Bakı – 2013.

Резюме

В статье дается информация о тематических произведениях в творчестве народного художника Таги Тагиева. Рассматриваются такие работы художника, как "Мои бабушка и дедушка", "Дед и баба", "Конец работы".

Отмечается, что Таги Тагиев, преклоняясь перед красотой азербайджанской женщины, высоко оценивал ее самоотверженный труд. На основе своего высокоразвитого мышления, глубоко продуманных сюжетных линий художник в своих картинах демонстрировал психологию характера, неразрывную связь личного и общенародного счастья.

Ключевые слова: композиция, тематическое табло, колорит, художник, живопись.

Summary

In article there is given information about thematic works in the creativity of People's Artist Tagi Tagiyev. Among them "My grandfather and grandmother", "Grandfather and grandmother", "Result of the work" works note. Tagi Tagiyev as adore the beauty of Azerbaijan woman and appreciate her diligent, sacrifice. Private and public happiness is inseparable from the artist agreed, a deep story line, creative thinking, based on the psychology of the characters live.

Key words: composition, thematic spreadsheet, color, artist, painting

L.BOKKERİNİ YARADICILIĞININ VIOLONÇEL İNCƏSƏNƏTİ TARİXİNDƏ ƏHƏMİYYƏTİ VƏ ROLU

Tahirə Mustafayeva,
Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının doktorantı
E-mail: dobraya512@yahoo.com

Məşhur italyan bəstəkarı Luici Bokkerini klassik dövrün ən parlaq bəstəkar və ifaçılarından biridir. XVIII əsrdə ömrünün çox hissəsini mühacirətdə yaşayan, lakin, yaradıcılığı sırf italyan musiqisindən bəhrələnən musiqçinin violonçel ifaçılığı və bəstəkarlıq yaradıcılığı sıx təmasda olaraq bir vəhdət təşkil edir. O, bu alətə xas olan texniki imkanları təkmilləşdirərək, yenilikçi kimi dövrünün ən parlaq simalarından biri sayılmaqla, ifaçılıq tarixinə daxil olmuşdur

Görkəmli italyan violonçel ifaçısı və bəstəkarı texniki imkanları ilə yanaşı, alətin spesifik və tembr xüsusiyyətlərinə, ifadəli və səlis səslənməyə, bədii not ədəbiyyatının yaranması, məzmun və formanın uzlaşması, instrumental musiqidə kamil klassik üslubun bir təmasda verilməsi naminə olduqca böyük və əhəmiyyətli rol oynamışdır.

Bokkerini violonçel mədəniyyətinin tərəqqisində əsərləri ilə yeni ifaçılıq xüsusiyyətlərinin formalaşmasına zəmin yaradıb. Müəllif XVIII əsr yay incəsənətinin parlaq simalarından biridir. O, bəstəkar kimi özünəməxsus bədii məzmunlu not ədəbiyyatının müəllifi olaraq nəinki bu alətin, eyni zamanda kamera yaylı alətlər üçün yazılan musiqinin tərəqqisinə nail olmuşdur.

“Bir bəstəkar olaraq Bokkerini, Haydn və Motsart kimi dahilərlə rəqiblik edib, çoxsaylı simfonik və kamera ansamblları üçün əsərlər yazmışdır ki, onlar da aydınlığı, səlisliyi, şəffaf üslubu, arxitektolik şəkildə formanın tamamlanması, obrazların zərif, incə, gözəl, məlahətli və cazibədarlığı ilə fərqlənirdi... Müasirləri onu rokoko üslubunun varisi hesab edirdilər. Bokkerini yaradıcılığında nəzakətlik, ədəblilik, estetik zövq kimi xüsusiyyətlər xüsusilə diqqəti cəlb edir” (1, ctp. 11-12).

“Bəllidir ki, tətqiqatçılar tərəfindən Bokkerini və Haydnın yaradıcılıq tərcümeyi-hallarının müxtəlif müvazilik cəhətləri qeyd olunur. Onlar sıx yaradıcılıq təmasında olsalar da, tarixi əhəmiyyət kəsb edən hər iki musiqçinin fərdi yaradıcılığı müxtəlifdir. Bokkerini yaradıcılığı ilə Haydnın musiqisi tam fərqli və müxtəlif istiqamətdədir.

Əsərləri ədəb, nəzakət, zərif, xəfif, lətif cizgilərlə tərənnüm edilən müəllifin yaradıcılığı dahi Motsartla müqayisə olunurdu və onların oxşar xüsusiyyətləri həqiqətən də çoxdur.

Məlumdur ki, Motsart Bokkerini yaradıcılığını daim izləyərək, çox dəyərləndirmişdir. Fakturada sadələşmiş obrazların təzahürü, klassik üsluba xas olan oxunuşlu melodik dil hər iki bəstəkarın yaradıcılığında müxtəlif istiqamətlərdə verilsə də, onların ümumi oxşar xüsusiyyətləri də yetərinə nəzərə çarpır.

Yenə də Raabenin versiyasına əsaslanaraq demək olar ki, Motsart Bokkerini yaradıcılığının dərin bilicisi idi. Onun məşhur dördüncü skripka konserti Bokkerinin Manfrediyə ithaf etdiyi konsertin təəssüratı altında yazılıb. Əgər hər iki bəstəkarın konsertlərini müqayisəli təhlil etsək, ümumi plan xəttinin, mövzunun, fakturanın və bir çox xüsusiyyətlərin oxşarlığının nəzərə çarpmasının şahidi olarıq. Lakin, bununla yanaşı Motsart novator olaraq, mövzuları peşəkarcasına bir qədər dəyişir. Bokkerini təcrübəsinə əsaslanan dahi Motsartın yazdığı dördüncü skripka konserti bu janrdə bəstələnən əsərlər arasında ən yaxşılardan birinə çevrilir.

XVIII əsrdə Bokkerini yaradıcılığında, xüsusilə də alətləşdirmə üsulunda cəsarətlik, harmonik dilin yeniliyi və aydın, səlis forması musiqidə gələcəyə gedən yolları açır.

Bu fikri əsaslandırmaq üçün məşhur musiqiçi Byukerin sözlərinə istinad edirik: “Alovlu və xəyalpərvər Bokkerini, əsərləri ilə 70-ci illərdə öz dövrünün birinci sırada olan ən coşğun novatorlarından sayılır və ən cəsarətli harmonik dili ilə klassik üslubun özülünü qoymuşdur” (2, ctp. 247).

Məlumdur ki, musiqi alətlərinin cəmiyyətdə yeri və musiqi mədəniyyətinin inkişafı bütövlükdə bir-birilə uzlaşaraq vəhdət təşkil edir. Novator musiqiçi kimi violonçel musiqi incəsənəti tarixinə daxil olan Bokkerini, eyni zamanda klassik violonçel texnikasının, baş barmağın və qrifin inkişaf edərək tətbiqinin yaradıcısıdır. Bununla yanaşı o, sol əldə barmaqların qaçışını zənginləşdirmiş, yüngül, lətif, xəff fakturadakı fiqurasialı hərəkətləri icad etmiş və eynilə yay sənətinin tərəqqisinə nail olmuşdur.

“Bokkerini baş barmağı istifadə etməklə yuxarı pozisiyalarda ikili notlardan istifadə edirdi. Bu üsul öz dövrünə görə violonçel ifaçılığı üçün çox mütərəqqi bir hal idi.

Sağ əlin texnikasından danışarkən Bokkerini tərəfindən bir çox ştrixlərin həyata keçirilməsi nəzərimizi cəlb edir. Bunlardan uzun ölçülü liqalanmış passajlar, non legato passajlar, bariolaj, kəskin ritmli ştrixlər, sim üstündən sıçrayışlar, iki-üç simdə arpecioları misal göstərmək olar. Qeyd etdiyimiz ştrixlərin tətbiqi Bokkerinin sağ əl texnikasının parlaq, çevik və yüngül hərəkəti olduğunu bir daha təsdiqləyir.

L.Bokkerini qədim italyan məktəbinin inkişaf yolunun son nümayəndəsi olaraq, violonçel mədəniyyəti tarixində yeni səhifə açmış sənətkardır. Bokkerinin violonçel əsərləri bu günə qədər öz bədii əhəmiyyətini itirmədən klassik irsin ən parlaq nümunələrindən biri olaraq qalır” (3, səh. 22).

Luici Bokkerini 1743-cü ildə Lukka şəhərində kontrabas ifaçısı Leonold Bokkerinin ailəsində doğulub və ilk müəllimi atası olub.

Yüksək uğurlar əldə edən on iki yaşlı Luici, artıq yerli kapellada və kilsədə çalışırdı. 1757-ci ildə Bokkerini ifaçılıq sənətini və bəstəkarlıq yaradıcılığını yüksək zirvəyə çatdırmaq üçün Romaya köçür.

Bəllidir ki, XVIII əsrdə Roma İtaliyanın incəsənət mərkəzi idi. Bir çox teatr və kilsələri ilə məşhur olan bu şəhərdə Bokkerini həm ifaçı, həm də bəstəkar kimi məşhurlaşaraq şöhrət qazanmışdır. 1761-ci ildə isə o, kamil bir musiqiçi kimi doğulduğu Lukka şəhərinə qayıdır. Lakin, Romanın izdihamlı və qaynar həyat tərzindən sonra bura ona sıxıcı və darıxdırıcı gəlir. Çox keçmədən, 1762-1767-ci illərdə Luicci o dövrün məşhur skripka ifaçısı Flippo Manfredi ilə birgə İtaliya və Fransanın bir çox şəhərlərində konsert proqramı ilə çıxış edir. Eyni zamanda yaratdıqları simli kvartetlə də müxtəlif konsert salonlarında uğurla ifa edərək məhsuldar fəaliyyət göstərirlər.

Məşhur Bokkerini Parisdə öz əsərlərindən ibarət konsert proqramı ilə çıxış edən, musiqi incəsənətində yenilikçi, mütərəqqi və qabaqcıl mövqeyi uğrunda mübarizə aparan, bu ideyanı qoruyub saxlayan sənətkar kimi tanınırdı.

“**Müəllif əsərlərində sanki aləti danışmağa vadar edən, parlaq virtuozluq, zəngin rəng çalarları ilə ifadə olunan lirika, dinamika, nüanslar, texniki əsərdə bədii məzmunə böyük önəm verilməsi, yüksək səviyyəli passajlar, barmaqların sürətli qaçışı, applikatura, ştrixlər, formanın klassik, aydın və sadəliyi, ifadəliyi artırmaq üçün aqoqik, təzadlıq, çox zərif, duyğusal kantilena bacarığı – sənətkarın üslub xüsusiyyətlərinə xas cəhətlərdir.**

Luici Bokkerini
(1743-1805)

1769-cu ildə məşhur musiqiçi İspaniyanın Madrid şəhərinə köçür və tezliklə Don Luinin kapellasında həm bəstəkar, həm də violonçel ifaçısı kimi çalışır. Bokkerini Font qardaşlarının simli kvartetində fəaliyyət göstərməyə başlayır ki, bu ansamblın fəaliyyətindən ruhlanan bəstəkar iki violonçelli kvintet yazır. Birinci violonçel bas funksiyasını daşısa da, ikinci alətə skripka ilə birgə sərbəst, bərabər hüquqluluq verilib.

XIX əsrin 20-30-cu illərində italyan ifaçılıq məktəbinin ən parlaq simalarından biri Pyer Bayo Parisdə mütəmadi olaraq Bokkerininin kamera əsərlərini ifa edirdi.

Müasirlərdən biri Fetiş yazırdı: “Bir dəfə Bethovenin kvintetin-

dən sonra sadə, aydın musiqi, qüvvətli, qüdrətli alman ustasının harmoniyalarından sonra səslənərək məni məftun etdi. Heyrətamiz bir effekt idi. Dinləyicilər çox təsirlənmiş, duyğulanmış və sanki sehlənmişdilər” (4, səh. 110).

Bokkerininin əsərləri violonçellə yanaşı, qədim qamba alətində də ifa edilirdi. XVIII əsrdə virtuozlar bu alətdən də daha çox və səmərəli istifadə edərək, ifaçılıq məharətlərini sınaırdılar.

Görkəmli musiqiçi Romada, Parisdə qazandığı uğura və şöhrətə Madriddə nail ola bilmir. Bir çox səbəblər üzündən bu ölkədə yaşamaq məcburiyyətində qalır və 1805-ci ildə vəfat edir.

Klassik sonata, simfoniya və kvartet janrının formalaşmasında və inkişafında Bokkerininin rolu əvəzsizdir. O, dörd yüzdən çox əsərin (iyirmi simfoniya, doxsan beş kvartet, skripka və violonçel alətləri üçün sonatalar, konsertlər və s.) müəllifidir.

“ Haqqında yazılanlara əsaslanaraq demək olar ki, həm ifaçı, həm də bəstəkar olan Bokkerini, violonçel incəsənəti tarixinin aparıcı, mütərəqqi simalarından biri kimi yüksək texniki imkanları təbliğ etməyə qadir olsa da, həmçinin, əsərlərində ifadəliyə, duyğusallığa, bədii məzmunu daha çox dəyər vermişdir.

J.J.Russo demişdir: “Əsərlərin ifadəliyi və ifaların ifadəliyi var: onların vəhdəti ən güclü və ən xoş təəssürat yaradır” (5, səh. 210).

Böyük mütəfəkkirin bu fikri Bokkerini yaradıcılığını tam əhatə edir. Görkəmli musiqiçi haqqında aparılan tətqiqat işinə əsasən, aşağıdakı nəticəyə gəlmək olar:

- Bokkerininin violonçel alətinin solo alət kimi inkişaf edərək formalaşmasında rolu əvəzsizdir.

- Bəstəkar virtuoz, texniki əsərləri bədii məzmunla bir vəhdətdə verilməsinə zəmin yaradır.

- Alt və diskant açarını ləğv etmişdir.

- Skripka ifaçılığı sənətindən bəhrələnən Bokkerini əsərlərində violonçel alətinin diapazonunu genişləndirib.

- Baş barmağı qrifə əlavə edərək pozisiyaların həcmi genişləndirməklə “qrif texnikası”na nail olmuşdur. Yaratdığı “restes” üslubunda, baş barmaq yerində qalmaq şərtilə o biri barmaqların müxtəlif məsafəyə uzaqlaşması yeni texniki imkanların əsas mahiyyətini təşkil edir.

- İkili notlardan istifadə edilməsi, yay sənətində müxtəlif ştrixlərin, passajların, simdən-simin üzərində sıçrayışların, bir neçə simdə arpecioların lətif, xəffif, yüngül və eyni zamanda parlaqlıqla ilk dəfə verilməsi məhz Bokkerinin yaradıcılığında öz əksini tapmışdır.

- Bokkerini violonçel incəsənəti tarixinin mürəkkəb prosesində məşhur violonçel ifaçısı, alətin spesifik xüsusiyyətlərinin yaradıcısı, görkəmli bəstəkar, orijinal, bənzərsiz sənətə malik olan və yeni üslubun formalaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb etmiş, xüsusilə də formanın inkişafı sahəsində, musiqi dilinin ifadəliyi ilə novator və mütərəqqi musiqiçi kimi qiymətləndirilmişdir.

- Bəstəkarın əsərləri indiki dövrdə də aktuallığını qoruyub saxlayır, dərş vəsaitlərinə, konsert və tədris proqramlarına daxil olunur. Onun yaradıcılığı gənc musiqi mütəxəssislərin sənətdə formalaşmasına zəmin yaradır.

- Bokkerini irsinin bədii zənginliyinin dəyəri XVIII əsr Avropa violonçel incəsənətinin zirvəsini təşkil edir. ♦

Ədəbiyyat

1. Л.Раабен. “Жизнь замечательных скрипачей и виолончелистов”. “Музыка”. Ленинград – 1969.
2. N.Abbasızadə. “Violonçel incəsənəti tarixi (XVII-XIX)”. Bakı – 2003.
3. Л.Гинзбург. “История виолончельного исполнительского искусства”. Москва – 1950.
4. Л.Гинзбург. “Луиджи Боккерини”. Москва – 1938.
5. L.Picquot. “Notice Sur la vie et les ourrages de Luigi Boccherini”. Paris – 1815.
6. J.Russo. “Dictionnaire de Musique”. Paris – 1768.
7. Э.Бюкен. “Музыка эпохи рококо и классицизма”. Москва – 1934.

Резюме

В данной статье представлен творческий путь, деятельность, значение и роль созданных новшеств, мысли о выдающихся деятелях искусства, а для молодого поколения музыкантов представлено место в историческом наследии виолончельного искусства выдающегося итальянского виолончелиста и композитора Луиджи Боккерини.

Ключевые слова: История виолончельного искусства, творчество Боккерини, музыкант новатор, центр искусств Италии.

Summary

The article has been announced creative path, activities, value, space and role, created by innovations, thoughts about outstanding Art figures and for the young generations musicians abandoned the essence of heritage the art of cello history about the outstanding Italian cellist and composer Luigi Boccherini.

Key words: Art historical cello, creativity Boccherini, innovator musician, arts center of Italy.

TƏBRİZLİ MEMAR ƏLİ

Azərbaycan, İran, Orta Şərq və Anadolunu öz hakimiyyəti altında saxlayan Elxanilər (1256–1357) dövründə Təbriz şəhərinin bu dövlətin paytaxtı olması (1265) bölgədə həm Təbriz şəhərinin, həm də Azərbaycanın önemini artırdı. İran, Çin, Anadolu və Suriyadan minlərcə sənət və elm adaminin paytaxt Təbrizə cəlb edilməsi, sonrakı illərdə Azərbaycanın mədəni həyatına da müsbət təsir göstərdi. XI–XII əsrlərdə Şərq xalqları mədəniyyəti ilə sıx əlaqə və qarşılıqlı münasibətlərdə inkişaf edən Azərbaycan mədəniyyəti növbəti əsrlərdə də öz mövqeyini qoruyub saxladı. Bu dövrdə Təbriz şəhəri Azərbaycanın mədəniyyət mərkəzi idi. Azərbaycan və Yaxın Şərqin mühüm elm, sənət və mədəniyyət xadimləri Təbrizdə toplaşaraq geniş şöhrət qazanmış əsərlər yaradırdılar (14, səh. 59–68; 20, səh. 45–51; 21, səh. 276–309).

Bilal Dədəyev,
Qafqaz Universiteti,
Sosial və Humanitar Elmlər İnstitutu
Qarabağ Tədqiqatları Şöbəsinin müdiri,
tarix elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent.
Email: bdedeyev@qu.edu.az

XIII–XV əsrlərdə olduğu kimi, Səfəvilərin hakimiyyəti dövründə də Azərbaycanla Osmanlı dövləti arasında ictimai-iqtisadi və mədəni sahələrdə qarşılıqlı əlaqələr daha da inkişaf etmişdi. Qarşılıqlı iqtisadi əlaqələrlə yanaşı, baş verən siyasi hadisələr mədəni sahədə əlaqələrin inkişafına müsbət təsir göstərmişdi. 1514-cü ildə Osmanlı sultanı I Səlim Çaldıran döyüşündə qələbə qazanaraq Təbrizi tutmuş və geri çəkilməyə məcbur olmuş çox sayda elm və mədəniyyət xadimi ilə yanaşı, tanınmış sənətkarları – mahir bəna, memar, xəttat, həkkək, kaşıkər və daşyonan ustaları İstanbula köçürmüşdür. İstanbulda aparılan sənətkarlardan biri də təbrizli Memar Əli olmuşdur.

Türkiyə tarixşünaslığında Memar Əli onunla eyni dövrdə yaşayan və Osmanlı sarayında fəaliyyət göstərən xassə memarlarından Əli adlı başqa biri ilə qarışdırılmışdır. Memar Əli haqqında mənbələrdə tarixi məlumatın az olması və onların tam olaraq bir-birini təsdiq etməməsi, bəzən şübhəli məqamların ortaya çıxmasına gətirib çıxarmışdır. Məhz bu səbəbdən, Yavuz Sultan Səlim (1514–1520) dövründə Osmanlı dövlətinin baş memarı təyin olunan Əcəmi (Təbrizli) Ələddin Əli bəy, Osmanlı sarayındakı Əcəmi oğlanlar birliyində püxtələşən Ələddin Əli b. Abdullah adındakı memarla eyni adam olduğu bildirilir (1). Bəzi tədqiqatçılara görə, bu iki memar fərqli şəxslər olub qarışdırılaraq səhv salınır; əslində Əcəmi (Təbrizli) Ələddin Əli bəy Sultan Səlimin hakimiyyətinin son illərində və Qanuni Sultan Süleyman (1520–1566) dövründə Osmanlı dövlətinin baş memarı olmuşdur. Ələddin Əli bin Abdullah isə, sadəcə bu qrupda memar olaraq fəaliyyət göstərmişdir (2, səh. 81; 14, səh. 59; 9, səh. 233, 236).

Əslində Memar Əlinin Osmanlı dövlətinə gedişi Çaldıran döyüşündən (23 avqust 1514) sonra gerçəkləşmişdir. Bilindiyi kimi, Sultan Səlim Çaldıran döyüşündən sonra təqribən 8 gün Təbrizdə qalmışdı.

Bu səfərindən geri dönərkən çox sayda azərbaycanlı alim və sənətkar ailəsini özü ilə birlikdə Osmanlı dövlətinə göçürmüşdür. Onların sayları dəqiq bilinməsə də, təqribən üç min elm və mədəniyyət xadiminin olduğu təxmin edilir (22, səh. 415). Sultan Səlim Təbrizdən geri qayıdanda qısa Amasyada keçirərkən yanında apardığı azərbaycanlı sənətkarları peşə və sənədlərinə görə qeydiyyatda almış və onları lazım olan yerlərə, daha çox İstanbula göndərmişdir. 23 mart–12 aprel 1515-ci il tarixində siyahıya alındığına dair Başbakanlıq Osmanlı Arxivində saxlanılan 36806 sayılı Başmuhasibə Kəlemi dəftərində səhifə 648–663-də fars dilində yazılan bu təqsimat dəftərindəki siyahıda Təbrizdən aparılan sürgünlərin bir hissəsinin adları verilmişdir. Hüseyn Arslan tərəfindən tərcümə edilərək “XVI yüzillikdə Osmanlı toplumunda idarəetmə, nüfuz, iskan, göç və sürgün” adlı kitabında istifadə edilən bu sənəddə Memar Əlinin adı “Ustadların naziri Xoca Pir Əli” şəklində keçir. Bu dəftərdə Təbrizdən sürgün edilənlərin adları İstanbula yola salma tarixlərinə görə üç ayrı qrup şəklində, “ulufə” (maaş alanlar) alanlar və “ulufə” almayanlar deyə iki hissəyə ayıraraq qeydə alınmışdır. Xoca Pir Əlinin adı 12 aprel 1515-ci ildə qeydə alınmış üçüncü qrupda 71 nəfərin yer aldığı ulufə alanlar hissəsində ikinci sırada yazılmışdır (3, səh. 325–333).

Xoca Pir Əlinin adı keçən bu təqsimat dəftərində “ustadların naziri” kimi qeydə alınması, onun Səfəvilər dövlətində yüksək vəzifədə çalışdığını göstərir. Zənnimizcə, onun adının əvvəlindəki Xoca Pir kəlimələri Memar Əlinin sənəti, qabiliyyəti və tanınmış memar kimi gördüyü işlərlə bağlı ona Səfəvilər dövlətində verilən addır. Orta əsrlərdə bu kimi adların bir çox alim, sənət və mədəniyyət xadimlərinə ithaf edildiyi bilinir. Xoca sözünün mənası “öyrədən, müəllim, müdərri” (6, səh. 469; 8, səh. 305), Pir sözü isə “hər sənəti bilən,

hər peşəni quran, ustad, başçı, öncü” kimi mənaları verməkdədir (6, səh. 604; 8, səh. 866). Buradan aydın olur ki, 1515-ci ilin aprelində İstanbula göndərilən Xoca Pir Əli, Osmanlı sarayında fəaliyyət göstərən xassə memarların arasına alınmış və artıq Xoca Pir Əli kimi yox, bundan sonra Memar Əcəm Əli olaraq tanınmağa başlamışdır. 1525-ci ildə yazdırdığı vəqfiyyəsində özünü “Böyük ustad, mahir və məşhur mühəndis xassə baş memarı Əbdülkərim oğlu Ələddin Əli bəy” kimi tanıdan Memar Əli kimi adlandırmışdır (15, səh. 438). Görünür, Osmanlı sarayında daha əvvəlcədən başqa bir Memar Əli

olduğu üçün, Təbrizli ustanı Memar Əcəm,

Əcəm Əli, Əsir Əli, Memar Əli və Əcəm

Əlisi kimi çağırmaq məcburiyyətin-

də qalmışlar (2, səh. 81; 14, səh.

59; 9, səh. 233, 236; 12, səh. 43).

Memar Əlinin doğulduğu tarix

dəqiq bilinməsə də, Təbrizdə

dünyaya gəldiyi və təhsili-

ni də boya başa çatdığı bu

şəhərdə aldığı təxmin edilə bilər.

Belə məlum olur ki, Me-

mar Əli Osmanlı dövlətindəki fəaliyyətinə elə Amasyada olarkən, 1515-ci ilin əvvəllərində başlamışdır. Bunu Topqapı Muzeyi Arxivində saxlanılan və Əcəm Əli imzasıyla Sultan I Səlimə yazılan tarixsiz bir ərizə sənədində “...şəhri Amasyada kim səkkiz çeşmə icra etdim...” cümləsindən başa düşmək mümkündür. Ərizədə daha sonra Topqapı sarayına 10 su çeşməsinin çəkildiyi; onların dördünü Həməzə adında ustanın və qalan altısının isə Əcəm Əli tərəfindən düzəldildiyi bildirilməkdədir (18, səh. 334). Məhz bundan sonra Memar Əliyə Sultan Səlim tərəfindən 1519-cu ildə Osmanlı dövlətinin baş memarı kimi önəmli, eyni zamanda çox məsuliyyətli bir vəzifə verilmişdir (1).

Klassik Osmanlı memarlığının ilk baş memarı kimi tanınan Memar Əli, Osmanlı dövlətində öncə Ədirnə və İstanbul Bayəzid camilərində azda olsa görünən, ancaq tam şəkildə onun dövründə istifadə edilən klassik Osmanlı memarlığı ilə Təbriz memarlıq üslubunu birləşdirərək “toplu plan” adlandırılan memarlıq üslubunun əsasını qoymuşdur. Memar Əlinin bu özünəməxsus arxitektura üslubu orijinallığı və möhtəşəmliyi ilə başqa ölkələrin sənət əsərlərindən tamamilə fərqlənən, türk-İslam mədəniyyətinin ayrılmaz parçasına çevrilən Osmanlı dövrü memarlıq abidə kompleksləri yaranmağa başladı. Bu üsulun özünəməxsusluğu ondan ibarətdir ki, binanın böyük yüklüyü və tarazlığına görə bir neçə günbəz və ya yarımgünbəzin daha böyük mərkəz günbəzdə birləşdirilməsi ilə çox sayda sütun və ya dayaq örgülərinə ehtiyac olmadan sahəsi geniş salonlu binaların inşa edilməsi mümkün olmuşdur. Məhz bundan sonra klassik Osmanlı əsərlərindən fərqlənən, eyni zamanda Osmanlı dövlətinin orta əsrlərdəki inkişafı ilə paralellik təşkil edən əzəmətli saraylar,

Türkiyə. Sultan Səlim məscidi
(1522)

çox minarəli məscidlər və mədrəsə komplekslərinin tikilməsi gerçəkləşmişdir. Memar Əlinin tam olaraq ilk dəfə tətbiq etdiyi bu üsulu, daha sonralar məşhur Osmanlı arxitektoru Memar Sinan tərəfindən istifadə olunaraq inkişaf etdirilmişdir. Lakin, bir çox tədqiqatçı bu ardıcılığı qarışdıraraq "toplu plan" memarlıq üsulunun ilk dəfə Memar Sinan tərəfindən istifadə olunduğunu bildirməklə, Memar Əlinin inşa etdirdiyi bir çox abidəni səhvən Memar Sinana aid etmişdir. Bu səbəbdəndir ki, əslində Memar Əli tərəfindən inşa edilən Gəbzə rayonundakı Çoban Mustafa Paşa məscidi ilə İstanbul Sultan Əhməddəki İbrahim Paşa Sarayı da Memar Sinanın əsərləri kimi qeyd edilmişdir. Halbuki Memar Sinan sadəcə bu binaları öz dövründə təmir etmişdir. Bunlardan başqa, üslub və memarlıq xüsusiyyətlərinə görə Memar Əliyə aid edilən, lakin kitabəsi (tarixi lövhəsi) olmayan çox sayda əsərin olduğu da bilinir. Belə əsərlərə misal olaraq: Saray Bosnada Qazi Xosrov bəy külliyyəsi, Sofiyada Qazi Seyfəddin, Manisada Sultan, Trabzonda Xatuniyyə, Konyada Sultan Səlim, Çorluda Süleymaniyyə, Tekirdağa bağlı olan Saray qəsəbəsində Ayas Paşa, İstanbul Fətəh rayonunda Bali Paşa, İstanbul Əyyüb bölgəsində Cəzəri Qasım, Sütülcə və Silivri bölgələrində Piri Məhməd Paşa məscidləri və bir də Topkapı Sarayında Babüs-Salamlıq (ikinci qapı) bölməsi. Memar Əlinin tikdiyi memarlıq əsərlər arasında İstanbulda Sultan Səlim məscidi və Şəhrəmini bölgəsində Yeni qapı Mevləvixanası yanında öz vəsaiti ilə ərsəyə gətirdiyi Memar Əcəm məscidi xüsusi yer tutur (11, səh. 322; 21, səh. 465).

Memar Əli xeyriyyəçi və maarifçi kimi də fəaliyyət göstərmişdir.

1525 və 1537-ci il tarixli ərəb dilində yazılan iki vəqfiyyə sənədindən aydın olur ki, o, öz vəsaiti hesabına açdığı vəqflərdə toplanan vəsaitlərinin böyük bir hissəsini xeyriyyə məqsədi üçün istifadə etmişdir. Onun 1525-ci ildəki vəqfi kişi və qadınların ibadəti üçün yuxarıda adı keçən Memar Əcəm məscidi və bundan başqa yetim və kasıb uşaqların təhsil alması üçün tikdirdiyi bir məktəb olmuşdur. Memar Əli onları maliyləşdirmək üçün İstanbulun 18 müxtəlif yerində ona aid olan 36 dükən, bir torpaq sahəsi, 14 ev, bir malikanə, 4 çörək bişirən yer və iki at tövləsinin gəlirini ayırmışdır. 1537-ci ildəki vəqfiyyə sənədindən məlum olur ki, Memar Əli xeyirli işlər üçün çox sayda ev, torpaq sahəsi, dükən və bir də çörək bişirən yerin gəlirindən istifadə etmişdir (15, səh. 438-442). Bütün bunlar göstərir ki, Memar Əli kifayət qədər mal-dövlətə sahib bir şəxs olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, Osmanlı dövlətində memarlara, xüsusi ilə də baş memarlara yüksək maaş verildiyi kimi, onlara aldıkları maaşdan savayı böyük gəlir əldə etmələri üçün imkanlar da yaradılmışdır. 1525 və 1526-cı illərdəki Osmanlı saray sənətkarlarının (Əhl-i Hırəf) maaş dəftərlərində baş memar Ələddin Əlinin günlük 45 axça və aylıq 1327 axça maaş aldığını görürük (18, 333; 9, 233). Osmanlı dövlətində baş memarlar dövlət xəzinəsindən aldığı bu "ulufe" maaşından əlavə dövlət və vəqf binalarına aid tikinti və təmirlərdən də "xərc-i memar" adıyla müəyyən miqdar məvacib alırdılar. Eyni zamanda İstanbulda fəaliyyət göstərən yunan, erməni və yəhudilərin dükanlarından alınan vergilərdən də baş memarların hesabına pul ayrılırdı. Bunlardan başqa, gəliri Osmanlı xanədanına aid olan

Türkiyə. Memar Əcəm məscidi
(1523-1524)

Burqaz və Vizə sancarına tabe kəndlərdən baş memarlar üçün xüsusi olaraq "arpalıq" vergisi də ayrılmışdı (23, səh. 162-163). Təbrizli Memar Əli də yuxarıda qeyd olunan gəlirlərin hamısından yararlanan baş memar olmuşdur.

Çox gözəl ailə başçısı olan Memar Əlinin ailəsi haqqında əldə etdiyimiz məlumatlara görə, onun Həmzə Çələbi və Həsən Çələbi adında iki oğlu, Şəmi, Sitti və Fatma adında üç qızı olmuşdur. Onun həyat yoldaşının adı Hilal qızı Fatma idi. Memar Əli ömrünün sonuna qədər ailəsi ilə birlikdə İstanbuldakı Oruc Qazi məhəlləsində yaşamışdır (15, səh. 441-442).

Onun ölüm tarixi ilə bağlı məzar daşının üzərində və ümumiyyətlə mənbələrdə dəqiq bir məlumat verilməsə də, bəzi tarixi hadisələr işığında bu tarixi dəqiqləşdirmək mümkündür. Belə ki, öz vəsaiti hesabına tikdirdiyi Memar Əcəm məscidinin 1537-ci il 20 mart tarixli vəqfiyyə sənədindən bəlli olur ki, o, bu tarixdə hələ də həyatda olmuşdur. Onun bu dövrdə Osmanlı dövlətinin baş vəziri olan Ayas paşanın ölümündən qısa bir müddət sonra vəfat etdiyi qeyd olunmuşdur (15, səh. 438, 440). Ayas paşa 1539-cu il iyulun 13-də vəfat etmişdir (17, səh. 192; 5, səh. 241). Qeyd etmək lazımdır ki, türk ta-

rixçiləri tərəfindən Memar Əlinin vəfatından sonra onun yerinə Osmanlı dövlətinin yeni baş memarı olan Memar Sinanın Boğdan səfərindən (1538) geri qayıtdıqdan sonra, 1539-cu ildə təyin edildiği bir mənalı şəkildə qeyd edilməkdədir (4, səh. 655; 16, səh. 225; 7, səh. 41). Bütün bunlar Memar Əlinin 1539-cu ilin yayında vəfat etdiyini söyləməyə imkan verir.

Nəticə olaraq demək olar ki, Memar Əli, Osmanlı memarlıq məktəbinin profesianallıq olaraq əsasını qoymuş və onun təkmilləşməsində mühüm rol oynamışdır. XIII-XVII əsrlərdə geniş təsir dairəli memarlıq ocağı olan Təbriz məktəbi Azərbaycan memarlığının güclü qolu kimi Şərq ölkələrinin, o cümlədən Osmanlı memarlığının zənginləşməsi və inkişafında böyük rol oynamışdır.

Memar Əli təqribən 20 ilə qədər Osmanlı dövlətinin baş memarı kimi fəaliyyət göstərmişdir. O, bu çox məsuliyyətli vəzifəni Osmanlı dövlətinin çox güclü olduğu Sultan Səlim və Qanuni Sultan Süleyman dövrlərində icra etmişdir. Onun Osmanlı memarlığına gətirdiyi yeni üslub sonralar məşhur Osmanlı arxitektoru Memar Sinan tərəfindən daha da inkişaf etdirilərək yüksək səviyyədə istifadə olunmuşdur. ♦

Ədəbiyyat

1. Ali b. Abdullah (Acem, Esir). Osmanlı Araşdırmaları. <http://www.osar.com/modules.php?name=Encyclopedia&op=content&tid=501382> (17.04.2014).
2. Arslan Hüseyn. 16.yy. Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskan, Göç ve Sürgün. İstanbul – 2001.
3. Aslanpa Oktay. Sinan. İslam Ansiklopedisi (İA). C. 10. İstanbul – 1980.
4. Ayas Paşa. Küçük Türk İslam Ansiklopedisi. S. 3. İstanbul – 1980.
5. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. IV cildə. Əliheydər Orucovun redaktəsi ilə. II cild. Bakı – 2006.
6. Dündar Abdulkadir. XVI. Yüzyıl Bazı Osmanlı Mimarları. AÜİFD, Cilt-XLIII (2002). Sayı 1.
7. Erdenen Orhan. Osmanlı devri mimarları, Yardımcıları ve Teşkilatları. <<http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/325/4636.pdf>>. (25.04.2014).
8. Hersek Can M. Osmanlı İmparatorluğunda Mimarlar ve Yapı Esnafı. İslami Araştırmalar. Cilt: 4. Sayı: 1. Ocak – 1990.
9. Kunter Halim Baki. Mimar Ali Beyin bilinmeyen iki vakfiyyəsi. V. Türk Tarih Kongresi. Ankara 12-17 Nisan-1956. Ankara - 1960.
10. Müləyim Selçuk. Sinan. DİA. C. 37. İstanbul – 2009.
11. S.Onullahi. XIII-XVII əsrlərdə Təbriz şəhərinin tarixi. Bakı – 1981.
12. Vaqif Piriye. Azərbaycan XIII-XIV əsrlərdə. "Nurlan". Bakı – 2003.
13. Təbiyyat Məhəmmədli. Danışməndani Azərbaycan. tərcümə: İsmayıl Şəms və Qafar Kəndli. Bakı – 1987.

Резюме

В Османской империи известный под именем Аджем Али, Есир (Пленник) Али, иногда путали османским архитектором живущим в то же время работавший в сарае и которого тоже звали Али. Мастер Аджем Али вместе с другими многочисленными учеными и мастерами был взят после, Чалдыранской битвы (1514) Султаном Селимом (1512-1520) и был отправлен в Османскую империю. Во времена Сефевидской империи, занимающий пост "Министр Мастеров" мастер Аджем Али 12 апреля 1515 года с группой Тебризцев был отправлен из Амасии в Стамбул и в 1519 году по приказу Султана Селима был назначен главным архитектором.

Ключевые слова: Азербайджан, Аджем Али из Тебриза, Мечеть Мимар Аджем, Архитектор Синан.

Summary

Memar Ali from Tabriz also known as Acem Ali, Esir Ali in the Ottoman Empire is confused with one of other sensitive architects in the Ottoman whose name was also Ali and lived in the same period. In this article it is shown that in 1514 Memar Acem Ali was taken to the Ottoman Empire together with other scholars and craftsmen by Sultan Selim (1512-1520) entering Tabriz after the Chaldiran victory. Memar Acem Ali, who was also the minister of craftsmen in Safavids, was sent from Amasya to Istanbul in Tabriz convoy on 12th April 1515, and was promoted to head architect position by Sultan Selim in 1519.

Key words: Azerbaijan, Acem Ali from Tabriz, Memar Acem Mosque, Memar Sinan.

Azərbaycan–İran münasibətlərinin inkişafında ədəbi–mədəni əlaqələrin rolu

Mələkxanım Hacıyeva,
Azərbaycan Milli Kitabxanasının Elmi işlər və
beynəlxalq əlaqələr üzrə direktor müavini,
Əməkdar mədəniyyət işçisi, BDU-nun dissertantı
Email: hmelekh@mail.com

Azərbaycan–İran münasibətləri dərin tarixi köklərə malikdir. Eyni dinə mənsub və XIX əsrin əvvəllərindəki müqavilələrə əsasən 765 kilometrlik coğrafi sərhədi olan bu xalqları tarix boyu elmi, mənəvi, mədəni əlaqələr birləşdirmiş, hər iki ölkə daim dostluq əlaqələrini inkişaf etdirmək niyyətində olmuşlar

Bəllidir ki, bu iki xalqı bir-birinə zəngin mədəni əlaqələr bağlayır. Xaqani, Nəsimi, Füzuli kimi klassik Azərbaycan şairləri hər iki dildə – azərbaycanca və farsca qiymətli əsərlər yaratmışlar. Azərbaycan şairi Məhəmmədhüseyn Şəhriyar da öz əsərlərini Azərbaycan və fars dillərində yazmışdır. Azərbaycanda onun “Heydərbabaya salam” poeması, türkcə “Divan”ı çapdan çıxmışdır.

1871–74-cü illərdə İranda yaşayıb-yaratmış M.F.Axundzadənin 6 komediyası fars dilinə tərcümə edilərək İranda yayılmışdır. Təbriz, Urmiya və Xoy şəhərlərində Üzeyir Hacıbəylinin məşhur komediyaları tamaşaya qoyulmuşdur (1, səh. 63).

Hər iki ölkənin qabaqcıl ziyalıları xalqlar arasında mədəni əlaqələrin inkişafına xidmət etmişlər. Bu işdə Məhəmmədhüseyn Şəhriyar (1906–1995) və Məmməd Səid Ordubadinin xidmətlərini (1872–1950) xüsusilə vurğulamaq lazımdır. Azərbaycan–İran mədəni əlaqələrinin möhkəmləndirilməsində və davamlılığında bu yazarların rolu və xidmətləri danılmazdır.

Yüz illərlə mövcud olmuş münasibətlər bu gün də davam etməkdədir. Belə ki, 2015-ci ilin sentyabr ayında Bakıda İran Mədəniyyət və İslami İrşad naziri Əli Cənnəti ilə Azərbaycan Mədəniyyət və Turizm naziri Əbülfəs Qarayevin görüşü zamanı iki dövlət arasında mədəni əlaqələrin genişləndirilməsi, İranda keçiriləcək Azərbaycan mədəniyyəti günlərinin Tehranla yanaşı, ölkənin digər şəhərlərini də (İsfahan, Şiraz, Ərdəbil və s.) əhatə etməsi, İran tərəfinin də qarşılıqlı olaraq, Azərbaycanda müxtəlif mədəniyyət tədbirlərinin, o cümlədən kino həftəsinin keçirəcəyi məsələləri müzakirə olunmuşdur. Vurğulanmışdır ki, bu tədbirlər hər iki ölkənin mədəni həyatında böyük rol oynayacaq, xalqlarımız arasında əməkdaşlığın inkişafında yeni səhifələr açacaqdır.

Bu ilin sentyabrında iki ölkənin ədəbi əlaqələri istiqamətində yeni təhfi verildi. AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu və İranın ölkəmizdəki səfirliyinin Mədəniyyət Mərkəzinin təşkilatçılığı ilə “Şəhriyar şeir ənənələri və müasirlik” mövzusunda konfrans keçirildi. Azərbaycan alimlərinin, İran İslam Respublikasının Azərbaycandakı səfirinin və İran Mədəniyyət Mərkəzinin nümayəndələrinin iştirakı ilə keçən həmin tədbirdə şairin yaradıcılığından, bənzərsiz poeziya-

sından, xalqı dilindən, türk, fars, fransız dillərini səlis bilməsindən söhbət açılmış, onun təkcə Azərbaycan və İranda, bu bölgədə deyil, bütün dünyada yaxşı tanındığı qeyd edilmişdir. Hec də təsadüfi deyil ki, Şəhriyarın doğum günü İranda “Milli şeir və ədəbiyyat günü” kimi bayram olunur. Konfransda bir neçə gün öncə İranda reallaşan “Şəhriyar festivalı”ndan da danışılmış, bildirilmişdir ki, orada Azərbaycan alimlərindən AMEA-nın vitse-prezidenti, Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru, Milli Məclisin deputatı, akademik İsa Həbibbəyli və AMEA-nın müxbir üzvü Əbülfəz Quliyev (elmi tədqiqatlarında M.Şəhriyarın yaradıcılığına geniş yer verdiklərinə görə) “Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın mədəniyyət ordeni” ilə təltif edilmişlər.

Sözsüz ki, bütün belə müştərək tədbirlərin həyata vəsiqə almasında və rəğbətlə qarşılanmasında iki ölkə xalqlarının eyni dinə və oxşar mədəniyyətə sahib olması əsas səbəbdir.

“ Qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan Milli Kitabxanası istər Azərbaycanda, istər İran İslam Respublikasında, istərsə də başqa ölkələrdə keçirilən mədəni və ədəbi tədbirlərdə fəallıq göstərir. Azərbaycan Milli Kitabxanası sonuncu dəfə (bu ilin mayında) Tehranın Mosalla sərgi kompleksində düzənlənən 28-ci beynəlxalq kitab sərgisində də öz yeri və işi ilə fərqlənirdi. Türkiyə, Gürcüstan, Əfqanıstan, Tacikistan, Çin, Fransa, Livan, ümumilikdə 65 xarici ölkənin nümayəndələrinin qatıldığı bu sərgidə Azərbaycan bölməsinin stendi Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin dəstəyi ilə Milli Kitabxana və ölkəmizin İrandakı səfirliyi tərəfindən hazırlanmışdı.

Fəxrlə qeyd edək ki, sərgi tamaşaçıları tərəfindən böyük maraqla qarşılandı. Bu maraq və diqqət xüsusən tələbkar Tehran tamaşaçılarından, Təbriz, Mərənd, Xoy, Zəncan Ərdəbil, Biləsuvar və digər ünvanlardan gələn azərbaycanlıların bizim ədəbiyyatımızdan dolayı məmnun təbəssümlərindən, doğma baxışlarından, isti münasibətlərindən də hiss edilirdi.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyevin latın

qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında sərəncamı ilə çap olunan müxtəlif seriyalardan, o cümlədən "Klassik Azərbaycan ədəbiyyatı", "Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı", "Azərbaycan xalq ədəbiyyatı", "Azərbaycan dili və tarixi", "Ədəbiyyat antologiyası" seriyasından kitablar çoxsaylı sərgi iştirakçılarının diqqətini cəkdi.

Həmin kitablardan hər birinin 25 000 tirajla çap edilib Azərbaycan kitabxanalarına hədiyyə olunması isə dünya kitabxana təcrübəsində bir örnək kimi qiymətləndirildi. Heydər Əliyev Fondu tərəfindən mədəniyyətimizə, musiqimizə, dekorativ sənətimizə dair hazırlanmış nəfis tərtibatlı kitablar, habelə Azərbaycan Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin nəşrləri də sərgi iştirakçılarının xüsusi marağına səbəb oldu. Biz xoş ovqat, fəxr-fəxarət elementləri ilə zəngin tədbirdə bunun da şahidi olduq ki, Azərbaycan yazıçıları İranda da sevilir, Azərbaycan ədəbiyyatı abidələrinə bu qonşu ölkədə də ehtiramla yanaşılır.

“ Hər iki ölkənin mədəniyyət siyasətlərindəki hədəf birliyi milli mədəniyyətləri birgə inkişaf etdirmək üçün geniş zəmin yaradır. Hərtərəfli əlaqələrin yeni mərhələyə qədəm qoyması kitabxana sahəsində də yeni əməkdaşlıq istiqamətləri doğurur. Azərbaycan Milli Kitabxanası ilə İran Milli Kitabxanası arasında beynəlxalq kitab mübadiləsi həyata keçirilir, bu yolla alınan və göndərilən kitabların sayı ildən-ilə artır.

Beynəlxalq kitab mübadiləsi hər iki ölkənin kitabxanaları arasında qarşılıqlı memorandum və məktub əsasında qurulur. Həmin əlaqələrin nəticəsidir ki, bu gün Azərbaycan Milli Kitabxanasının "Şərq fondu"nda fars dilində İran mədəniyyətini, tarixini, iqtisadiyyatını əks etdirən və görkəmli yazıçılarının əsərlərini əhatə edən 7815 nüsxə

ədəbiyyat qorunub-saxlanılır. Son beş ildə Azərbaycan Milli Kitabxanası tərəfindən İran Milli Kitabxanasına Azərbaycan tarixi, siyasəti, iqtisadiyyatı, elmi və mədəniyyətinə dair 250 nüsxə ədəbiyyat göndərilmişdir. Azərbaycan Milli Kitabxanası da müvafiq mövzulara dair İran Milli Kitabxanasından 178 nüsxə ədəbiyyat almışdır. Yaxın gələcəkdə bu əlaqələrin daha da genişləndirilməsi nəzərdə tutulur (7, səh. 32-40).

Ölkələrimiz arasında ikitərəfli əlaqələrin müxtəlif sahələrdə, o cümlədən kitabxana sahəsində də uğurla inkişaf etməsi qarşılıqlı münasibətlərin inkişafına mühüm töhfələr verəcəkdir. Bir-birinin mədəniyyətinə, ədəbiyyatına olan bu doğma, səmimi diqqət və güclü maraq ikitərəfli münasibətlərin və regional əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsi üçün konkret istiqamətlər müəyyənləşdirir. Bu isə bir-birinə tarixi köklərlə bağlı ölkələrimiz arasındakı əlaqələrin bundan sonra da yüksələn xətlə inkişaf etməsi, müasir mərhələdə qonşuluq, dostluq, qardaşlıq münasibətlərimizin daha optimal mərhələyə qədəm qoyması deməkdir... ♦

Ədəbiyyat

1. N.Aslanbəyova, M.Vəliyeva. "M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası". Bakı – 2008.
2. "İranda Azərbaycan mədəniyyəti günləri keçiriləcək". "Mədəniyyət" qəzeti. Bakı – 2015.
3. R.Kətanov. Akademik İsa Həbibbəyliyə Təbrizdə "Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın mədəniyyət ordeni" təqdim edilib. (Elektron resurs URL: <http://azertag.az/xeber/>)
4. M.Manafova. "Azərbaycanın Şərqi Asiya ölkələri ilə mədəni əlaqələri". Dərs vəsaiti. "Moskva". Bakı – 2008.
5. S.Soltanlı. "Şəhriyar şeir ənənələri və müasirlik". "Mədəniyyət" qəzeti. Bakı – 2015.
6. K.Tahirov. "Dünya milli kitabxanaları. M.F.Axundzadə adına Azərbaycan Milli Kitabxanası". "Bakı Universiteti" nəşriyyatı. Bakı – 2013.
7. K.Tahirov. "M.F.Axundzadə adına Milli Kitabxananın beynəlxalq əlaqələri". Kitabxanaşünaslıq və informasiya. "Elmi-nəzəri və praktik" jurnal. Bakı – 2011.

Резюме

В статье говорится о культурно-литературных связях между Азербайджанской Республикой и Исламской Республикой Иран, совместно проводимых и планируемых культурно-просветительских мероприятиях, а также плодотворном сотрудничестве в сфере международного книгообмена между библиотеками обеих стран.

Ключевые слова: культурные связи, литературные связи, книжные выставки, двусторонние отношения, Азербайджанская Национальная Библиотека.

Summary

The article provides information about the cultural and literary relations between Azerbaijan and the Islamic Republic of Iran, events that jointly organized and will be organized in this sphere, and cooperation in the field of international book exchange between libraries.

Key words: cultural relations, literary relations, book exhibition, bilateral relations, Azerbaijan National Library.

Heykəltəraş Elmira Hüseynovanın yaradıcılığında plastika sənətinin xüsusiyyətləri

İmran Mehdiyev,
Heykəltəraş-sənətşünas
E-mail: imran_9120@mail.ru

1960-70-ci illərdə Azərbaycan təsviri sənəti mürəkkəb yaradıcılıq axtarışları proseslərində bədii yetkinlik mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Respublikanın siyasi-iqtisadi həyatında baş verən sosial və inqilabi dəyişikliklər xalqın mədəni-bədii həyatına da, təsir göstərmişdir. Təsviri sənətin bütün növləri və janrları intensiv şəkildə inkişaf etmiş, xalqın həyatı ilə onun əlaqəsi daha da möhkəmlənmiş, bədii təsir dairəsi xeyli genişlənmişdir. Əvvəllər olduğu kimi bu dövrdə də, insanların nəcib əməlləri, saf duyğu və düşüncələri coşqun yaradıcı rəssam və heykəltəraşların ilham mənbəyini təşkil etdi

Təsviri sənət tariximizə nəzər salsaq görürük ki, rəssamlarımız və heykəltəraşlarımızın yaradıcılığında sadəcə insanlarla bərabər, müxtəlif elm və mədəniyyət xadimlərinin bədii obrazlarının yaradılmasına da geniş yer verilmişdir. Belə heykəltəraşlardan biri də respublikamızın Əməkdar rəssamı, Elmira Hüseynova olmuşdur.

Elmira Hüseynova Əzim Əzimzadə adına Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Məktəbini (1954) və İ.Y.Repin adına Leningrad Boyakarlıq, Heykəltəraşlıq və Memarlıq İnstitutunu (1960) bitirmişdir. İstedadlı heykəltəraşın adı sənətsevərlərə yaxşı tanışdır. Onun əsərləri mövzusunun maraqlı bədii həlli, yaratdığı heykəllərin bənzərsiz biçimi, yaddaqalan forma tapıntıları ilə diqqəti cəlb edir. Tişə ustasının 30 illik yaradıcılıq yolu zəngin axtarışlarla keçib. Tələbəlik illərindən sonra işlədiyi bir-iki əsərləri çıxmaq şərti ilə qalan əsərlərinin heç birinin nə kompozisiyası, nə plastik həlli, nə də forma-biçimi bir-birini təkrar etmir, yaradıcılığında üslub polifoniyaçılığına meyil də duyulmur. Yaradıcılığının hər mərhələsində dəsti-xəttinin təkmilləşdiyini, kompozisiyaların obrazları fərdiləşdirən müxtəlif duyğu və düşüncələrini tamamlayan detallarla zənginləşdiyinin şahidi oluruq. Heykəltəraş bir-birinə bənzəyən obrazlar qalereyası hazırlamışdır. Bu əsərlərin müsbət məziyyəti onlarda obrazları səciyyələndirən cizgilərə üstünlük verilməsidir.

Elmira Hüseynovanın ilk müvəffəqiyyətli əsəri ağacdan yonulmuş "Kolxozçu qadın" (1957) surətidir. Heykəl bol məhsullu tarlalarda fədakarcasına çalışan qadınlarımızın əməyi, arzu və düşüncələri haqqında canlı, ümumiləşdirici təsəvvür yaradır.

Elmira Hüseynova ailə, sevgi, səadət mövzularına xüsusi meyil göstərir. Heykəltəraşın müraciət etdiyi mövzulardan biri də ana mövzudur. Onun ana məhəbbəti, ana sevinci, ana qayğısı, ən ülvəi ana hissini əks etdirən əsərləri səmimi duyğular aşıl原因 sənət nümunələridir. Tişə ustasının dediyinə görə, bu səpkili əsərlərin əksəriyyətini özü ana olandan, həmin hissləri yaşayandan sonra işləmişdir. Müxtəlif materiallarda işlənmiş "Ailə", "Analıq", "Mənim ailəm", "Xoşbəxtlik" və sair əsərlərində bu məzmunun ifadəli, yaddaqalan həllini görürük.

“**Daşdan yonulmuş "Analıq" (1967) əsəri heykəltəraşın ən uğurlu işlərindəndir. Burada başlarını dik tutmuş ana və onu qucaqlayaraq yuxuya getmiş şirin körpəsi təsvir olunur. Daxili hərəkətə əsaslanan kompozisiya dəqiq cizgiləri, ifadəli silueti ilə seçilir. Yumşaq yapma üsulu ananın keçirdiyi hisslərlə uyğundur. Bu kompozisiya müəllifin bədii forma sahəsindəki novator axtarışlarının əyani nümunəsidir. (1, səh. 8).**

"Ailə" (Muzey mərkəzi)

Elmira Hüseynova sənətkarlığı təsvir olunanın əsas həcmnin ümumiləşmələrini dəqiq müəyyənləşdirməklə bərabər, fikri həssaslıqla tutmaq və tamaşaçıya ötürərək insanın ən məxfi cəhətlərini, xarakterin incə çalarlarını hiss etmək imkanı verir. Portretdə plastikanın psixologizimi xüsusən hiss olunur.

Göründüyü kimi Elmira Hüseynova bir mövzunu bir neçə materialda sınaqdan keçirir və ən uğurlusunu seçir. Xarici oxşarlıq onun üçün heç də əsas deyil. O, bu oxşarlığı insan qəlbinin dərinliyində mövcud olan hisslərlə verməyə çalışır və hətta xarakterin kiçik cizgilərini gözdən qaçırmır. Beləliklə də əsərin bütün məna intonasiyasını insanın yaradıcı və düşüncəyə dalma anlarında daxilən yaradıcı ülviliyi canlandırmaq üzərində cəmləşdirir (3, səh. 67-68).

Onun "Kolxozçu qadın", "Fəhlə", "Ailə", "C.Cabbarlı", "Ana", "Rəsul Rza" və s. kimi əsərləri plastik formalarının yığcamlığı ilə və kompozisiyaların orijinallığı ilə fərqlənir. Elmira Hüseynova özünü monumental heykəltəraşlıq sahəsində də göstərmişdir - Sumqayıtda C.Cabbarlının heykəli (1966-cı il), Bakıda H.Zərdabının heykəli (1983-cü il).

Xatirə heykəltəraşlıq əsərləri monumental heykəltəraşlığın mühüm və maraqlı janrlarından biridir. Xatirə abidələri sahəsində Azərbaycan xalqının özünəməxsus qədim ənənələri vardır. Dünyasını dəyişən şəxsin xatirəsini əbədləşdirmək üçün qoyulan abidələr əsrlər boyu dövrün ictimai və ideoloji xüsusiyyətlərini, etik və estetik ideallarını əks etdirir. XX əsrdən başlayaraq isə Azərbaycanda monumental xatirə abidələri ucaldılmağa başladı. Monumental xatirə heykəltəraşlıq janrı xüsusən İkinci dünya müharibəsindən sonrakı illərdə sürətlə inkişaf etməyə başlayaraq müstəqil janra çevrildi. Bir çox heykəltəraşların yaradıcılığında xatirə-memarlıq nümunələri özünə yer tapdı.

İstedadlı sənətkar Elmira Hüseynova öz əsərində C.Cabbarlını şəxsiyyət, alovlu vətənpərvər, həyat hadisələrinə cəsarətlə müdaxilə edən insan kimi görmüş və materiala həkk etmişdir. Məşhur dramaturqun portreti bəryef kimi təsvir olunub. Bu təsvir öz dinamikliyi ilə onun yaradıcı xarakterini, psixologiyasını daha dərinlən açıq. Xatirə abidəsində mərmər üzərində Cəfər Cabbarlının sadəcə profildən qəbartma obrazı verilmişdir. Dramaturq Cəfər Cabbarlının simasının heykəltəraş tərəfindən məharətlə yaradılmasının nəticəsidir ki, obraz çox canlı qəbul edilir. Daxili aləmini onun üzündə cəmləşdirməyi bacaran heykəltəraş Cəfər Cabbarlının iç dünyasını duyulması dəqiqliklə göstərməyə nail olmuşdur.

Sənətşünaslıq doktoru, professor Cəmilə Novruzova Elmira Hüseynovanın yaratdığı Cəfər Cabbarlının qəbirüstü abidəsi haqqında müsbət rəy də olduğunu, abidənin obrazı açan köməkçi detallarının yerli-yerində işləndiyini vurğulayır (5, səh. 59-61).

“ Elmira Hüseynovanın monumental xatirə abidələri ilə tanışlıq onun yaradıcılığının bəzi ümumi cəhətlərini və müəyyən iş üsullarını aydınlaşdırmağa imkan verir. Bu cəhətlərdən biri fiqurlara möhkəmlik və monolitlik verən formanın sayıl, dəqiqliklə işlənməsidir.

Hasan bəy Zərdabi
(Azərbaycan Milli Ensiklopediyası binasının önü)

Səttar Bəhlulzadə (Muzey mərkəzi)

Heykəltəraş Elmira Hüseynovanın yaratdığı, onun yaradıcılığı üçün ənənəvi planda mərmərdən yonulmuş Cəfər Cabbarlının abidəsinə də açıq mənzərə kimi baxılır. Bu abidə Sumqayıt şəhərində 1966-cı ildə qoyulmuşdur. Abidənin yeri bir neçə dəfə dəyişdirilmişdir. Lakin bu məsələ haqda bəsit deyil, bir qədər yaradıcı danışmaq yerinə düşərdi. Cəfər Cabbarlı Azərbaycanın tanınmış dramaturqu olmuş, Aydın, Oqtay Eloğlu, Sevil və s. kimi zamanəsinin ictimai eyblərinə qarşı çıxan obrazlar yaratmışdır. Elmira Hüseynova həmin simaları sanki Cəfər Cabbarlının obrazında cəmləşdirərək yaşatmağa çalışmışdır. İrəliyə doğru dikilmiş iti nəzərləri onun psixoloji aləmini açmağa kömək edir. Sifətinin digər cizgiləri isə sərt planda öz həllini tapır. Yaradıcılıq baxımından obrazın özü layiqli müzakirə mövzusu ola bilər. Lakin işin qəbir daşına bənzədilməsi buna imkan vermir (4, səh.16).

Elmira Hüseynova ağacın bədii və texniki məziyyətlərinə yaxşı bələd olan sənətkar kimi, həmin keyfiyyətləri növbəti dəfə əyaniləşdirməyə çalışmışdır. Belə ki, o, bu portretə ağacın insani yaşantıları qabarda biləcək xüs-

siyyətlərindən bacarıqla istifadə ilə dərin psixoloji keyfiyyətləri özündə əks etdirən bir obraz yaratmışdır. Elmira Hüseynova "Toğrul Nərmənbəyov", "Tələbə", "Rəsul Rza" portretlərini ağacdan məharətlə yaratmağa müvəffəq olmuşdur (2, səh. 3).

"Səttar Bəhlulzadə" portretini 1965-ci ildə yaratmış E.Hüseynova rəssamın maraqlı obrazı ilə diqqəti özünə cəlb etməyi bacarmışdır. Eyni adlı əsərin digər müəllifi Ömər Eldarov rəssamın yaradıcılığını təşkil edən lirikanı yaratdığı obraza hopdurmuşdusa, E.Hüseynova əksinə, S.Bəhlulzadənin varlığına xas olan bütövlüyü, qətiyyəti və sərtliyi ön plana çəkmişdir. Rəssamın başı aşağı əyilmiş vəziyyətdə üzündəki cizgilər çox ifadəlidir və sanki tamaşaçının diqqətini cəlb edir. Portretin anatomik strukturu, təsvir olunanın fərdi psixologiyası, incə plastika ilə obrazı daha da təkərsiz edir. Heykəltəraş obrazın təbiətinə məxsus xüsusiyyətləri onun xarici görünməndə təcəssüm etdirməyə nail olmuşdur. Əsərdə şəxsiyyətin daxili ekspressiyası obrazın plastik ifadəliyində öz əksini tapmışdır. Heykəltəraş öz ümumiləşdirmə qabiliyyəti, ən tipik səciyyəvi cəhətlərin sərraf gözü ilə görüb seçə bilmək bacarığı sayəsində daxili qüvvəyə və tükənməz yaradıcılıq qüdrətinə malik bir sənətkar obrazı yarada bilmişdir. Sifətin mimikası böyük enerji ilə fərqlənir. Özündən əmin olan baxış gücün göstəricisidir. Rəssamın səciyyəvi çöhrəsində ciddi bir ifadə var, baxışından fikir aləmində olduğu sezilir.

Xalq şairi, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı Rəsul Rzanın (1970) və pambıq ustası, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı Qüdrət Səmədovun (1972) portretləri də bənzərsizliyi ilə seçilir. Bu əsərlərdə müəllif Azərbaycan heykəltəraşlığında ilk dəfə olaraq portretlərin kompozisiyalarına obrazları zənginləşdirən, onların daxili aləmini aşkarlayan məntiqi atributlar daxil etmişdir. Məşhur pambıqçının sağ çiynində baş-başa vermiş pambıq qozaları görünür, xalq şairinin düşüncələrə dalmış portretində isə sol tərəfdə dekorativ formanın boşluğunda çiçəkləyən kiçik ağac budağı verilmişdir. Obrazların konstruktiv aydınlığı bütövlükdə onların daxili və zahir xarakterlərini özünə tabe edən plastik üslub, E.Hüseynovanı müxtəlif maraqlı əsərlərin müəllifi kimi tanıtmışdır.

“ İnsan xarakterinin, onun hisslərinin gərgin anları heykəltəraşın “Rəssamın ailəsi” portretində açılıb. Müxtəlif yaş hədlərini göstərməklə ritmik xətlər ailənin birliyini, bir-birinə bağlılığını təsvir etməyə yönəlib. Obraz axtarışı, onun çeşidli çalarları və

ifadə nəhayətsizliyini təsdiqləmək üzərində heykəltəraş bəzən illərlə işləmişdir. Ona görə də öyrənilmiş, artıq az qala məlum olan obrazın yeni ifadə həllərinə, xarakterin yeni çalarlarını və xarakter hədudlarını dəqiqləşməyə dəfələrlə qayıtmasını təsadüfi saymaq olmaz. Heykəltəraşın plastik bədii-estetik ifadəliyin bütün gücünü sərgiləməsi sənətkar diqqətini psixoloji xarakterin aşkarlanmasına yönəltməsi də bunun göstəricisidir.

Elmira Hüseynovanın diqqəti daha çox özünə cəlb edən əsərlərdən biri “Həsənbəy Zərdəbinin” abidəsi olmuşdur. Bu əsər sənətkarın son işlərindən sayılır. Azərbaycan demokratik mətbuatının banisi Həsənbəy Zərdəbinin tunc abidəsi memar Z.Quliyevanın layihəsi ilə İçərişəhərdə qoyulub. Özündə tarixi və müasirliyi saxlayan abidə, həm də yerləşdiyi İçərişəhər memarlıq ansamblına uyğundur. Heykəltəraş kompozisiyanı yarı qorelyef, yarı dairəvi kompozisiya prinsipinə əsaslanaraq işləmişdir. Abidə nəhəng gövdəli köklü ağacı xatırladır. Bu müəllif tərəfindən həm də torpağa bağlılıq kimi nəzərdə tutulmuşdur. Dörd metrlik tunc abidənin təbii sadə duruş və məkanda yerləşdirilməsi müəllifin mükəmməl kompozisiya qurmaq bacarığından xəbər verir. Monumental forma bütövlükdə fiqura və postamentə birləşir. ♦

Cəfər Cabbarlı (Sumqayıt)

Ədəbiyyat

1. K.Abdullayev. “Heykəltəraşın dostluq səfəri: (Əməkdar rəssam Elmira Hüseynovanın yaradıcılığı haqqında)”. Bakı – 1977.
2. Z.Əliyev. “Ana mövzusunun işığında: (heykəltəraş Elmira Hüseynovanın əsərləri)”. Bakı – 1984.
3. Ç.Əlioğlu. “Heykəltəraş Elmira Hüseynova haqqında”. Qobustan – 1970.
4. S.Sadiqov. “Sumqayıt şəhərinin heykəltəraşlıq abidələri”. “Paritet” qəzeti. Bakı – 2012.
5. C.Novruzova. “İnsan sorağında”. (Heykəltəraş Elmira Hüseynova haqqında). Qobustan – 1970.

Резюме

В статье нашли отражение, разбор и описание работ, созданные на протяжении всего творчества заслуженного художника-скульптора Эльмиры Гусейновой. Семья, является основными темами в творчестве скульптора. Особое место в ее работах, изображающих материнскую любовь, радость и заботу, занимает тема матери. По словам самой Э.Гусейновой такого рода произведения, созданные в годы пережитых материнских чувств, прививают искренние чувства.

Выразительное воплощение содержания отмечается в таких работах, как “Семья”; “Материнство”; “Моя семья”; “Счастье” созданных из разных материалов.

Ключевые слова: статуя, композиция, образ, монумент, портрет, пластика.

Summary

The description and analysis of the works of the honored artist and sculptor Elmira Huseynova created in different years, has been reflected in the article. Elmira Huseynova's handicrafts shows a special trend towards themes like family, love and happiness. Mother is one of the themes addressed by the sculptor. His works of art reflecting the mother love, the happiness of the mother, the mother's care and high maternal feelings are examples of genuine work that instill sincere senses. As pick master says, she has created the works of this kind after she had become a mother herself and felt those same feelings. We see an expressive and remarkable solution on the content in a pieces of art, like “Family”, “Maternity”, “My family”, “Happiness” worked on a variety of materials.

Key words: statue, composition, image, monumental, portrait, plasty.

HÜSEYN CAVIDİN EV MUZEYİNİN ELMİ-TƏDQIQAT FƏALİYYƏTİ

Natiq Mürsəlov,
AMEA Hüseyn Cavidin Ev Muzeyinin
Elmi katibi,
AMEA-nın doktorantı
E-mail: natiq.doktorant@mail.ru

*Hüseyn Cavid Azərbaycan xalqını, onun mədəniyyətini, ədəbiyyatını,
elmini yüksəklərə qaldıran böyük şəxsiyyətlərdən biridir.*

Heydər Əliyev

Azərbaycan ədəbiyyatının parlaq siması, filosof şair, dramaturq Hüseyn Cavidin həyat və fəaliyyətini, zəngin irsini əbədiləşdirmək məqsədilə ev muzeyinin yaradılması 21 iyul 1981-ci ildə ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan KP MK-nin "Hüseyn Cavidin anadan olmasının 100 illiyi haqqında" qəbul etdiyi qərarda nəzərdə tutulurdu. Lakin bu muzey müstəqilliyimiz dövründə – 10 iyul 1995-ci ildə (Nazirlər Kabinetinin 160 sayılı qərarına əsasən) təsis olundu və Azərbaycan EA-nın tabeliyinə verildi...

Hüseyn Cavidin Ev Muzeyi AMEA Humanitar Elmlər Bölməsinin tərkibinə daxil olan elmi-tədqiqat müəssisəsidir. AMEA Hüseyn Cavidin Ev Muzeyinin (bundan sonra – Muzey) elmi-tədqiqat müəssisəsi kimi fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin imzaladığı fərman və sərəncamların, dövlət proqramlarının, AMEA Rəyasət Heyətinin qərar və sərəncamlarının, Muzeyin cari il üzrə elmi-tədqiqat işlərinin əhatəli planının icrasına istiqamətləndirilmişdir.

Muzeyin strukturuna daxil olan "Cavidşünaslıq", "Elmi-kütləvi işlər", "Elmi fondlar", "Elmi və bədii tərtibat", "Elmi ekspozisiya", "Elmi informasiya və kitabxana" şöbələri Muzeyin elmi-tədqiqat işlərinin əhatəli planına əsasən, Hüseyn Cavid və ümumiyyətlə cavidlər irsinin toplanması, qorunması, tədqiqi və təbliği sahəsində elmi-tədqiqat fəaliyyəti ilə məşğul olurlar (10, səh. 1).

Muzeyin əsas elmi-tədqiqat fəaliyyətinin nəticələrindən bəhs olunarkən 2012-ci ildə çap edilmiş 10 cildlik "Cavidşünaslıq" toplusunu xüsusi qeyd etmək lazımdır. Toplunun tərtibçisi və ön sözün müəllifi muzeyin direktoru, filologiya üzrə elmlər doktoru Gülbəniz Babaxanlı, redaksiya heyəti isə akademiklər Mahmud Kərimli, İsa Həbibbəyli, Kamal Abdulla və Teymur Kərimlidir (7, səh. 1).

Toplunun ilk sayına Hüseyn Cavid şəxsiyyəti və yaradıcılığı haqqında 1912-1925-ci illərdə çap olunmuş məqalə, resenziya, məlumat, mühakimə və müzakirə mətnləri, şeirlər və s. daxil edilmişdir.

dir. H.Cavid şəxsiyyəti və yaradıcılığı haqqında 1926-1930-cu illərdə çap olunmuş məqalə, resenziya, məlumat və böyük sənətkara həsr edilmiş bir neçə şeirin daxil edildiyi ikinci sayındakı materialların müəllifləri arasında Ə.Hüseynzadə, Ə.Şərif, H.Zeynallı, M.Quliyev, Ə.Nazim, Y.V.Çəmənəminli, Ə.Abid, C.Əfəndizadə kimi tanınmış ədəbiyyat xadimləri ilə yanaşı, az tanınan yazarlar da vardır. Toplunun üçüncü sayına H.Cavidin şəxsiyyəti və yaradıcılığı haqqında 1930-1937-ci illərdə çap olunmuş məqalə, resenziya, müxtəlif məlumatlar daxil edilmişdir. Ədibin həyatda olduğu dövrün cavidşünaslığı bu illərlə başa çatır və 20 illik fasilədən sonra əbədi Cavid barədəki cavidşünaslıq meydana çıxır. Cavidşünaslığın dördüncü cildinə böyük ədibə bəraət verildikdən sonrakı 5 ildə – 1956-1961-ci illər dövrü mətbuatında çap olunmuş yazılar toplanmışdır. 20 illik fasilədən sonra yenidən o dövrün yaradıcı şəxsiyyətləri Cavid əfəndi haqqında elmi məqalələr, xatirələr, yubiley yazıları yazmağa başladılar. Toplunun beşinci cildi isə 1962-1963-cü illərdə Hüseyn Cavid şəxsiyyəti və yaradıcılığı barədə dövrü mətbuatda çap olunmuş məqalə, rəy və xatirələri əhatə edir. Şairin 80 illik yubileyi münasibətilə dərc olunmuş şeirlərə də müəyyən qədər yer verilmişdir. Serianın altıncı cildinə 1964-1970-ci illərdə dövrü mətbuatda işıq üzü görmüş elmi, publisistik və bədii materiallar salınmışdır. Toplunun yeddinci cildinə H.Cavidin yaradıcılığı, dövrü, ədəbi mühiti, şəxsiyyəti, teatri haqqında очерк və məqalələr, xatirələr, rəylər daxil edilmişdir.

“Ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycanda hakimiyyətə ilk gəlişinin birinci beşilliyinə təsadüf edən bu dövrdə Cavid mövzusunə diqqət və qayğının kifayət qədər artdığı müşahidə olunur. Akademik İsa Həbibbəylinin H.Cavid yaradıcılığına həsr etdiyi ilk məqalələrin də toplandığı səkkizinci cildə Zahid Əkbərovun “Hüseyn Cavidin “Şeyx Sənan” faciəsi”, Məsud Əlioğluğun “Hüseyn Cavidin romantizmi” monoqrafiyasına yazılmış rəylər cavidşünaslığın elmi inkişafına xidmət göstərir. Tamilla Təhməsisib, Məryəm Əlizadə, Cəlil Vəzirov, İlham Rəhimli və başqalarının məqalələri Cavid teatrına professional yanaşma kimi diqqəti çəkir. Əjdər İsmayilovun “Cavid və Şekspir” araşdırmasında Vilyam Şekspirin “Otello” əsəri ilə Hüseyn Cavidin “İblis” faciəsi müqayisə edilir.

Hüseyn Cavidin anadan olmasının 100 illik yubileyinə təsadüf edən 1982-ci il cavidşünaslığının materiallarını əhatə edən doqquzuncu cildə böyük şair-dramaturqun yaradıcılığı müxtəlif yönərdən tədqiqatə cəlb olunur, zəngin irsi araşdırma obyektinə çevrilir. Nəhayət seriyanın onuncu cildinə 1983-cü ildə Azərbaycan mətbuatında Hüseyn Cavid haqqında dərc olunmuş yazılar salınmışdır. Cavidin 100 illik yubileyi münasibətilə 1982-ci ildə başlanmış tədbirlər həmin il də davam etdirildiyindən, materialların əksəriyyəti yubiley xarakteri daşıyır.

Toplu dəyərli bir elmi mənbə kimi cavidşünaslığın gələcək inkişafına mühüm töhfədir. Seriyanın növbəti cildləri üzərində iş davam etdirilir.

Muzeyə göstərilən dövlət qayğısı nəticəsində son dövrlərdə (xüsusilə 2005-ci ildən sonra) muzeyin elmi-tədqiqat fəaliyyətinin yekunlarını özündə əks etdirən xeyli sayda yeni kitab, seriyalı nəşr, çoxcildli kitab çap olunmuş və uğurlu elmi nəticələr əldə edilmişdir. Filologiya üzrə elmlər doktoru G.Babaxanlının “Azərbaycan epik şeiri və klassik irs (1920-50-ci illər)” (2005) monoqrafiyasında Azərbaycan ədəbiyyatının ən keşməkeşli dövrlərindən olan 20-50-ci illərdə yaranmış epik poemaların qaynaqları araşdırılır, klassik Azərbaycan poeziyasının, şifahi xalq ədəbiyyatının bu dövr epik şeirinə təsiri üzə çıxarılır. Monoqrafiyada poemaların ideoloji fəlsəfi qaynaqlarının

araşdırılmasına da xüsusi fəsil həsr edilmişdir (1, səh. 2).

G.Babaxanlının 2008-ci ildə nəşr olunan “Poetik sözün arsenalı” monoqrafiyasında, keçən yüzilliyin 20-50-ci illərində yaranmış epik poemalarla yanaşı, H.Cavidin “Azər” poemasının qaynaqları da araşdırılır.

Dahi şairin həyat və fəaliyyətini əks etdirən şəxsi bibliografik göstərici 2006-cı ildə “Hüseyn Cavid: həyat və sənət yolu” adı ilə nəşr olunmuşdur. Göstəricinin redaktorları filologiya elmləri doktorları Gülbəniz Babaxanlı, Aybəniz Əliyeva-Kəngərli, tərtibçiləri isə Nuranə Əsədullayeva, Arzu İsmayilova və Züleyxa Teyyubovadır (2, səh. 3).

Hüseyn Cavidin seçilmiş şeirləri ilk dəfə fransız dilinə tərcümə edilərək “Məhəbbətdir ən böyük din” (“La plus grand religion est l’amour”) adı ilə (azərbaycan və fransız dillərində) 2007-ci ildə çapdan çıxmışdır. Kitabda ön sözün müəllifi Gülbəniz Babaxanlı, tərtib və tərcüməçisi Nigar Babaxanova, redaktoru Fransua Andriödur.

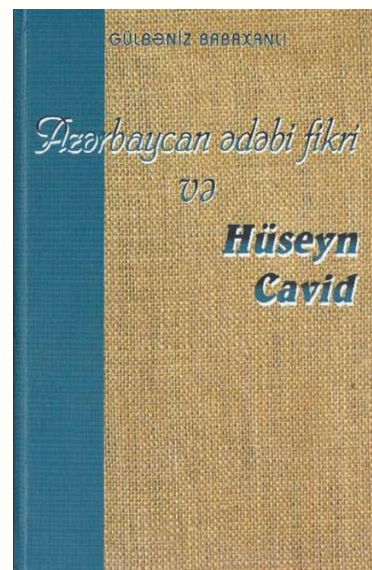
H.Cavid külliyyatının son beşcildlik nəşri əsasında 2010-cu ildə Gülbəniz Babaxanlı və tarix üzrə fəlsəfə doktoru İradə Tuliyyənin tərtibçiliyi ilə çap edilmiş “Cavid hikməti – Seçmə aforizmlər” miniatur kitabı, böyük mütəfəkkir şairin insanlıq, haqq, ədalət, vətən, millət, qadın, məhəbbət və ən müxtəlif insan münasibətləri haqqında müdrik sözlərini və kəlamlarını əhatə edir.

Hüseyn Cavid və Abdulla Şaiqin həmmüəllif olduqları “Ədəbiyyat dərsləri” adlı kitab 2010-cu ildə yenidən işıq üzü görmüşdür. Nəşrin transliterasiyası, ön sözün müəllifi və lüğətini hazırlayan filologiya üzrə elmlər doktoru Gülbəniz Babaxanlı, redaktorları filologiya üzrə elmlər doktoru professor Gülşən Əliyeva və akademik Teymur Kərimlidir (5, səh. 1).

Dərslərdə ədəbiyyat nəzəriyyəsinə aid o dövrlük biliklərin toplusu öz əksini tapmaqla, öyrəncilərə yığcam şəkildə lazımi məlumatlar verilir. Dərslərdə həm ədəbiyyatın qanun-qaydaları, həm də ümumiyyətlə, ədəbi əsər yazmağın üsulları şərh edilir.

Muzeyin direktoru G.Babaxanlının səmərəli elmi fəaliyyətinin nəticəsi olaraq, 2010-cu ildə “Azərbaycan ədəbi fikri və Hüseyn Cavid” adlı monoqrafiyası da Cavidsevərlərin ixtiyarına verilmişdir. Kitabda dahi şairimizin yaradıcılığına həsr olunmuş məqalə və monoqrafiyalar elmi təhlil obyektinə çevirilir, ötən əsrin 20-ci illərindən çağımıza qədər bir dövrü əhatə edən zaman müddətində Cavid əfəndiyə, onun şəxsiyyətinə, yaradıcılığına münasibət aydınlaşdırılır. Belə bir fikir təsdiq olunur ki, Cavidşünaslıq artıq ədəbiyyatşünaslıq elmimizin mühüm qollarından birinə çevrilmişdir (4, səh. 3).

Böyük mütəfəkkir Hüseyn Cavidin yeganə oğlu, musiqişünas

Ərtoğrul Cavidin yaradıcılığını əks etdirən "Azərbaycan qeyri-maddi mədəniyyət abidələri və Ərtoğrul Cavid" çoxcildliyi (10 cildə) 2011-ci ildə çap edilmişdir. Nəşrin tərtibçisi Gülbəniz Babaxanlı, fars dilində olan mətnlərin tərcüməçisi və redaktoru Teymur Kərimlidir.

“Çoxcildli nəşr “Azərbaycanın adət-ənənələri və Ərtoğrul Cavid”, “Azərbaycan klassik musiqi mətnləri və Ərtoğrul Cavid”, “Azərbaycan dastanları və Ərtoğrul Cavid”, “Azərbaycan aşiq yaradıcılığı və Ərtoğrul Cavid” mövzularını əhatə edir. Bu nəşrlə oxucuların istifadəsinə verilən folklor materiallarının bir qismi orijinaldır, bir

qisminin variantları çap olunub. Bütün bu materialların və onlara yazılmış Ərtoğrul Cavid rəylərinin, elmi fikirlərinin əyani folklor materialları kontekstində çağdaş oxucuya çatdırılması, zənnimizcə, müstəqil respublikamızda gedən ədəbi-mədəni inkişafın göstəricilərindən biridir. Bu həm də Cavidlər irsinə qədirşünaslıq nümunəsidir.

2013-cü ildə ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 90 illik yubileyi münasibətilə Gülbəniz Babaxanlının "Heydər Əliyev və Hüseyn Cavid" adlı monoqrafiyası çap edilmişdir. Bu kitabda Hüseyn Cavid irsinə ümummilli lider Heydər Əliyevin göstərdiyi diqqət və qayğıdan bəhs olunur, ulu öndərin mədəniyyət siyasəti kontekstində iki dahinin münasibətləri araşdırma obyektinə çevrilir.

Muzeyin ilk direktoru kimi Cavid əfəndinin qızı Turan Cavid öz böyük yaradıcılıq və araşdırmaçılıq missiyası ilə kifayət qədər maraqlı və zəngin həyat yolu keçmişdir ki, bu da onun şəxsiyyəti, ictimai fəaliyyəti barədə xeyli sayda materialın bu kitabda toplanmasına səbəb olmuşdur. Belə ki, 100-ə yaxın müxtəlif mətn, 300-dən artıq foto və sənədin yer aldığı "Turan Cavid. Ömür salnaməsi" (2014) adlı nəşrdə Turan Cavidin bütün həyat və yaradıcılığına işıq salınmışdır. Turan Cavid haqqında materiallar ilk dəfədir ki, belə sistemli və kompleks şəkildə toplanaraq nəşr halına gətirilmişdir (9, səh. 2).

Kitab Turan Cavidin ümummilli lider Heydər Əliyevə yazdığı məktubla başlanır. Ulu öndərin Turan Cavidə yubiley münasibətilə təbrik məktubu, Heydər Əliyevin Hüseyn Cavidin Ev Muzeyinin açılışında xatirə kitabına yazdığı ürək sözləri, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Turan Cavidə təşəkkür məktubu, Turan Cavidin Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri Vasif Talibova təşəkkür mək-

tubu, Hüseyn Cavidin xatirəsinin əbədləşdirilməsində cənab Heydər Əliyevin rolu ilə bağlı məqalə də kitabda yer alıb.

Kitabın layihə müəllifi və tərtibçisi filologiya üzrə elmlər doktoru Gülbəniz Babaxanlı, elmi məsləhətçisi AMEA-nın vitse-prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli, redaktoru isə AMEA Humanitar Elmlər Bölməsinin akademik-katibi, akademik Teymur Kərimlidir.

Hazırda Muzeyin elmi-tədqiqat planına uyğun olaraq, burada çalışan elmi işçilər fərdi və kollektiv şəkildə tədqiqat işləri üzərində çalışırlar. Elmi-tədqiqat işlərinin planına görə, *“Azərbaycan ədəbiyyatının qaynaqları, təşəkkülü, tarixi və inkişaf qanunauyğunluqları”* istiqaməti üzrə *“Hüseyn Cavid və ümumiyyətlə cavidlər irsinin tədqiqi”* və *“Muzeyşünaslıq və mənbəşünaslıq”* problemlərinə əsasən 8 mövzu üzrə 40 iş üzərində elmi-tədqiqat işi aparılır.

Muzeydə hər il respublika elmi konfransı, elmi sessiyalar, yubiley tədbirləri, anım günləri, sərgilər və təqdimatlar keçirilir. Muzey, həmçinin 2005-ci ildən rəsmi üzvü olduğu İCOM-un (Beynəlxalq Muzeylər Şurası) keçirdiyi tədbirlərdə fəal iştirak edir.

Muzeydə yaradılmış cavidşünaslığın elektron informasiya bazası mütəmadi olaraq yeni materiallarla zənginləşdirilir. Bundan əlavə, yaradılmış dünya cavidşünaslığının vebliografiyası Hüseyn Cavid irsi ilə bağlı dünya elektron mətbuatında çıxan materiallarla zənginləşdirilir. Həmçinin, Muzeyin VEB saytının xarici dil (rus, ingilis) versiyasının hazırlanması üzrə iş davam etdirilir.

Bütün bunlar Cavid irsinin tədqiqi, öyrənilməsi, qorunması və təbliği istiqamətində görülmə işlərə böyük töhfədir. ♦

Ədəbiyyat

1. G.Babaxanlı. “Azərbaycan epik şeiri və klassik irs: 1920-50-ci illər”. “Elm”. Bakı – 2005.
2. H. Cavid: həyat və sənət yolu. Bibliografik göstərici. “Elm”. Bakı – 2006.
3. G. Babaxanlı. “Poetik sözün arsenalı”. “Elm”. Bakı – 2008.
4. G. Babaxanlı. “Azərbaycan ədəbi fikri və Hüseyn Cavid”. Bakı – 2010.
5. H.Cavid və A.Şaiq. “Ədəbiyyat dərsləri”. “Çaşıoğlu”. Bakı – 2010.
6. Ə.Cavid. “Azərbaycan qeyri-maddi mədəniyyət abidələri 10 cild”. “Çaşıoğlu”. Bakı – 2011.
7. “Cavidşünaslıq: elmi araşdırmalar toplusu”. 10 cild. Bakı – 2012.
8. G.Babaxanlı, H.Əliyev, H.Cavid. Bakı – 2013.
9. T.Cavid. “Ömür salnaməsi”. “Proqres”. Bakı – 2014.
10. “AMEA Hüseyn Cavidin Ev Muzeyinin on illik elmi-tədqiqat və elmi-təşkilati fəaliyyəti haqqında hesabatları”. Bakı – 2005-2015.

Резюме

В статье рассматривается направления деятельности Дома-музея Гусейна Джавида при Национальной Академии Наук Азербайджана, где проводятся исследования и презентации материалов, относящихся к наследию Гусейна Джавида. В Доме-музее готовятся экспозиции традиционных, виртуальных и выездных выставок, тексты экскурсии и их перевод на разные языки.

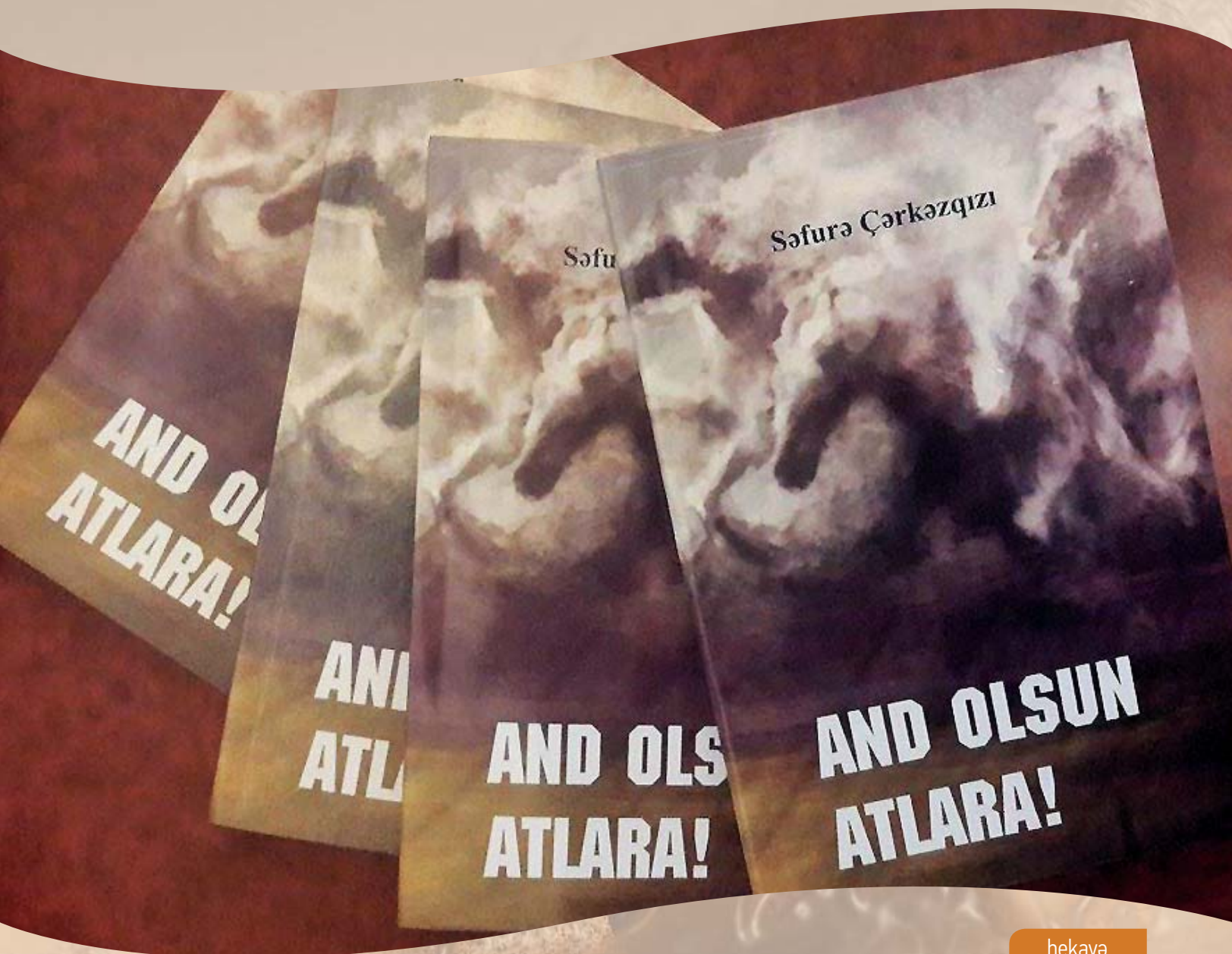
Ключевые слова: наследие Джавида, поэт-мыслитель, музей, изучение.

Summary

Activity direction of the Hussein Javid's Home Museum of Azerbaijan National Academy of Sciences is researching and promoting of materials about hussein javid and generally javids' heritage. Here conducted exposition and mobile exhibitions, improving, preparing and translating of tour texts, translation. Staff of the Muzeum are held traditional and virtual exhibitions, seminars, conferences in our republic and abroad with aim of promoting Hussein Javid's creativity.

Key words: Javid's heritage, poet-philosopher, museum, researching.

AND OLSUN ATLARA!

hekayə

...Telejurnalist, Region TV-nin redaktoru Səfura Çərkəzqızının "And olsun atlara!" adlı ilk kitabı işıq üzü görüb. Kitabda müəllifin hekayələri və müxtəlif illərdə "Həyat hekayələri" adı altında dövrü mətbuatda dərc olunmuş yazıları toplanıb. Dövrün ictimai münasibətlərini, xarakterlərini özündə cəmləmiş bu hekayələrin oxucularda böyük maraq yaradacağına inanırıq...

Qarşımda nəhəng, qəribə bir qapı varıydı. O qədər hündürüydü ki, aşağıdan yuxarıya baxanda başım fırlanırdı, az qaldım arxaya yıxılam.

Təkcə dəstəyi məndən iki dəfə uzun olardı. Bu, nə qapısıydı, mən hara gəlib çıxmışdım, burda nə işim vardı? Yaddaşıma ha qurdalasam da, cavab olacaq tək bir kəlmə ağılıma gəlmədi...

Qapının sağı da, solu da boz divarıydı. Ürəyim sıxıldı, burdan tez çıxıb qaçmaq istədim. Cəld geri çevrildim, yol nə gəzirdi? Önüm də divarıydı, yuxarı – başımın üstü də. Bəs mən bura hardan gəlib düşmüşdüm?

Başqa yol yoxuydu, qapını açmalıydım...

...Nəhəng qapı arxamda qalmışdı. Önümdəsə başqa bir qapı dururdu. Üstündə iri hərflərlə yazılmışdı:

DÜNƏN

...Oyunumuzun lap şirin yerində əvvəlcə atın ayaqlarının səsinə eşitdik. Sonra da atın üstündəki adamın səsinə:

– Ay ev yiyəsi!

At ağılımızı oğurladı, oyunumuz yarıda qaldı...

– A bala, ay uşaq, dədəmə deyərsən, sabah Əmir kişi oğlunu evləndirir, onu da toya çağırırlar!

Ağızımızı açıb aşağıdan yuxarıya – atın üstündə dimdik dayanan adama, yerindəcə oyur-oyur oynayan ata baxdıq. Çoxdandı at görməmişdik.

Kişi ata bir qamçı vurdu, at yola sarı götürüldü. Biz də dalınca. Atlı o biri məhəlləyə girəndə ağılımıza qoyduq ki, biz də at sürək. Hərəmiz bir çubuq mindik, birini də qamçı əvəzinə əlimizə götürdük. Atlı kimi altımızdakı "atı" qamçılayıb gəldiyimiz səmtə "çapmağa" başladıq: Hu! Hu! "Atlarımızın" ayaq səsləri bir-birinə qarışdı:

– Dqrit... Dqrit... Dqrit...

...Qəfildən hər şey yoxa çıxdı. Atların ayaq səslərindən başqa. Birdən özümü ikinci qapının qarşısında gördüm. Bu qapı hardan çıxdı? Qapının o üzündən atların kişnərtisini, ayaqlarının tappılısını, bir-birinə çırpılan qılıncların cingiltisini eşitdim. Qanıam qaynadı, at kimi kişnədim. Qapının üstündəki yazını oxuyub tez-tələsik içəri girdim:

ULU KEÇMİŞ

Miladi tarixiylə 864-cü ildə...

...Ərəb tarixçisi əl-Cahiz qaz lələyini yenə mürəkkəbə batırıb məktubun ardını yazmağa başladı:

“...Nə xaricilər, nə də bədəvilər at üstündə ox atmaq məharətinə malik olublar. Türksə yəhər üstündən heyvanı, quşu, nişangahı, adamı, ovuna ortaq olmaq istəyən bir vəhşini məharətlə vurur. Onun atı bir anda irəli-geri, sağa-sola hərəkət edir, eniş-yoxuş keçir, o isə ox atır. Özgəsi birini atmağa macal tapmamış, türk on ox atmağı bacarır...

Türk ata baxmaqda ən yaxşı mehtərdən, at, öyrətmək-dəsə ən səriştəli təlimçidən bacarıqlıdır.

Əgər türkün güzəranına, gündəlik həyatına nəzər yetir-sən, görərsən ki, o, ömrünün əsas hissəsini yerdə deyil, at üstündə keçirir...

Türk at belində silkələnib acanda heyvanlardan birini kəsib yem eləyir. Susuzluq duyanda madyanlardan birini sağıb südünü içir. Altındakı ata istirahət vermək istəyəndə yerə düşmədən başqa bir atın belinə sıçrayır...”

...Çapar xəlifə əl-Mütəvəkkilə ünvanlanan məktubu alıb ata sıçradı. Gözdən itənə kimi o səs qulaqlarımdan getmədi:

– Dqrit... Dqrit... Dqrit...

...İkinci qapı da arxamda qalıb. Üçüncü qapının böyük dəstəyindən yapışmamış üstündəki yazını oxuyuram:

GƏLƏCƏK

...Ayağımı atın üzəngisinə qoyub yəhərin üstünə atıldım. At yorğa yerləşlə yeriməyə başladı. Onun bu ahəngi, təzəcə nallanmış ayaqlarından çıxan səslər mənə ləzzət verirdi. Gözlərimi yumdum. Elə bil gözəl bir musiqinin seyrinə düşmüşdüm. Ta qəbrə kimi bax belə – tələsmədən yol getməyə hazırdım. Birdən ahəng pozuldu:

– Salam! Atın üstündə yatmısan ki!

Gözlərimi açdım. Bir atlı düz qarşımda dayanmışdı. Kişinin üzünü tanış gəlsə də, yaddaşımı qurdalamağa ərincliklə elədim. Atlar finxıraraq ayaqlarını tappıltıdılar.

– Həə, çoxdandı, özümü belə yaxşı hiss eləməmişdim!

– Elə mən də. Bu nə əzəmətmisən, elə bilirəm, başım buludlara dəyir! Deyirəm...

Qulaq batıran gurultu söhbətimizi yarıda qoydu. İkimiz də çevrilib səs gələn səmtə baxdıq. Bizdən bir az aralıda bir-birinin üstünə qalaqlanmış saysız-hesabsız maşın varıydı. Elə bil küçənin ortasında böyük dağ yaranmışdı-maşın dağı. Bir ucdan maşınları sürüyüb ora atırdılar.

Səfura Çarkəzqi

– Şəhərdə nə qədər maşın varmış?!

– Həə, bilir-sən, Bakıda nə qədər belə dağ var?!

– Bilirəm. Deyirəm, tıxaclardan nə canımız qurtardı!

– Həə, düz deyirsən! And olsun atlara, dədə-babalarımız çox ağıllıymış! Yaxşı oldu təzədən atları minməyimiz. Türk at üstündə olmalıdı. Kişisi də, qadını da. Di sağ ol!

– Yaxşı yol! Atdan muğayat ol!

...Atın başını döndərdim. Şəhərin küçələrini heç belə görməmişdim. Hara baxırdın, maşın dağıydı. Atlıların da sayı-hesabı yoxuydu. Siyasətçilər, müğənnilər, aktyorlar, jurnalistlər, yazıçılar, sadə adamlar – hamı at üstündəydi. Hamının da əynində qədimyana paltar. Özümə baxdım, mən də onlar kimi geyinmişdim. Qəfildən bir capar gəldi:

– Yol verin, kənara çəkilin!

Atlılar bir andaca yolun sağına, soluna düzülüb gözləməyə başladılar. Mən də onların arasındaydım. Arada atlar darıxıb ayaqlarını yerə döydü, atlılar eyhamla bir-birinə qaş-göz elədi. Kimsə ehmalca pıçıldadı:

– Gəldi!

Onun atı dördnalla çapırdı, əsl Qarabağ atıydı. O, atın üstündə elə əzəmətli görünürdü ki! Əynindəki qədimyana pal-tar da ona bir ayrı yaraşıq verirdi.

Bir göz qırpımında yanımdan gəlib keçdi. Biz də atla-rımızı mahmızlayıb onun arxasınca yola düşdük. Atların ayaq səsləri bir-birinə qarışıdı:

– Dqırt... Dqırt... Dqırt...

...Yenə hər şey yoxa çıxdı...

Önüm divardı, demək, dördüncü qapı yoxdu. Arxaya – gəldiyim qapıya çevrildim. Çıxmaq istəyəndə gözüm qapı-nın üstündəki sözə sataşdı: YALAN

...Qapı arxamca elə bərk çırpıldı ki, səse diksinib çarpa-yıdan yığıldım. Özümə gülməyim tutdu: yorğanımı qıçları-mın arasına yığmışdım, elə bil at minmişdim...

...Amma gözümü açanda çarpayıda süst uzanmışdım. Başım bərk ağrıyırdı. İki ağpaltarlı adam başımın üstündə dayanmışdı. Səsləri lap uzaqdan, elə bil quyunun dibindən gəlirdi:

– Ayıldı!

– Şükür!

Kişinin üzü mənə tanış gəldi, amma onu harda gör-

düyümü yadıma sala bilmədim, buna yaddaşımın gücü çatmadı. Gözlərim yenidən yumuldu...

Bu dəfə qadının səsi mənə əleyhqaz geyinmiş adamı xatırlatdı:

– Doktor, iynəni vura bilərəm?

Elə kişi də onun kimi danışdı:

– Həə, vaxt itirmək olmaz! Xəstə ayılsa da, vəziyyəti hələ qorxuludu!

– Başa düşürəm, doktor, zarafat deyil, adam atdan yı-xılıb...

Burnuma tanış iy dəydi... Hə, tapdım, spirt iyidi. Sonra qolumda arı sancmasına bənzər bir ağrı hiss elədim. Ağ-rıdan diksinib gözümü yenidən açdım. Ağpaltarlı adamlar mənə sarı əyilmişdilər. Qəribə görünürdülər, elə bil onlara qapının gözlüyündən baxırdım. Sonra necə oldusa, aramız-dakı "gözlük" yoxa çıxdı... Axı mən bu ağpaltarlı kişini harda görmüşəm?

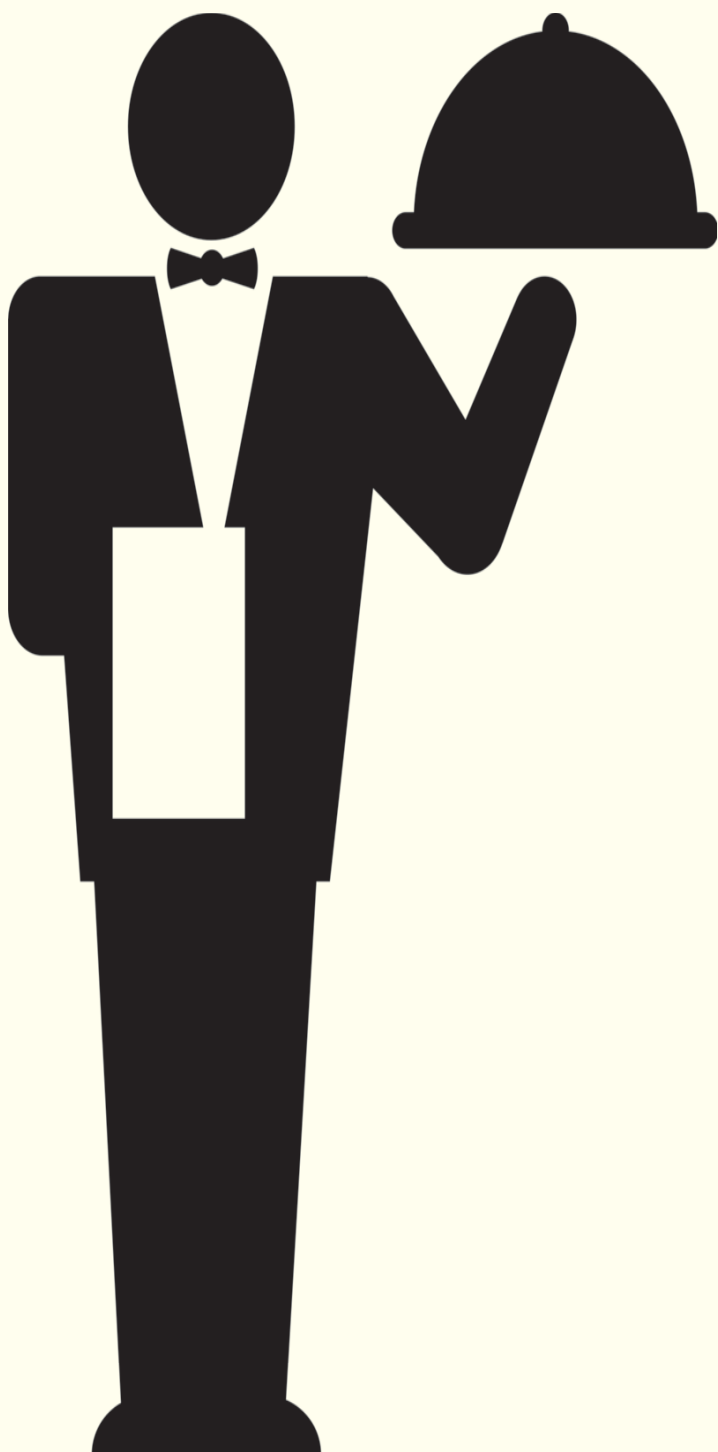
Tapdım! Yadıma düşdü! Onu atın üstündə görmüşdüm! Bayaq onunla at belində söhbət ələyirdim axı... ❖

Səfura Çərkəzqızı

TURİZM – XİDMƏT ETİKASI

Turizmdə keyfiyyət – bu sahənin inkişafının ən aktual problemlərindən biridir. Beynəlxalq turizm bazarında xidmət keyfiyyəti rəqabət mubarizəsində güclü silahdır. Müəyyən ölkələrin mehmanxanalarında, restoranlarında, xidmət bürolarında, turist komplekslərində xidmətdən razı qalanlar sonradan fəal təbliğatçı olurlar. Onların təkrarən bu yerlərə baş çəkməsi turist axınının artmasına və turizm bölgəsinin imicinin daha da yüksəlməsinə səbəb olur. Nəticədə, xidmətin keyfiyyəti turizmin iqtisadi səmərəliliyini birbaşa təsir edir.

Büdcəsinin əksər hissəsini turizm sahəsindən əldə etdiyi gəlir hesabına formalaşdıran ölkələrin təcrübəsi də göstərir ki, ölkəyə turist cəlb etməyin ilkin şərti xidmətin keyfiyyətini yüksəltməkdir. 2014-cü ildə turizmdən 29.5 milyard dollar gəlir götürən Türkiyədə hələ 50 il əvvəl turizm üzrə ixtisaslı kadrların və səviyyəli mütəxəssislərin yetişməsi üçün təhsil müəssisələri fəaliyyətə başlayıb. Qeyd edək ki, bu ölkədə dövlət və özəl sektor turizm sahəsində müştərək çalışır.

XİDMƏT KEYFİYYƏTİ STANDARTLARA UYGUN OLMALIDIR

Turizm Azərbaycan iqtisadiyyatında da aparıcı mövqeyə malik ola bilər, çünki turizm biznesi təsərrüfatın digər sahələrinin inkişafını stimullaşdırmaqla yanaşı, özündə iqtisadi, humanitar, tərbiyəvi və estetik amilləri birləşdirir. Lakin bununla bərabər, bu gün ölkəmizdə turizmin inkişafını ləngidən bir sıra amillər mövcuddur. Bu amillərdən ən başlıcası isə bəzi müəssisələrdə xidmətin keyfiyyətinin müasir standartlara cavab verə bilməməsidir. Turizm sektorunda müşahidə olunan bu problem zaman-zaman ölkə başçısı və bu sahənin mütəxəssisləri tərəfindən də qeyd edilir.

Xidmət keyfiyyəti deyəndə, təbii ki, ilk ağılımıza gələn məkan hotel-lər və ictimai işlə müəssisələri olur. Hər bir turisti ölkəyə cəlb edən mühüm amillərdən biri müasir standartlara uyğun hotellərin olmasıdır. Aparılan araşdırmalar göstərir ki, bu gün MDB ölkələri ilə müqayisədə Azərbaycanda hotelçilik daha yaxşı inkişaf edib. Ölkəmizdə hazırda mövcud olan iqtisadi inkişafın içərisində hotellərin yaranması təqdirəlayiqdir. Müasir dövrdə isə turizm və mehmanxananın vəhdət şəklində yaranıb inkişaf etməsi ölkəmizin təbliğatı baxımından əla fürsət alır. Deməli, hotellərimizin həm tərtibat, həm də xidmət baxı-

mından birbaşa mədəniyyətimizi, tariximizi, milli-mənəvi dəyərlərimizi özündə əks etdirməsi vacibdir. Lakin bunu ölkədəki bütün hotellər haqqında demək mümkün deyil.

MƏDƏNİYYƏT VƏ TURİZM NAZİRLİYİ PULSUZ KURSLAR TƏŞKİL EDİR

Öncə qeyd edək ki, Azərbaycanın Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi Türkiyənin Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ilə əməkdaşlıq çərçivəsində ildə bir neçə dəfə Bakıda və bölgələrdə fəaliyyət göstərən mehmanxana və mehmanxana tipli obyektlərin əməkdaşları üçün ödənişsiz təlim-tədris kursları təşkil edir. Bundan əlavə, ölkədə mövcud olan bir çox turizm qurumları, o cümlədən Azərbaycan Turizm Assosiasiyası, Hotellər və Restoranlar Assosiasiyası, Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti il ərzində bir neçə dəfə belə kurslar təşkil edirlər.

Bu istiqamətdə Azərbaycanın Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ilə əməkdaşlıq edən təşkilatlardan biri də Türk İşbirliyi və İnkişaf Agentliyidir (TİKA). Mərkəzi Asiya, Avropa və Afrikanın müxtəlif ölkələrində nümayəndəlikləri olan təşkilatın ilk ofislərindən biri Bakıda açılib. Qurum indiyədək ölkəmizdə 600-dən artıq layihə həyata keçirib, bu layihələr çərçivəsində təşkil olunan təlim proqramlarında 4500-dən çox mütəxəssis iştirak edib. Mədəniyyət və turizm TİKA-nın daha çox diqqət yetirdiyi sahələrdəndir.

Qurum 2001-ci ildən etibarən Azərbaycanda fəaliyyət göstərən

hotellərin əməkdaşları üçün müxtəlif istiqamətlərdə təlim-tədris kursları təşkil edir. Bu kurslar Azərbaycanda turizm sahəsinin inkişafı və xidmət səviyyəsində mövcud problemlərin aradan qaldırılması məqsədilə həyata keçirilir. Layihə Türkiyə və Azərbaycanın mədəniyyət və turizm nazirliklərinin birgə dəstəyi ilə reallaşır. 14 il ərzində Bakı, Xaçmaz, İsmayilli və Lənkəranda turizmin müxtəlif istiqamətləri üzrə çalışan insanlara təlim kursları keçilib. Kurslar 3000-dən yuxarı hotel işçisini əhatə edib. Burada əsas məqsədimiz Türkiyənin turizm təcrübəsini Azərbaycanda tətbiq etməkdir.

Onu da qeyd edək ki, 2013-cü ildən bu kurslar Türkiyə və Azərbaycanın mədəniyyət və turizm nazirlikləri tərəfindən həyata keçirilir.

Burada bir məqamı təəssüflə qeyd edək ki, bir çox mehmanxanaların rəhbərləri öz əməkdaşlarının iştirakını bu ödənişsiz kurslarda təmin etməkdən belə imtina edirlər. Əslində isə xidmətin təşkili ilə bağlı olan nöqsanların aradan qaldırılması üçün mehmanxana işçilərinin təlim kurslarında iştirakı mütləqdir!

Hotel rəhbərlərinin kurslara olan biganə münasibətini bir neçə amillə izah etmək olar. Əvvəla, əksər hotellərdə kadrların seçimi, hazırlığı, yerləşdirilməsi standartlara uyğun deyil. Halbuki, kadr problemi həll olunarsa, yerdə qalan bütün çatışmazlıqlar da öz həllini tapar. Digər bir tərəfdən, kadrların məsələsini həll etmək üçün Azərbaycanda fəaliyyət göstərən hotellərdə menecmentlik orta səviyyədən aşağıdır. Bu da, bəzi istisnalarla, hotellərin düzgün idarə olunmasına əngəl törədir. Amma ümumiyyətlə, bu məsələdə də ki-fayət qədər narahatlığa əsas yaradan məqamlar var.

PROBLEMİN HƏLLİ KOMPLEKS YANAŞMA TƏLƏB EDİR

Restoran və digər ictimai-iaşə müəssisələrində də eyni problem yaşanır. İctimai-iaşə fəaliyyəti bütün zamanlarda gəlirli sahələrdən olduğu üçün bu sahəyə maraq kifayət qədər böyükdür. İnkişaf templəri və əhalinin gəlirləri artdıqca isə bu sahədə daha sivil və komfortlu xidmətlərin göstərilməsi meylləri də sürətlənir. Respublikada son illər fəaliyyətə başlayan yeni ictimai iaşə obyektlərinin sayı durmadan artır. Lakin təəssüflər olsun ki, hələ də bir sıra obyektlərdə xidmətin təşkili qaydalarına, istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsinə yanaşma qanunvericiliyin tələbləri səviyyəsində deyil. Məhz bu səbəbdən istehlakçılardan hansısa restoran, yaxud kafe barədə şikayətlər eşitmək mümkündür.

Məsələ ilə bağlı turizm üzrə mütəxəssislərlə də söhbətimizdən bu qənaətə gəldik ki, problemin həlli məsələyə kompleks yanaşma tələb edir. Azərbaycan iqtisadiyyatında turizm gəlirlərinin artmasını istəyiriksə, o zaman bu sahədə çalışanlar bu istiqamətdə ciddi düşünməlidirlər. Ölkəyə turist cəlb etmək uzunmüddətli bir strategiyadır ki, onun da ən birinci şərti ONLARA GÖSTƏRİLƏN XİDMƏTDİR. Bu, turisti hava limanında qarşılayan taksi sürücüsündən tutmuş ona mağazalarda suvenir təklif edən satıcıya qədər, hər kəsə aiddir. ♦

Fəxriyyə Abdullayeva

Ankara - qədimliyin və müasirliyin harmoniyası

Min illik tarix və 95 illik paytaxt

“ Çoxəsirlik tarixə malik olmasıyla yanaşı, həm də yeni paytaxt şəhəri hesab edilən Ankara, qədimliyin və müasirliyin harmoniyası kimi daim göz oxşayır. Burada son dövrlərin tikinti nailiyyətlərinə, möhtəşəm göydələnlərə tez-tez rast gəlinir, amma qədim Roma dövrünə, orta əsrlərə aid xeyli abidə də var...

Ankara İstanbuldan sonra Türkiyənin ikinci böyük meqopolisidir. Eradan əvvəl II minillikdə ərazidə qədim hett tayfaları öz sivilizasiyalarını qurublar. Sonralar buraya finikiyalılar, lidiyalılar və farslar hakim olublar. Qalalar və kelt tayfaları bölgəyə gəldikdən sonra Ankaranı ilk dəfə paytaxt elan ediblər. Şəhər o zamanlar “Ankira” adlanıb ki, mənası “lövbər” deməkdir. Məkan mütəmadi olaraq romalıların, bizanslıların və səlcuqların, sonralar isə osmanlıların (1402-ci ildən) hakimiyyəti altında olub.

Ankara XIX əsrə kimi Şərqdə bütün karvan yolları üzərində əhəmiyyətli ticarət mərkəzi sayılırdı.

1919-cu ildə Mustafa Kamal Paşanın öndərliyi ilə başlanan Qurtuluş savaşında isə Ankara yenidən ictimai-siyasi proseslərin qaynar nöqtəsinə çevrildi. 1920-ci ilin 23 aprelində burada Türkiyə Böyük Millət Məclisi işə başladı və I Dünya savaşını uduzaraq türk xalqını ağır duruma salmış, ölkəni faktiki olaraq işğalçılara təslim etmiş Osmanlı imperatorluğu hakimiyyətinə (İstanbul) alternativ hökumət quruldu. Şəhərin müharibə zamanı əhəmiyyətli rolu və strateji mövqeyi nəzərə alınaraq 1923-cü il oktyabrın 13-də rəsmən Türkiyə Cümhuriyyətinin paytaxtı elan edildi.

Ankaranın ən əhəmiyyətli nöqtəsində Atatürkün dəfn edilməsi

Ankara qalası

üçün inşa edilən və 1953-cü ildə tamamlanan ehtişamlı Anıtgəbır mavzoleyi yerləşir.

HAMAMÖNÜ

ANKARA QALASI

“ Bizans imperiyası dövründə müdafiə məqsədi ilə tikil-
diyi güman edilən Ankara qalası... Ən qədim məhəllələr
tarixi şəhər qalasını əhatə etməkdədir. Qalanın daxilində
yerləşən XII əsrə aid Ələddin məscidi hələ Osmanlı
dövründən öncə, Səlcuq imperatorluğu sənətkarlığının
əvəzsiz nümunələrini sərgiləyir.

Hisar qapısı yaxınlığında gözəl şəkildə bərpa edilmiş Bədəstən-
dəki Anadolu Mədəniyyətləri Muzeyində paleolit, neolit dövrlərinə və
Hett, Frikiya, Urartu, Roma sivilizasiyalarına məxsus əsərlər yer al-
maqdadır. Roma imperiyası dövrünə aid III əsr yadigarı hamamlar, II
əsrə qalma korinf üslubunda inşa edilmiş imperator Avqust mə-
bədi Qalanın ətrafında, Ulus meydanı həndəverində yerləşir.

Həmin ərazidə Roma teatrı və XV əsrdən qalma Hacı Bayram
məscidi və türbəsi də qərar tutub. Səlcuqlar dövrünə aid taxta qapı
oymaçılığının şah əsərləri və digər məişət əşyalarının sərgiləndiyi
Etnoqrafiya Muzeyi ilə bir sırada yerləşən Rəsm və Heykəllər Muze-
yində türk incəsənətindən seçmələr nümayiş etdirilir. Ankarada ən
böyük ibadət yeri olan Kocatəpə məscidi 1976-1987-ci illər arasında
Osmanlı memarlıq üslubuna uyğun tikilib. Qala hər il müxtəlif festi-
vallara da ev sahibliyi etməkdədir.

Ankaranın səs-küyündən, tıxaclarından, qələbəliyindən uzaqla-
şıb, daha sakit məkan arayanlar üçün Hamamönünə (Qədim Anka-
ra) getmək ən gözəl seçimdir. Şəhər sakinləri bu mənzərəni belə
təsvir edirlər: Ankaranın Ankarada olduğunuzu hiss etdirməyən na-
dir yerlərindən biri. Hamamönü adı Oğuz türklərinin Bayandur boyu
bəylərindən Karaça bəyin tikdirdiyi cüt hamama (qadın və kişi ha-
mamları) istinadən verilib. İnşası 1440-cı ildə tamamlanan hamam
bərpa edilərək bu gün də istifadə olunmaqdadır. Qədim şəhərə giriş
müxtəlif turist qruplarının toplaşdığı, mərkəzində böyük saat qülləsi
ucaldılan meydandan başlayır. Tarixi saat qülləsinin önündə Türki-
yə Cümhuriyyətinin “İstiqlal marşı”nın müəllifi Mehmet Akif Ərsoy-
un heykəli ucalır.

“ Ankaranın Altındağ rayonunda yerləşən Hamamönünün
əsas tikililəri və memarlığı XIX əsrə təsadüf edir. Al-
tındağ Bələdiyyəsi spesifik memarlıq üslubuna toxun-
madan onu yenidən bərpa edib. Sayı o qədər də çox ol-
mayıb, bəzən bayır divarları asma çiçəklərlə bəzədilmiş
antik evlər, unikal əl işləri, bu gün demək olar ki, tari-
xə qovuşan köhnə radioqəbuledicilər, patefonlar təklif
edilən satış məkanları, zəngin türk mətbəxi və müxtəlif
qəhvələrdən dadmaq imkanı verən kafelər qədim şəhə-
rə xüsusi ab-hava bəxş edir. Bir sözlə, bu məkan insan-
da XIX əsr Osmanlı şəhəri atmosferi yaradır.

Hamamönü
saat qülləsi meydanı

Hamamönünde
əl sənətlərinin satış məkanı

Hamamönü Ankarada mədəni turizmin əsas məkandır. Tikililərin orijinal gözəlliyini saxlamaq, sakinlərdə keçmişə maraq oyatmaq və eyni zamanda onu turistlər üçün maraqlı məkana çevirməkdən ötrü bərpa işləri xüsusi diqqətlə aparılıb. Hamamönü həm də “Ankara keçmişə olmayan şəhərdir” sindromunu alt-üst edən bir arqumentdir, faktdır.

müxtəlif qəhvəxanalarda təşkil edilən əyləncələr də Hamamönünün ənənələri sırasında yer almaqdadır. Ramazan ayında burada kütləvi iftar proqramları hazırlanır, süfrələr açılır, təsəvvüf musiqisi səslənir, səma rəqsi tamaşaları göstərilir, şeirlər oxunur. Satıcılarla söhbət əsnasında bəlli olur ki, məhz həmin müddətdə burada səyyar satışla məşğul insanların gəlirləri əvvəlki aylara nisbətən artır. Ramazanın bərəkəti ilə Hamamönü Ankaranın cazibə mərkəzinə çevrilir.

UNUDULMAZ RAMAZAN AXŞAMLARI

“Dolanbac küçələrdən birində ruhumuzu oxşayan ney səsinə daha yaxından dinləmək istəyi bizi Altındağ Mədəniyyət və Sənət Mərkəzinə gətirdi. Darvazalı həyəti olan Mərkəz iki mərtəbədən ibarətdir. Qapının üstünə vurulmuş “Neyhanə” elanından bəlli olur ki, burada həm də qədim musiqi alətlərində ifa dərsləri verilir.

Türk musiqi sənətçisi Ömər Faruk Kəskinin sözlərinə görə, əsas məqsəd, bu alətlərin unudulmaması və gələcək nəsillərə ötürülməsidir: “Qədim musiqi alətləri olan ud, tənbur, klassik kamança və xüsusilə də neyə hazırda nəinki türklər, Türkiyədə yaşayan digər xalqların nümayəndələri arasında da maraq artır.”

Həyətin yuxarı hissəsində açıq havada yerləşən kiçik kinoteatr da diqqətimizdən yayınmır. Öyrənirik ki, Hamamönü özünün ən çox qonaq-qaralı dövrünü yay aylarında və hansı fəslə düşməsindən asılı olmayaraq, Ramazan günlərində yaşayır. İnsanlar taxta oturacaqlarda əyləşib köhnə türk filmlərini və xalq tamaşalarını izləyirlər. Bundan başqa, küçə musiqiləri, keçmiş Osmanlıya xas mədəni tədbirlər,

TARIXIN YAŞADIĞI YERLƏR

Qeyd etdiyimiz kimi, Hamamönü Ankaranın ən qədim hissəsində yerləşir. Bu baxımdan həmin məkanda XIX əsrdən daha əvvələ mənsub abidələrə rast gəlmək mümkündür. XV əsrə aid Tacəddin məscidi, Karacabəy, Hacı Musa məscidləri bu qəbildəndir. 1783-cü ildə inşa edilən bulaq kompleksi bu gün də istifadə olunmaqdadır.

“Ərazidəki tarixi imarətlərdə - Kamil Paşa, Beynamlizadə, Kabakçı adı ilə məşhur olan evlərdə Osmanlı imperiyasının son paşaları yaşayıblar. Beynamlizadə Hacı Mustafa Əfəndi (1866-1931) iki dəfə Ankara millət vəkili seçilib və ailəsi ilə birlikdə burada ömür sürüb.

Hamamönü məhəlləsinin ən məşhur sakinlərindən biri isə heç şübhəsiz, böyük şair Mehmet Akif Ərsoydur. Onun yaşadığı ev indi muzey kimi fəaliyyət göstərir. Həmin muzeyin yanında İstiqlal və ya Mehmet Akif Ərsoy parkı yerləşir. Geniş sahəli park insanların istirahət məkanına çevrilib. Hamamönünün ziyarəti də bu evdə bitir.

MUZEYLƏR

Bu gün Ankaranın tarixi həm də şəhərdəki muzeylərdə yaşayır. Məsələn, Anadolu Sivilizasiyası Muzeyi iki Osmanlı tikilisindən yaranıb. Tikililərdən biri 1464-1471-ci illərdə Mahmud Paşa tərəfindən inşa edilən bazardır. Mahmud Paşa Sultan Mehmetin vəziri olub. Dördbucaqlı evlər 10 günbəzlə örtülüb və tağları olan 102 dükana əhatəyə alınıb. İkinci bina Kuruşunlu Xan – Sultan Mehmetin digər vəziri Mehmet Paşa tərəfindən tikilib. Mustafa Kamal Atatürkün təşəbbüsü ilə binalar 1938-ci ildə muzeyə çevrilib. 1968-ci ildən müəssisə Ankara Arxeoloji Muzeyi kimi fəaliyyət göstərir. Anadolu Sivilizasiyası Muzeyi hazırda dünyada xronoloji qaydalara uyğun ən

nadir kolleksiyalar sərgilənir əhəmiyyətli tarix-mədəniyyət ocaqlarından biridir.

1980-ci ildə fəaliyyətə başlayan Rəsm və Heykəltaraşlıq Muzeyində isə XIX əsrin əvvəllərindən həyata vəsiqə alan klassik və müasir türk incəsənət əsərləri yer alıb.

Etnoqrafiya Muzeyinə gəlinə, burada ənənəvi xalq sənətkarlığı nümunələri, türk ustaların əl işləri sərgilənir.

Beləliklə, insan ruhunu sakitləşdirən, hər addımında onda daha çox maraq oyadan, qədim Roma, Osmanlı, çağdaş Türkiyə bənzərsizliyini və möhtəşəmliyini yaşadan Ankaranın tarixi məkanlarını zəngin təəssüratlarla tərk edirik. ♦

Mehparə

Xaçmaz

Nazirliyimizin "Bölgələrdən paytaxta" layihəsi çərçivəsində Masallı, Qəbələ, Quba, Şəki, Gədəbəy, İsmayilli və Şəmkirdən sonra, rayonun tərəqqisini, mədəni irsini, adət-ənənələrini, mətbəx və turizm imkanlarını təqdim etmək növbəsi nəhayət, Xaçmaza çatdı. Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçıları Teatrında gerçəkləşdirilən tədbirin əvvəlində iştirakçılar, foyedə qurulmuş stendlərdə bölgənin tarixini, mədəniyyətini, sosial-iqtisadi inkişafını, folklorunu, turizm potensialını əks etdirən sərgi ilə tanış oldular.

Sonra təqdimat mərasimi başlandı. Çıxış edənlər mədəniyyət və turizm sahəsinin inkişafı istiqamətində görülən tədbirlərin regionlara müsbət təsirindən söhbət açdılar. Həyata keçirilən müvafiq dövlət proqramları nəticəsində yerlərdə yeni muzeylərin, kitabxanaların, musiqi məktəblərinin, mədəniyyət mərkəzlərinin istifadəyə verildiyi, milli-mədəni irsin bərpası, qorunması və təbliği yönündə mühüm işlərin aparıldığı diqqətə çatdırıldı.

Bildirildi ki, hər təqdimatda Azərbaycanımızın, burada mehriban şəraitdə yaşayan xalqların bir-birindən gözəl adət-ənənələrini, özünəməxsusluğunu, necə zənginliyə və müxtəlifliyə malik olduqlarını daha aydın görürük. Xaçmaz da digər bölgələr kimi qədim tarixə malik, milli-mədəni dəyərləri qoruyub inkişaf etdirən rayonlardan biridir. Son illər burada mədəniyyət sahəsində bir çox yeniliklərə imza atılıb. Belə ki, ölkəmizdə ilk dəfə açıq havada Şəxsiyyət vəsiqə muzeyi, regionun ən böyük Xalça muzeyi, Tarix-diyarşünaslıq muzeyi və digər mədəniyyət ocaqları istifadəyə verilib. Təqdirəlayiq haldır ki, Xaçmazda mədəniyyət və turizm sahələri vahid şəkildə inkişaf etdirilir.

Sonra rayonun müasir həyatını, mədəni və tarixi zənginliyini əks etdirən videoçarx nümayiş etdirildi, rayon incəsənət kollektivlərinin ifasında musiqilər səsləndirildi... ♦

Yenidən icrasına başlanan layihə "Paytaxtdan bölgələrə" adlanır və məqsəd, regionlarda yaşayan insanların müasir mədəni proseslərdə daha yaxından iştirakı, şəhər və rayonlarda Bakının muzey və qalereyalarında qorunub saxlanılan sənət incilərinin nümayişini, görkəmli sənətkarların və kollektivlərin çıxışlarını təşkil etməkdir.

İlk tədbir Şamaxı rayonunda keçirildi. Mərasimi giriş sözü ilə açan mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev, son illər bölgələrimizin mədəni mühitini yeni ideyalarla canlandırmaqdan ötrü respublika və beynəlxalq səviyyəli çoxsaylı festivalların reallaşdırıldığını, ayrı-ayrı şəhər və rayonlarımızın müxtəlif meyarlara görə mədəniyyət paytaxtları seçildiyini diqqətə çatdırdı:

"Paytaxtdan bölgələrə" layihəsi çərçivəsində tədbirlər müəmmadi şəkildə təşkil ediləcək, regionlarda yaşayıb çalışan vətəndaşlarımız belə sərgilərdə maraqlı sənət əsərləri ilə tanış olacaqlar..."

Şamaxı rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Asif Ağayev, qədim tarixi irsə malik şəhərin bu il "Azərbaycanın ədəbiyyat paytaxtı" elan edilməsini və "Milli İncəsənət muzeyinin kolleksiyasından Azərbaycanın ədəbiyyat korifeyləri" sərgisini böyük mədəniyyət hadisəsi kimi dəyərləndirdi.

Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının sədri, xalq rəssamı Fərhad Xəlilov, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin katibi Rəşad Məcid, AMEA Əlyazmalar İnstitutunun direktoru, akademik Teymur Kərimli layihənin əhəmiyyətini yüksək qiymətləndirdilər.

Sonda tədbir iştirakçıları sərgilənən əsərlərlə tanış oldular. ♦

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

Bizi burada izləyin

mct.gov.az

bakuforum.az

azerbaijan.travel

bakubookfair.com

nationalmuseum.az

azercarpetmuseum.az

virtualkarabakh.az

shahdag.az

gomap.az

www.facebook.com/Culture.and.Tourism

www.facebook.com/medeniyyetinfo.az

www.facebook.com/www.azerbaijan.travel

